

ik, dat ik aan een „nieuw Duitsland” zou meebouwen. Twee jaar geleden was ik gedwongen generaal Dawes te verheerlijken. Nu nadert het spel zijn einde, dit is de laatste ronde: de Amerikanen hebben ingezien, dat zij het niet buiten een Duits leger kunnen stellen. De bond van oudfrontsoldaten zal morgen de kaders van het herboren leger leveren. Dan zal iedereen begrijpen, dat majoor Schirke zijn plicht tegenover Duitsland vervuld heeft...

Maar Richter is leep: hij heeft de brief zonder postzegel gestuurd, zodat er geen stempel van de plaats van afzending op te zien is. Toch moet ik het bij de politie aangeven, laten ze hem maar zoeken.

Schirke vergiste zich niet: generaal Dawes had Neales bij zich geroepen, nadat Washington hem bericht had, dat de kwestie van de wederoprichting van het Duitse leger in principe was opgelost en het er nu slechts op aankwam, gunstige voorwaarden te scheppen.

Dawes schreef een brief aan von Maltz, waarin hij hem verzocht naar Bad Homburg te komen; dat was een figuur van betekenis; niet alleen de industriëlen, maar ook vele militairen, die indertijd met de „Stahlhelm” in verbinding stonden, hadden in hem meer vertrouwen dan in de ministers van Bonn.

Von Maltz was de laatste tijd voortdurend ziek: hij had last van podagra. Hij was nog magerder geworden; in zijn ingevallen gezicht schitterden loodgrijze ogen, en om zijn nauwelijks zichtbare, kleurloze lippen speelde een verveelde grijns. Hij begreep, waarom Dawes met hem wilde spreken: er was de laatste twee jaar heel wat veranderd, de tijd der dictaten was voorbij.

De generaal ontving hem hartelijk:

— Ik ben zo blij, dat u zich hebt kunnen vrijmaken! ... Voor mij belichaamt u de ziel van Duitsland, zijn tradities, zijn houding en zijn adel ...

Zij dronken koffie op de veranda. De tuinman was het groene grasperk aan het knippen. Vogels tjlpten. Dawes zei:

— Ik hoop, dat u zich nu van onze eerlijke bedoelingen overtuigd hebt. De vorming van een Europees leger staat geenszins in tegenspraak tot de wederoprichting der Duitse strijdkrachten.

— Dat zijn mooie woorden, — antwoordde von Maltz. — Helaas zijn de daden der Amerikaanse bezettingsautoriteiten niet altijd in overeenstemming met de grootmoedige uitlatingen. Indien er gedurende de paar uur, dat ik hierheen onderweg was, niets is gebeurd, bevindt Krupp zich nog steeds in de gevangenis ...

— U vergeet, dat er een vonnis tegen hem uitgesproken is. Wij moeten de publieke opinie rijp maken, met een enkele pennestreek doe je dat niet. Maar ik kan u de verzekering geven, dat de kwestie van vrijlating van de heer Krupp en een aantal generaals in principe beslist is.

Von Maltz' dunne lippen beefden nauwelijks merkbaar.

— Ik kan u feliciteren, u begint de Duitsers te begrijpen.

— Ik hoop, dat al uw bezwaren nu zijn komen te vervallen?

— Integendeel... Nu ik zie, dat u van uw kant goede wil toont, moet ik u ronduit zeggen, dat men voor een werkelijk accoord niet met de vrijlating van Krupp of generaal Speidel kan volstaan — Duitsland moet vrij worden...

— Ik begrijp u niet...

— Het is toch erg eenvoudig. U wilt, dat wij uw bondgenoten worden, maar met bondgenoten springt men anders om dan met vijanden...

— Mijnheer von Maltz, u wilt mijn houding jegens u toch niet vijandig noemen?

— Het gaat niet om mij. Uw land bevindt zich tot nog toe in staat van oorlog met Duitsland...

— Dat is een formaliteit. Wij kunnen de staat van oorlog officiëel geëindigd verklaren.

— Dat is niet genoeg. U moet een eind maken aan de bezetting.

De generaal had zich erop voorbereid, dat von Maltz met aanspraken op de proppen zou komen, maar was niettemin verbaasd. Deze arrogante Pruis denkt, dat hij nog ten tijde van Bismarck leeft. Hij stelt ons voor, onze hielen te lichten. Een ongehoorde brutaliteit.

Nochtans wilde de generaal het niet bij von Maltz verbruïen. Hij glimlachte:

— Bad Homburg bekoort mij, ik verkies het boven Wiesbaden... Blijft u wellicht nog een of twee dagen hier? Ik wil nog op ons onderhoud terugkomen... Morgen arriveert Pinaud. Het zou goed zijn, als u alle hindernissen, die een economisch accoord in de weg staan, zou kunnen overwinnen. Persoonlijk contact is beter dan correspondentie...

Na von Maltz ontving de generaal Meyer. Dawes wist, dat de sociaal-democraten zich verzetten tegen de wederoprichting van het leger, en dat zij onder de arbeiders een zeker aanzien genoten. Trouwens, als de sociaal-democraten ons steunen, komen de bezwaren van kletsers als Morrison te vervallen, niemand zal kunnen beweren, dat wij het nazi-leger weer tot leven brengen.

Meyer viel bij de generaal in de smaak: hij was voorkomend, begreep de geringste toespeling, noemde von Maltz een „spoor uit het verleden" en liet zich geestdriftig over Amerika uit: „Dat is werkelijk de Nieuwe Wereld..." Toen Dawes de kwestie van de wederoprichting van het leger te berde bracht, zei Meyer:

— Wij sociaal-democraten hebben alle reden veel generaals en officieren, die nazi's gebleven zijn, te wantrouwen. Maar wij begrijpen, dat men zich niet louter door persoonlijke antipathieën mag laten leiden. De grootste vijand der democratie is het communisme... Indien een Duits leger een bijdrage in de strijd tegen de expansie der roden kan leveren, zullen wij deze opzet ondersteunen. Temeer, waar de aanwezigheid van uw strijdkrachten op ons grondgebied een waarborg vormt, dat het nazi's

als majoor Schirke niet zal lukken, de beginselen der democratie aan te tasten...

Neales bezichtigde Frankfort; hij vond bij een antiquair een niet bijzonder zeldzame, maar aardige tabaksdoos uit de Biedermeiertijd.

Dawes dacht, dat Neales over de besluiten van Washington verbitterd was, maar deze zei:

— Het is de enige uitweg. De Fransen zullen er weliswaar een keel over opzetten, maar dat doen ze toch al. Serieuze mensen zoals Pinaud hebben zich ermee verzoend... Ik ben alleen bang voor onvoorzichtige gebaren. Schirke's reis naar Parijs was een fout.

— Vindt u?... Schirke geldt hier als een voorstander der Frans-Duitse toenadering. Ik heb dikwijls met hem te maken, hij is een verstandig man. Hij houdt van Frankrijk...

Neales glimlachte:

— De kat houdt ook van de muizen. Maar of de muizen op de kat gesteld zijn, betwijfel ik sterk... Laat ons terzake komen — hoeveel divisies kunnen de Duitsers om te beginnen opbrengen?

— Niet minder dan twaalf.

— Wel, dat is de moeite waard. Maar het komt niet slechts op het aantal aan... Denkt u, dat zij betrouwbaar zijn?

— Alles is betrekkelijk... Zoals altijd houdt von Maltz voet bij stuk en drijft de prijs omhoog. De stemming onder de militairen is niet slecht. Met de sociaal-democraten heb ik overeenstemming weten te bereiken... Er zijn hier natuurlijk ook roden — zij hebben Smeadle vermoord, besmeuren de schuttingen met schunnige leuzen, maar het zijn kleine groepen... Ik heb onlangs een interessant boek van een psychiater gelezen, hij toont aan, dat Hitler geestesziek was. Mogelijk... Toch moet men toegeven, dat hij gezonde denkbeelden had. Als er hier minder roden zijn dan in Frankrijk, hebben wij dat in de eerste plaats aan hem te danken...

Pinaud had de hele dag met von Maltz over het ontwerp van het verdrag zitten discuten, en zijn hoofd duizelde toen hij bij Dawes kwam. De generaal stelde voor, voor de avondmaaltijd wat in de tuin te wandelen. Neales zei, dat hij de Franse bloemperken mooier vond dan de Engelse. Dawes was het met hem eens en merkte terloops op: „Ruikt u deze rozen eens, wat een geur!...” Pinaud liep met zware passen en een rood gezicht over het tuinpad, hij bleef dikwijls, moeilijk ademend, staan, maar toen Dawes vroeg, of hij niet moe was, antwoordde hij: „De dokter heeft mij beweging voorgeschreven...”

Onder het avondmaal kwam het gesprek op het Duitse leger. Pinaud snoot plotseling melancholiek zijn neus en zei:

— Men had Schirke niet naar Parijs moeten sturen. Dat was een geschenk voor de communisten, tot vandaag toe beginnen ze er bij de minste of geringste aanleiding steeds weer over.

— Is hij zo'n gehate figuur? — vroeg Dawes.

— Helaas wel... Ik laat de communisten buiten beschouwing, met hen kun je geen rekening houden, maar zelfs Bédier heeft in een rede in de Assemblée tegen de komst van Schirke geprotesteerd...

Neales was voldaan: Misschien dacht Dawes, dat ik dat uit mijn duim gezogen had, maar nu zegt Pinaud precies hetzelfde. En Pinaud heeft een olifantshuid, hij voelt niet zo gauw een prik...

Dawes dacht even na en zei toen tegen Pinaud:

— U weet, dat wij Amerikanen trouwe vrienden zijn. Wij trachten ons op het ogenblik met de Duitsers te verzoenen, dat ligt voor de hand. Maar de Fransen zijn onze oude bondgenoten... Wij zullen alles doen om de openbare mening in Frankrijk te sussen. Indien Schirke zich bij u zo'n treurige reputatie heeft verworven, acht ik het het beste, aan zijn persoon onze ware bedoelingen te demonstreren...

— Pardon, ik heb u niet verstaan, — zei Pinaud. (Hij had Dawes niet begrepen, maar achtte het hoffelijker, zich op deze wijze uit te drukken.)

— Ik zeg, dat wij aan Schirke kunnen demonstreren, hoe delicaat wij zijn in alles, wat de gevoelens der Fransen betreft. Schirke staat aan het hoofd van de bond van frontsoldaten — die vormen de kaders van het toekomstige leger. Maar u zegt, dat hij de Fransen geen vertrouwen inboezemt. In dat geval zullen wij hem verwijderen. Ik hoop dat dit uw landgenoten gerust zal stellen...

Pinaud kon lang niet in slaap komen, hij maakte zichzelf verwijten: de dokter heeft mij gezegd, dat ik geen souper mag gebruiken... Over het algemeen is het een geslaagde dag geweest. Von Maltz heeft weliswaar enige concessies afgedwongen, dat was te voorzien. Daar staat tegenover, dat Dawes Schirke de laan uitstuurt. Terug in Parijs, zal ik kunnen zeggen: „Schirke is aan de dijk gezet als een figuur, die de Fransen geen vertrouwen inboezemt...” We zullen eens kijken, wat de heren communisten daarop te zeggen hebben. Zou ik wat spuitwater nemen?... Ik ben benieuwd, of Schirke geld heeft. Ik zou wensen, dat hij zonder een cent op de keien kwam te staan. Laat hem dan maar met lucifers leuren. Ik zal een pakje bij hem kopen... Ja, ik neem toch maar een beetje spuitwater...

Dawes wilde zich al lang van Schirke losmaken: deze nazi, die door zijn landgenoten slechts met de grootste moeite vrijgepleit is, veroorlooft zich te veel. Hij was nuttig, zolang het erom ging, met Speidel of Hollidt tot overeenstemming te komen. Dat is nu achter de rug. De generaals zullen spoedig van de gevangenis van Landsberg naar de generale staf overgaan. Wij hebben Schirke niet meer nodig. En wij kunnen ons niet op hem verlaten: hij is geslepen en gaat volgens zijn eigen lijn te werk.

Dawes was over de woorden van Neales en Pinaud verheugd: hij had nu een goed argument... Drie dagen later zei hij tegen Schirke:

— Het is mij hoogst onaangenaam, u dit te moeten zeggen... Wij

hebben uitstekend samengewerkt... Maar de Fransen blijken slecht over u te spreken te zijn. Wij hebben absoluut de instemming van Frankrijk nodig voor de wederoprichting van het Duitse leger. Het is voor niemand een geheim, dat de bond van frontsoldaten een kaderorganisatie is. De Fransen verklaren, dat uw aanwezigheid in zulk een belangrijke organisatie hun argwaan opwekt... Ik herhaal: ik vind het vervelend, dat ik mij van u moet losmaken... Ik hoop, dat u zelf uw conclusies zult trekken...

Schirke verliet zwijgend de kamer en liep door de aan weerszijden met hondsrozen beplante laan. Plotseling bleef hij staan en zei luid: „Schandel!...” Wie zijn er lid van onze bond? Mannen, die met de wapens in de hand tot de Noordkaap, Egypte, de Kaukasus zijn doorgedrongen. En daar mengt zich zo'n mislukte snotaap, die niet één veldslag gewonnen heeft, in de zaken der frontsoldaten! Hij stuurt mij weg als een lakei, die zijn grillige meesters niet naar de zin is. Het ergste is, dat niemand zich erover zal opwinden. Diezelfde generaal Hollidt zal het volkomen logisch vinden. Waar is de Duitse trots?...

Toen hij, weer thuis, enigszins tot zichzelf was gekomen, lachte hij schamper: al met al heeft Dawes mij net zo behandeld als ik Richter. Zeker, Richter is een nul. Maar ik deed er fout aan, mijzelf voor een belangrijke figuur te houden, voor de Amerikanen ben ik niet meer dan een pion. Zij maken von Maltz het hof — hij heeft fabrieken, geld, een positie. En wat heb ik, behalve mijn trouw aan Duitsland?...

Misschien is het mijn eigen schuld: ik heb te veel kronkelwegen bewandeld, concessies gedaan en gelaveerd. Ik heb anderen geleerd te liegen, zich te camoufleren, te flikflooiën. Ik had natuurlijk kunnen zeggen, „Alles is vergeven,” — de kwestie van de vorming van het leger is beslist, de militairen zullen weldra uit de gevangenis komen... Als ik nog een paar jaar te leven heb, zal ik de oude regimenten met hun strijdvaandels weer aanschouwen. Er komt een leger. Maar zal het werkelijk Duits zijn?... Kan men zich soms op de Amerikanen verlaten? Zij zijn in staat Duitsland overboord te werpen, zoals Dawes mij overboord geworpen heeft... Toen ik de zwartste dag van mijn leven doormaakte — ik liep met andere krijgsgevangenen door de straten van Moskou —, troostte ik mij met de gedachte: over tien of twintig jaar zal Hans als overwinnaar door deze straten marcheren. Hans is er niet meer, hij is gesneuveld voor een Duitsland, dat verdwenen is. De Amerikanen willen tegen de Russen vechten, maar zij rekenen erop, dat wij hun de weg banen: wij zullen aan de Rijn, de Elbe, de Oder en de Wisla sterven, en dan zullen zij Moskou binnentrekken... Zelfs als mijn neef Gustav Schirke op een dag door de Moskouse straten zal marcheren, zal hij er niet als een ridder uit Lijfland, maar als de oppasser van een Amerikaanse snoeshaan uitzien. Het is allemaal even weerezinnend! In één ding heeft Richter gelijk: Duitsland bestaat niet meer, Duitsland is nog slechts een schim...

Wat moet ik doen? Sigaren verhandelen? Op kantoor zitten en facturen schrijven? Nee, majoor Schirke kan niet als vreedzaam burger eindigen. Ik ben natuurlijk niet zo'n ezel als Richter, ik zal niemand vanuit een hinderlaag doodslaan of anonieme brieven schrijven, dat is kinderwerk. Ik ga in het leger. Speidel noch Hollidt zullen mij durven weigeren. Ik zal een compagnie, een peloton aanvoeren. Ik ben bereid als gemeen soldaat te gaan. Wanneer het ogenblik daar is, zal ik mij weten te wreken... De Duitsers zullen zich herinneren, wat zij geweest zijn... Hans heeft mij in een van zijn laatste brieven een liedje gestuurd, ik weet niet, of hij het zelf geschreven heeft of een van zijn kameraden, maar er staan rake woorden in:

Wil je slaan, sla dan niet teder,
Niet halfzacht en week en laf.
Als een wolf kom ik hier weder
En slacht jullie kudde af...

Dawes keek ongeduldig naar de klok: von Maltz was laat. Dawes had besloten te manoeuvreren: het was op het ogenblik onmogelijk een vredesverdrag te sluiten — dat zou betekenen: de splitsing van Duitsland legitimeren en van Breslau en Koningsbergen afzien... Met het bezettingsbewind was het anders gesteld, dat kon nogmaals herzien worden...

Von Maltz kwam buiten zijn schuld te laat, hij was een punctueel man. Hij had zich lang tevoren op het onderhoud met Dawes voorbereid, hij wist, dat hij niet mocht toegeven: de enige manier om van de Amerikanen een cent los te krijgen was een miljoen te vragen. Hij was door onvoorziene omstandigheden opgehouden: twee uur geleden had men hem uit Dortmund opgebeld — in zijn bedrijven was een staking uitgebroken. De arbeiders stelden een aantal eisen; op het merendeel ervan kon de directie niet ingaan. Maar dat was het niet, wat von Maltz verontrustte: stakingen waren er onder de keizer ook geweest. Hitler was er weliswaar in geslaagd aan deze afschuwelijke gewoonte een einde te maken, maar Hitler was er niet meer. Erger was iets anders: directeur Kraus had gezegd, dat de staking een semi-politiek karakter droeg en dat de arbeiders tegen de militarisering der industrie en tegen de wederoprichting van het leger protesteerden. Op de vergadering was een communist opgetreden, en de arbeiders hadden gretig naar hem geluisterd. De politie zocht dat sujet, de stemming was gespannen.

Alvorens zich naar Dawes te begeven, belde von Maltz Kraus nogmaals op. Hij moest een halfuur wachten: de lijn was bezet. Kraus zei, dat de toestand onveranderd was. Von Maltz besloot naar de generaal te gaan.

Met een vage glimlach op het gezicht trad hij binnen. Dawes kon niet vermoeden, dat zijn partner opgewonden was. De generaal begon zijn opvattingen over het bezettingsstatuut uiteen te zetten. Von Maltz luisterde

zwijgend. Hij beseftte, dat hij moest protesteren en een radicale oplossing verlangen; maar hij dacht voortdurend aan de gebeurtenissen in Dortmund, en dat hinderde hem. Hij besloot het gesprek te rekken, temeer waar Dawes hem voor het diner uitnodigde.

Aan tafel overhandigde men generaal Dawes een telegram. Hij las het en legde het onder zijn bord. Zij spraken over het Frans-Duitse concern. Aan het slot van de maaltijd zei Dawes langs zijn neus weg:

— A propos, wat is er bij u aan de hand? . . . Ik kreeg zo juist bericht, dat er in Dortmund een grote staking is uitgebroken.

— Ja, inderdaad . . . Wat wilt u, stakingen zijn even onvermijdelijk als de griep in het voor- of najaar. Toen ik de laatste maal uw land bezocht, was ik getuige van de grandioze mijnwerkersstaking . . .

Dat was alles, wat zij van de gebeurtenissen in Dortmund zeiden. Alvorens afscheid te nemen, zei von Maltz:

— Ik zou wensen, dat u uw regering ervan in kennis stelde, dat de zakenkringen van Duitsland opheffing van het bezettingsregime als noodzakelijk beschouwen. Zolang de roden in Oost-Duitsland zitten, hebben wij natuurlijk niet het recht alleen op ons eigen leger te vertrouwen. Wij kunnen een bondgenootschap sluiten en u steunpunten ter beschikking stellen. Dat is de beste uitweg.

Op de terugweg naar Dortmund trok von Maltz een bedenkelijk gezicht: zijn been deed hem pijn, en bovendien waren zijn gedachten verre van opgewekt. Ik moest het Dawes zeggen, maar het is duidelijk, dat wij ons zonder de gealliëerde troepen niet staande kunnen houden. Het gaat niet alleen om de Russen: de ziel der Duitsers is door roest aangetast. Dat is al lang geleden begonnen, in dat vervloekte jaar 1918, toen men ons leger met het zingen van de „Internationale” ontving. Ik weet nog goed, hoe de schoften de epauletten van mijn uniform afhaalden . . . Hitler heeft een wonder volbracht: hij heeft de Duitsers in een roes gebracht en hen over de weg van de roem gevoerd. Allen dachten, dat zij uit overtuiging marcheerden, maar zij marcheerden in een roes. Het eindigde met een kater onder ruïnen en schande. Het Duitse keizerrijk is onherroepelijk verdwenen. Wij zullen ons dus, zij het met een zuur gezicht, achter de rug der Amerikanen moeten verstoppen. Misschien valt het de jongeren makkelijker, maar ik ben in andere tradities opgevoed. Wanneer ik sterf, zal men zeggen, dat von Maltz aan storing in de stofwisseling, aan sclerose gestorven is. Maar mijn dood zal het gevolg zijn van het feit, dat de Duitse adelaar niet in een Amerikaanse vogelkool kan leven . . . Ik vrees, dat de politie die communist niet te pakken krijgt. Trouwens, als ze hem wel vangen, duiken er weer andere op . . . Het is allemaal even misselijk en beroerd. Kon je maar inslapen en niet meer wakker worden; maar te sterven, zoals de meeste mensen sterven, dat is iets ellendigs, de dichters kunnen liegen wat ze maar willen, dat is geen droom, dat is kramp . . .

Neales bracht voor zijn vertrek nog een bezoek aan Dawes. De generaal vertelde, dat Pinaud en von Maltz het eens geworden waren. Bij het laatste onderhoud had von Maltz weliswaar niets van zijn vroegere eisen laten vallen, maar hij gedroeg zich een stuk bescheidener, — misschien deden de berichten uit Dortmund hun invloed gelden.

— O ja, ik heb nog prettig nieuws voor u: Schirke heeft gisteren zijn ontslag aangeboden — hij is ziek en legt zijn functie van voorzitter neer, trouwens, hij is van plan zich van alle openbare activiteit te onthouden. U kunt uw Fransen dus opvrolijken...

Neales glimlachte:

— Waarom zijn dat „mijn” Fransen? Ik kan antwoorden, dat uw Duitsers niet veel beter zijn... Kijkt u eens, wat er in Dortmund aan de gang is.

— Kennelijk hebben de Engelsen hen niet genoeg in toom gehouden, hier kan zo iets niet gebeuren... Maar ik wil niet beweren, dat wij op de Duitsers kunnen vertrouwen. Zolang Moskou bestaat, zullen wij ons nergens op ons gemak voelen. Zelfs niet in Amerika... Toch verkies ik de Duitsers boven de Fransen.

Neales glimlachte weer.

— Dat ligt eraan... De Duitsers zijn goede soldaten — dat staat buiten twijfel. Vooropgesteld, dat ze gaan vechten. Immers, de stakers van vandaag zijn de soldaten van morgen... Ik beweer niet, dat in Frankrijk alles gesmeerd gaat, maar daar vind je humor, een brillante geest, en smaak... Ik heb vandaag een aardige tabaksdoos gekocht. Saksisch porcelein... Maar nu moet u eens kijken — deze jongeman hier speelt op een schalmey, maar je zou denken, dat hij saucijsjes vreet. Ik heb een Franse tabaksdoos met het portret van Samson, die Marie Antoinette een kopje kleiner gemaakt heeft. Ik verzeker u, dat die beul er heel wat verfijnder uitziet dan deze herdersjongen. De Duitsers zijn toch maar een onbehouden volk...

Dawes schaterde:

— Ik heb gehoord, dat u een echte manie voor verzamelen hebt. Eerlijk gezegd heb ik niet veel verstand van kunst. Ik mag Parijs ook wel: daar zijn aardige vrouwtjes... Maar ik kan u de verzekering geven, dat ik mij bij de onbehouden Duitsers honderdmaal veiliger voel dan u bij uw „verfijnde” doortraptelingen...

Generaal Dawes was er de man niet naar om zijn leven door allerlei overwegingen ingewikkeld te maken. Op de grote feestdagen moet men

de kerk bezoeken: de wereld is er nu eenmaal, iemand moet haar dus geschapen hebben; of de schepper van al wat bestaat lijkt op de god, van wie de geestelijken spreken, weet geen sterveling, maar het kan geen kwaad van tijd tot tijd te bidden — dat frist de ziel op. Alle mensen willen beter leven. De een is er op uit, zoveel mogelijk te verdienen; zowel Ford als een bescheiden farmer zijn achtenswaard. Anderen trachten door een toeval rijk te worden, zij zijn te beklagen: vandaag win je, morgen krijg je een klap. Er zijn er ook, die alles ondersteboven willen keren, dat zijn de roden, die moeten uitgeroeid worden.

Dawes beschouwde het leven in Amerika als ideaal en droomde, daar hij goedmoedig van aard was, over de tijd, dat Europa eindelijk tot inzicht zou komen; hij placht tegen zijn officieren te zeggen: „Onze voorouders waren Europeanen. Als ik in Afrika zat, zou ik om de inboorlingen lachen, maar hier is dat een zonde, men moet medelijden met hen hebben...” In Duitsland had hij reeds meer dan vijf jaar doorgebracht, hij trachtte de bevolking voor zich te winnen en was voorkomend tegenover invloedrijke mensen zoals von Maltz. Hij vond, dat er in Europa alleen met de Engelsen en de Duitsers iets te beginnen viel, maar de Engelsen waren hoogmoedig, de Duitsers daarentegen waren veel eenvoudiger en oprechter. Meer dan eens had hij naar Washington geschreven, dat Duitsland de betrouwbaarste bondgenoot zou zijn. Dawes' optimisme was mede te verklaren uit zijn temperament. Hij hield van goed eten en drinken en lachte zo luid, dat mensen, die hem voor het eerst zagen, er bang van werden. Met zijn zesenvijftig jaren had hij nog steeds de beweeglijkheid van een jongeling over zich en zijn helderblauwe ogen verrieden, dat hij over het leven en zichzelf uitermate voldaan was.

Dawes was van mening, dat het moeilijkste achter de rug was. Niemand wist, hoeveel inspanning het gekost had, van Washington een duidelijk antwoord los te krijgen, de oppositie in Frankrijk te overwinnen en de voetangels en klemmen, die de al te scrupuleuze Labour-mensen opgesteld hadden, te omzeilen. Dawes voelde zich als Sinterklaas: hij bracht de Duitsers de wederoprichting van het leger, militaire orders, waardoor de zaken der industriëlen de hoogte in vlogen, en de bevrijding der zogenaamde „oorlogsmisdadigers” in de naaste toekomst. Hij kon allerm minst tegenstand van de kant van de Duitsers zelf verwachten. De staking in de fabrieken van von Maltz baarde hem, ook al waren ze niet van lange duur, enige zorgen. Maar hij zei bij zichzelf: de Engelsen mogen dan de gentlemen spelen en de intriges der roden door de vingers zien, in de Amerikaanse zone kan iets dergelijks niet gebeuren.

Het regende onophoudelijk, de tuinen van Bad Homburg namen reeds hun gouden tooi aan. Dawes keerde naar Frankfort terug. Ofschoon kolonel Snowden zei, dat er onder de Duitsers veel ontevredenheid heerste, achtte Dawes de toestand nog steeds schitterend; dat schreef

hij ook naar Washington. Tegen Snowden zei hij: „U bent overgevoelig. kolonel, u houdt het geschreeuw van een handjevol agitatoren voor de stemming van het land. Een seismograaf moet iedere beving van de aardbodem registreren, hoe ver verwijderd ze ook plaats mag vinden, maar wat is het voor een seismograaf, als zij reageert op het lawaai in de aangrenzende woning, waar iemand met een dronken kop een bord op de grond smijt? . . .”

Snowden deed geen poging tegen te spreken; hij vroeg zich af: was de generaal werkelijk zo zeker van zijn zaak of deed hij maar alsof? De kolonel wist, dat de stemming in de stad beneden nul was. Na Korea had iedereen het over niets anders dan de oorlog. De bewoners sloegen levensmiddelen in. Men kon niet over straat lopen zonder het opschrift „Zonder ons!” te zien. Maar Dawes zag het niet of wilde het niet zien . . .

Ook onder de mensen op de chemische fabriek, waar Erich Schöller werkte, was de stemming gedrukt. Het was voor niemand meer een geheim, dat de nazi-officieren weer functies kregen en er divisies gevormd werden. Nog pas een jaar geleden had men Erich niet geloofd, wanneer hij zei, dat de geschiedenis zich kon herhalen en, tenzij het volk tussen beide kwam, de jongens weer naar het Oosten gedreven zouden worden; men had hem geantwoord: „Dat is propaganda.” Nu echter was het allen duidelijk, dat de Amerikanen besloten hadden weer oorlog te voeren en de Duitsers voor de voorhoede gereed maakten. Er waren onder de arbeiders mensen, die zeiden, dat er toch nog geen aanleiding was alarm te slaan: er was werk, men kon dus zijn gezin onderhouden; zulken waren even bevreesd voor de communisten als voor baas Krause, die uitriep: „Als ze ons hun bom maar gaven, dan zou er van de roden geen spat overblijven, een tweede maal zouden ze er minder goed afkomen . . .” Het merendeel der arbeiders neigde evenwel naar de zijde van Erich. Wat allen bijzonder verontrustte was het bericht, dat de fabriek met ingang van één November voor oorlogsdoeleinden zou werken.

In Erichs leven was schijnbaar niets veranderd: hij werkte nog steeds op dezelfde fabriek en woonde in dezelfde zolderkamer. En toch was alles in zijn leven anders geworden. Anna kon haar zieke moeder en haar broertje niet alleen laten, maar in de zolderkamer gluurde nu niet slechts de maan naar binnen — in heldere en in regennachten kwam ook Anna hierheen. Hij kon niet wennen aan zijn geluk en werd verlegen, bloosde soms zelfs, wanneer hij „mijn vrouw” zei. Hij had in de afgelopen twaalf maanden veel doorleefd en doordacht, hij was rijper geworden en had de mensen, hun verborgen hartstochten, zwakheden en aarzelingen leren begrijpen. Men kende hem niet slechts op de fabriek; hij sprak dikwijls op bijeenkomsten en stond in de archieven der politie als „gevaarlijk agitator” geboekstaafd. In de zomer had men hem naar een

partijconferentie gezonden; tevreden, maar ook bezorgd over zijn verantwoordelijkheid, was hij teruggekeerd. Het volk begint langzaam uit zijn lange, boze droom te ontwaken. Zal het in staat zijn de oorlog te verhinderen?...

De vergadering van de arbeiders der chemische fabriek had een stormachtig verloop. Baas Krause toonde zich een goed psycholoog. Hij scheen al zijn vroegere argumenten vergeten te zijn, zei niet meer, dat men de Russen moest neerslaan, en hield geen lofzang op de Amerikaanse bom; hij betoogde slechts: wij arbeiders moeten ons niet in de onenigheden der diplomaten mengen. Wij hebben genoeg geleden! Gisteren Goebbels, vandaag de propaganda der roden, het is stomvervelend... Maar men moet leven. Het is natuurlijk triest, dat de Amerikanen het met de Russen niet eens kunnen worden, maar oorlog zal er niet komen: zij zijn nu even sterk, niemand zal het risico op zich willen nemen. Het Duitse leger zal niet groot zijn, en het zal alleen dienen om het land voor onvoorziene gebeurtenissen te vrijwaren. Men mag niet aan elk gerucht geloof hechten... Wij zijn de politiek beu, wij willen leven.

Baas Krause wist, dat deze woorden op veel mensen indruk konden maken. En toch had hij zich verrekend. Een der arbeiders antwoordde hem: „Politiek, dat zijn de kranten, de verkiezingen, dat interesseert mij werkelijk weinig. Maar de bommen — dat is een ander chapiter... Eenmaal ben ik er toevallig goed doorheengekomen, ik heb geen zin te proberen, of ik er nogmaals het leven zal afbrengen...”

Erich hield een grote toespraak. Hij vertelde van Korea en zei, dat de Amerikanen morgen hetzelfde in Duitsland op touw konden zetten. Niets is gevaarlijker dan de wederoprichting van het nazi-leger. Zullen wij dan werkelijk voor Truman de kastanjes uit het vuur moeten halen? Wij hebben genoeg aan hetgeen Hitler ons nagelaten heeft!... Het is natuurlijk triest, dat de Amerikanen het met de Russen niet eens willen worden, maar de Duitsers kunnen zich wel met elkaar verenigen. Zolang Duitsland in tweeën gesplitst is, kun je 's avonds niet weten, of je de volgende morgen niet zult horen, dat de oorlog uitgebroken is. Wij hebben geen militaire orders, maar een vredesverdrag nodig...

Na lange discussies werd met overweldigende meerderheid de door Erich ingediende resolutie aangenomen, waarin gezegd werd, dat de arbeiders van het bedrijf tegen de wederoprichting van het Duitse leger en tegen de militarisering der industrie protesteerden en een plebisciet eisten: „slechts een vredesverdrag tussen de voormalige vijanden en een verenigd Duitsland kan een catastrofe afwenden.”

Generaal Dawes verloor zelden zijn kalmte, maar zijn aanvallen van toorn waren even stormachtig en luidruchtig als zijn opwellingen van vrolijkheid. Toen Snowden hem de resolutie van de arbeiders der chemische fabriek liet zien, raakte hij buiten zichzelf.

— Wat heeft dat te betekenen: ze „eisen”? Wij hebben hun een

regering gegeven, zij hebben wetten... Wat willen ze dan met een plebisciet?... Dat is een truc van Moskou, dat is het!... Laat de politiechef hier komen...

Toen de politiechef Dawes zag, schrok hij. De generaal stond massief en met een rood gezicht tegenover hem en hamerde onheilspellend met zijn vuist op de schrijftafel.

— Wat heeft dit te betekenen? — vroeg Dawes, op het papier wijzend.

De politiechef begon aarzelend te vertellen, dat er op de fabriek een „ongezonde stemming” heerste, dat een agitator, een zekere Erich Schöller, de arbeiders het hoofd op hol gebracht had, maar dat zij ongetwijfeld tot bezinning zouden komen, en dat het wel bij deze scherpe resolutie zou blijven. Uiteraard zou niemand hun toestaan, een volksstemming te houden...

— Waar is hij? — viel Dawes hem in de rede.

De politiechef was uit het veld geslagen en zei:

— In arrest...

Dat was natuurlijk overhaast geantwoord: hij gaf pas na het onderhoud met generaal Dawes bevel tot de arrestatie van Erich Schöller. De communist werd niet gevonden. Toen Dawes 's avonds opbelde en vroeg, hoe de rode zich gedroeg, flapte hij eruit: „Hij is ontsnapt...” Dawes liet een grove vloek horen, en de politiechef begreep, dat het uit was met zijn droom, voor zijn dochter een piano te kopen en in de winter naar Sankt Moritz te gaan, — zijn carrière was ten einde.

Erich was bijtijds gewaarschuwd, dat de politie hem zocht. Hij klom over de schutting en ging naar Roth. Deze zei: „Ik zal je bij dominee Haug onder dak brengen. Je wacht een week en dan ga je naar Essen.”

Dominee Haug was een uiterst stil man, hij hield van zijn vrouw, van huiselijke gezelligheid en van bloemen, vooral van vergeetmijnetjes. Maar ook hem had de storm niet gespaard. Zijn jongste broer was bij Stalingrad gesneuveld. De dominee had twee jaar aan het front gelegen. Hij had weliswaar niet aan de gevechten hoeven deel te nemen, maar voor zijn ogen hadden soldaten een Russisch dorp in brand gestoken en twee meisjes vermoord. De dominee was zich ervan bewust, dat hij hen daarvan had moeten weerhouden, maar hij had de moed niet opgebracht. Hij dacht er dikwijls aan, dat er een smet op zijn geweten rustte.

Hij nam Erich vriendelijk op, verzocht zijn vrouw koffie te zetten en zei:

— U kunt hier blijven, zolang als u wilt. Ik laat mij niet met politiek in, maar ik ben het met dominee Niemöller eens, dat wij een nieuwe oorlog niet mogen toelaten.

Erich wist niet, waarover hij met Haug moest praten, maar deze begon zelf over de laatste gebeurtenissen; hij was verontwaardigd over de luchtaanvallen op Koreaanse steden en keurde het denkbeeld van een referendum goed.

Zij zaten vredig te converseren, toen er gebeld werd: het was Anna.

— Roth heeft mij gezegd, dat jij hier bent...

Toen de dominé hoorde, dat Anna Erichs vrouw was, verliet hij de kamer: laat hen maar rustig babbelen, het is meteen te zien, dat zij een jong paartje zijn...

Mevrouw Haug zei:

— Heb je opgemerkt, dat zij geen trouwring draagt? Dat is toch, in jouw huis...

De dominee glimlachte:

— Dat is hun zaak.

Aan de wand hingen portretten van Haugs voorgeslacht en een op linnen geborduurde wandspreuk: „Het oog verleidt, het hart bedriegt, de redding ligt slechts in het gebed.” Erich en Anna kusten elkaar. Lachend zei Erich:

— Van die ogen is juist. Maar het hart bedriegt niet...

Generaal Dawes had een ellendige avond. Nauwelijks had hij het telefoongesprek met de politiechef achter de rug, of hij kreeg een telegram over het ontslag van Heinemann. Dawes schaterde: nee, dat is niet te geloven! Aanhangers van de roden zelfs in de regering! Heinemann is niet de eerste de beste, hij is minister van binnenlandse zaken, een man, die gisteren nog voor de openbare orde verantwoordelijk was... Nu is het duidelijk, waarom de roden uit de band gesprongen zijn. De arbeiders eisen een „plebisciet”. Op klaarlichte dag neemt hun raddraaier de benen... En Heinemann verklaart, dat hij „tegen Duitslands deelneming aan de verdediging van het Westen” is. Dat is toch werkelijk stank voor dank! Wij reiken de Duitsers als ridders de hand en geven hun de wapens terug. En zij zijn nog ontevreden... Ik heb de Engelsen ten onrechte beschuldigd, wij zijn ook te liberaal geweest. Wij moeten hen stevig aanpakken!...

Hij ontbood kolonel Snowden:

— U moet er bij de politiechef op zinspelen, dat hij Heinemanns voorbeeld wel eens kan volgen... Trouwens, kolonel, wij moeten nu handelend optreden, en niet eenvoudig toekijken. Morgen ga ik naar Bonn... Adenauer zegt maar steeds: „Twaalf divisies...” Goed, maar dat is een kat in de zak... A propos, gaat u eens na, of ze die schoft van de chemische fabriek al te pakken hebben. Zo niet, zeg hun dan, dat ze hem moeten pakken. Hebt u mij begrepen? Ik zeg: moeten...

Erich zei:

— Dit is dus ons afscheid... Ik word naar Essen gestuurd. Ik zal jou een hele tijd niet te zien krijgen. Een maand... Misschien nog wel langer...

— Ik zal op je wachten, Erich. Ik zal komen, net als die nacht... Ik wil je zoveel groots, belangrijks zeggen, en kan het niet — ik vind er geen woorden voor. Ik houd van je, Erich!

In November ontving mevrouw MacHorn een brief van haar man uit Korea:

„Lieve Peggy,

Tot nog toe ben ik levend en ongedeerd, waarover ik zelf verbaasd ben, omdat in dit vervloekte land alleen de doden niet sterven. Het heet, dat wij met Kerstmis thuis zullen zijn. God geve het! In Amerika had ik het nu ook wel niet zo daverend, maar daar begroef ik anderen, terwijl ze er hier op uit zijn, mij te begraven.

Bunser is mij nog honderdtwintig dollar schuldig, zie dat je ze van hem loskrijgt. Ik heb liever, dat jij ze uitgeeft, dan dat die oplichter zich verbeeldt, dat hij MacHorn o zo handig beetgenomen heeft.

Al het beste!

Je held tegen wil en dank

Jim MacHorn."

Peggy was bedroefd. Had zij, toen zij trouwde, kunnen denken, dat haar leven zo'n ongelukkige wending zou nemen? Onlangs had Julia haar verteld, dat de vrouw van Greyton een nieuwe „Cadillac" en een mantel van visotterbont gekocht had. Slechts met moeite had Peggy haar tranen kunnen bedwingen. Greyton had immers naar haar hand gedongen, maar zij had de voorkeur gegeven aan die nietswaardige MacHorn. Ja, zolang haar man bij haar was, irriteerde hij haar. Het was niet uit weelde, dat zij de maîtresse van de kreupele eigenaar van een cafetaria was geworden. Maar nu had zij medelijden met Jim. Hij kon inderdaad gedood worden. Hij had in de oorlog het zijne al ruimschoots bijgedragen, waarom moest hij nogmaals het lot tarten? God wist, hoe zij getracht had het hem uit het hoofd te praten, maar hij was koppig als een ezel, op alles antwoordde hij, dat hij geen neger en geen Jood was, dat de roden schurken waren en dat het hoe dan ook zonde was er nog woorden over vuil te maken — het was een uitgemaakte zaak.

Toen Peggy 's avonds met haar hinkepoot samen was, zei zij:

— Ik heb zo'n onrustig gevoel. Wij gaan nu naar de bioscoop en zullen lachen, terwijl Jim misschien gedood is.

— Haal je toch geen onzinnige verschrikkingen in je hoofd, — antwoordde de eigenaar der cafetaria. — Jouw Jim is godzijdank geen Koreaan, en daar worden alleen maar Koreanen voor hun raap geschoten. Trouwens, met een maand is alles afgelopen. Natuurlijk denk ik niet, dat MacArthur aan de grens halt zal houden, hij gaat vast en zeker de Chinezen te lijf, maar dat is al weer een ander chapter. In de krant stond, dat alle deelnemers aan de Koreaanse campagne naar huis gestuurd worden, zodra de onze de grens bereiken. Zodat jij je Jim heus wel

terugkrijgt. En om de Chinezen er van langs te geven, nemen ze anderen.

Zijn onbezorgde toon ergerde mevrouw MacHorn, en zij vroeg spottend:

— Jou toch zeker niet? . . .

— Nee, mij nemen ze niet eens, wanneer de derde wereldoorlog losbarst. Ik heb er mijn leven lang onder geleden, dat mijn rechterbeen korter is dan mijn linker, maar nu zie ik, dat dat een groot geluk is.

De volgende dag ontving Peggy van Bunser honderdtwintig dollar en kocht een verrukkelijke avondjurk: over zes weken was het Kerstmis, en eind November gaf Julia een avondje, — het had dus zin, de japon te kopen. Zij bekeek zich in de spiegel en dacht: iedereen bereidt zich al op de feestdagen voor, de winkels zijn stampvol, je kunt wel zien, dat de mensen weer geld hebben. Overal heerst een vrolijke drukte. Al met al heb ik het nu beter dan een jaar geleden, ik heb niet alleen de schulden vereffend, ik heb een prachtige radio gekocht, en nu dit jurkje. Als Jim maar niets overkomt! . . .

De administrateur van de staaltrust Grayson vertelde Roberts:

— Wij weten letterlijk geen raad meer van de orders. Wij niet alleen trouwens . . . Kijkt u maar eens naar de Fifth Avenue — de mensen zijn weer helemaal op dreef. In zakenkringen wordt slechts één ding gevreesd . . .

Hij maakte de zin niet af. Met een vage glimlach vroeg Roberts:

— U wilt zeggen: de zakenkringen vrezen, dat de opvoering wel eens te vlug afgelopen kan zijn? . . .

— Juist. De diplomaten beweren, dat de onzen aan de grens van Mandsjoerije zullen halthouden. Dat wordt een catastrofe . . . Dulles heeft gisteren tegen Moore gezegd, dat MacArthur niet van plan is halt te houden, maar de president en Acheson aarzelen. En waarom? . . . De zakenwereld is er voor, verder op te rukken. Na de geschiedenis met de achtendertigste breedtegraad ziet iedereen in, dat grenzen een illusie zijn . .

Roberts trad niet in debat: hij wilde de betrekkingen met Grayson niet bederven. In zijn hart betwijfelde hij, of het zin zou hebben, een grote oorlog tegen China te beginnen. Als wij de roden uit Korea verdrijven, zal ons prestige gered zijn. Onze krachten kunnen wij beter voor Europa sparen. Er zijn twee brandpunten: Berlijn en Joegoslavië. Alle Chinezen kunnen wij toch niet ombrengen — dat is een te langdurige geschiedenis, maar de roden in Europa worden steeds brutaler. Neales is weliswaar een scepticus, maar nu beklaagt generaal Dawes zich zelfs. En de Duitsers zijn geen Fransen . . . Wij voeren de psychologische oorlog niet goed. Korea heeft de Europeanen schrik aangejaagd. De propaganda der roden valt in voorbereide aarde. Wij hadden er iets tegenover moeten stellen, dat de mensen enthousiast weet te maken, of hun hele propaganda verbieden, maar wij hebben als struivogels de ogen gesloten en elkaar trachten wijs te maken, dat er niets onzinnigers bestaat dan duiven, hand-

tekeningen onder het appèl en het gepraat over vrede. Is het dan verwonderlijk, dat de Europeanen ondanks onze successen in Korea in een afschuwelijke stemming zijn? Maar van Korea naar Moskou is heel ver, de afstand van de Elbe tot Parijs is heel wat kleiner...

Toen de plaatsvervangende staatssecretaris Boidge Roberts voor een kleine beraadslaging met betrekking tot het aanstaande congres in Sheffield uitnodigde, dacht de kolonel voldaan: eindelijk zijn die slampampers tot bezinning gekomen.

Behalve Boidge en Roberts woonden kolonel Donovan en Joyce van het Federale Bureau de beraadslaging bij.

Boidge zei:

— Wij moeten toegeven, dat de Koreaanse gebeurtenissen de roden in de kaart gespeeld hebben. Om over Frankrijk of Italië nog maar te zwijgen, maar zelfs in Brazilië heeft het denkbeeld van een „vredecongres” succes. Het uithangbord is aantrekkelijk... Moskou of Praag zou de mensen afschrikt hebben, maar tegen Sheffield heeft niemand bezwaar, dat is juist het ongeluk... Attlee heeft weliswaar in Augustus nog verzekerd, dat wij gerust kunnen zijn, maar ik ben nooit gerust, wanneer de Labour ergens bij betrokken is.

Kolonel Donovan grinnikte:

— Ik zou zeggen, dat men nooit gerust kan zijn, wanneer de Engelsen ergens bij betrokken zijn. Zeker, de conservatieven missen de vooroordelen, die Attlee remmen, maar zij bluffen, plegen chantage en trachten zich voor te doen, of zij de toestand volkomen meester zijn. Al met al is het niet gunstig, dat de roden hun keus op Engeland hebben laten vallen. Het was veel beter geweest, als zij Parijs hadden uitgekozen. Met Schuman komt men eerder tot een accoord...

Joyce stelde voor, de Amerikaanse afgevaardigden te arresteren, maar Boidge wierp tegen:

— Dat zou het domste zijn, wat wij kunnen doen: van de hele wereld komen daar mensen bijeen en dan zullen zij dubbel tegen ons te keer gaan.

— Wij moeten bereiken, dat de Engelsen het congres verbieden, — zei kolonel Donovan. — Het is u toch mogelijk presie op hen uit te oefenen.

— Dat is niet gemakkelijk, — antwoordde Boidge. — Zij komen altijd met hun „tradities” aandragen... Russen of Chinezen kunnen ze een visum weigeren. Maar Fransen of Italianen hebben helemaal geen visum nodig. Men moet de mensen dus in de havens aanhouden. De Engelsen zeggen, dat het niet eenvoudig is, een man als Joliot-Curie tegen te houden; ziet u, bij hen is „de openbare mening daar niet op voorhand”. Natuurlijk zullen zij, als wij er met klem op aandringen, ook daartoe bereid zijn. Maar dan zullen de roden het congres bij zichzelf doen plaats vinden. Praag is beter dan Sheffield, maar ook dat is geen ideale oplossing. Volgens onze gegevens bestaat er grote belangstelling voor het

congres. Zelfs indien het achter het „ijzeren gordijn” gehouden wordt, zal het zijn weerklink niet missen . . .

— Ik zie niet in, hoe wij de roden kunnen beletten het congres in Praag te houden, — zei kolonel Donovan.

Roberts mengde zich in het gesprek:

— Dat is te verwezenlijken. De Engelsen verbieden het congres niet, zij rekken de behandeling der Russische of Poolse visumaanvragen. Vlak voor de vastgestelde datum geven ze een stuk of honderd visa. In elke delegatie zitten figuranten, men moet slechts goed opletten en alleen de figuranten binnenlaten. Hierdoor komen de roden in een moeilijke positie: het congres is niet verboden, zelfs de Chinezen hebben een aantal visa gekregen, de Fransen en Italianen verschijnen voltallig. En op het laatste ogenblik houdt de politie de leiders in de havens tegen.

— Dat belet hun niet het congres in een van hun eigen landen te houden, — zei Boidge.

— Juist wel. Stelt u zich het beeld voor. De vooravond van het congres. De Italianen trekken door Frankrijk. Hier zijn ook Arabieren, Egyptenaren en Westduitsers. De Fransen gaan in Calais scheep. In Londen zijn reeds de Amerikanen, Indiërs en Skandinavien. En nu laat de Engelse politie de leiders der Italianen en Fransen niet toe. Wat kunnen de roden dan doen? Zelfs al verklaren zij op het laatste moment, dat zij het congres verplaatsen, blijft hun besluit op papier. Uit Londen en Parijs kan men niet naar het Oosten komen zonder door West-Duitsland of Oostenrijk te reizen. Transitvisa krijgen zij uiteraard niet. Op deze wijze zullen de Oostelijke gedelegeerden dus aan de ene kant van het „ijzeren gordijn” zitten, en de Westelijke aan de andere. Wij splijten het congres in tweeën.

— Maar er zijn luchtverbindingen . . .

— Om een duizend man over te brengen hebben ze drie weken nodig, en als wij bijtijds in de lijntoestellen plaatsen bespreken, drie maanden. De overgrote meerderheid der afgevaardigden bestaat uit mensen, die niet lang kunnen wegblijven, ik heb enige lijsten bestudeerd: het zijn parlementsleden, professoren, leraren, artsen, gemeente-ambtenaren, arbeiders. Zij zullen niet voor een tweede maal kunnen vertrekken. En zo wordt het congres verstoord.

De gewoonlijk gereserveerde Boidge riep uit:

— Listig bedacht! . . . Behalve al het andere redt dit plan Attlee, en het komt ons op het ogenblik niet gunstig uit de Engelsen al te zeer onder druk te zetten. Ik vrees alleen, dat er fouten gemaakt zullen worden. Het is het beste, als kolonel Roberts voor een paar dagen naar Engeland gaat, niet nu natuurlijk — begin November.

Roberts zweeg: over deze kwestie had hij niet te beslissen.

Donovan zei instemmend:

— Wij kunnen kolonel Roberts er inderdaad heen zenden. Bij deze gelegenheid kan hij meteen de roden van dichterbij bekijken . . .

Boidge zei tot slot:

— Dus: het congres wordt op het vastgestelde tijdstip gehouden. De Engelsen blijven trouw aan hun tradities. Wij houden rekening met de tradities der Engelsen. Kolonel Roberts maakt een dienstreis naar Londen. En de vredesduiven strijken op de daken van Sheffield neer . . . Over vrede gesproken, — hebt u het laatste communiqué van MacArthur gelezen? Het is natuurlijk alleen maar toe te juichen, dat de kruiser „Missouri” de operatie met succes heeft uitgevoerd, maar waartoe moet men in een officiëel document onderstrepen, dat Tsjhoendsjhen vlak bij Wladiwostok ligt? Dergelijke kwesties moet het State Department beslissen en niet het militaire opperbevel . . .

Roberts zweeg: hij was het met Boidge eens, maar wilde in Donovans bijzijn niets tegen MacArthur zeggen. Donovan gaf echter een ontwijkend antwoord:

— Op het ogenblik is er nauwelijks een grens te trekken tussen een diplomatieke nota en een beschieting door de artillerie.

Adams ontving de uitnodiging om aan het congres in Sheffield deel te nemen twee dagen, nadat hij de dood van professor Dumas vernomen had. Hij keek naar het onderschrift en zag: „Dumas”. Blijkbaar had men de uitnodigingen reeds eerder klaargemaakt . . . Toch was Adams getroffen: het scheen hem, dat Dumas vlak voor zijn dood aan hem gedacht had. Hij herinnerde zich het telegram: dat was van de kant van Dumas een blijk van grote attentie. Zeker, hij hield er extremistische opvattingen op na, maar hij was een groot geleerde en een man van ongewone innerlijke zuiverheid, — dat voelde men in ieder woord. Het is ergerlijk, dat de politiek ons belet heeft, hem op passende wijze te ontvangen. Waarschijnlijk waren zijn herinneringen aan ons land verbonden met de landlopers, die zijn hotel, waar hij logeerde, waren binnengedrongen, met het artikel van Coster, en de uitdagende woorden van professor Hennessey. Waarom heeft hij mij niettemin naar Sheffield uitgenodigd? . . . Adams las de brief nogmaals. „U hebt u tegen atoomwapens uitgesproken, — maar u wilde het appèl van Stockholm niet tekenen uit vrees, dat dat de zaak van één partij was. Sindsdien heeft de toestand zich toegespitst. Korea laat zien, wat ons allen wacht, indien wij er niet in slagen de oorlog af te wenden. Het congres in Sheffield zal een op brede basis opgezette en overtuigende samenkomst van mensen van verschillende kampen uit West en Oost zijn. Het feit, dat het in Engeland gehouden wordt, zal, denk ik, uw vrees ontzenuwen . . .” De brief stelde Adams voor een dilemma. Had Dumas nog geleefd, dan zou Adams zich geërgerd hebben, maar nu zat hij ermee in: hij wilde niet toezeggen, en wist niet, hoe hij moest weigeren. Hij stelde zich gerust met de gedachte, dat de in de brief aangegeven datum nog ver weg was en hij nog alle tijd zou hebben, erover na te denken.

De maand November naderde. Adams dacht aan Sheffield en was opnieuw geënerveerd. Dumas had gelijk: in Korea spelen zich vreselijke

taferelen af, ik heb getracht geen kranten te lezen, maar iedereen heeft het erover — de professoren, de studenten, Dora, Jenny. Ook al zijn de roden begonnen, dan verandert dat nog niets. Waarom hebben wij het voorstel om onderhandelingen te openen van de hand gewezen? Alles is beter dan zo'n wrede en zinloze oorlog! De president zegt, dat wij „Korea gered hebben”. Dat betwijfel ik sterk. Cramer heeft mij een reportage in de „Times” laten zien; daar is geen rode aan het woord; er wordt in gezegd, dat er na onze luchtaanvallen in Korea niet één stad overgebleven is. Moorden is niet synoniem aan redden. Men moet toegeven, dat vele voorspellingen van professor Mickley uitgekomen zijn. Schandelijk, dat hij als een dief of een moordenaar in de gevangenis gehouden wordt! Godwin noemde het een daad, die Amerika onwaardig was. Ik ga nog verder: het is een daad, die Hitler waardig is . . . Dumas dacht terecht, dat de keuze van Engeland velen gerust zou stellen; Engeland is het traditionele land van de vrijheid. Daar zijn excessen als bij ons met Mickley onmogelijk. De communisten laat ik buiten beschouwing: hun is het begrip „individuele vrijheid” volkomen vreemd. Het congres in Sheffield kan de atmosfeer ontladen. Maar ik heb geen lust erheen te gaan, ik heb alleen verstand van mijn eigen vak; wanneer het gesprek op de politiek komt, voel ik mij als een klein kind. Iedereen kan mij beetnemen...

Adams besloot met de professoren Godwin en Cramer te overleggen. Godwin zei, dat hij een brief van Joliot-Curie ontvangen had. Hij had geantwoord, dat hij gedaan had wat in zijn vermogen lag, toen hij samen met Adams en Cramer de verklaring tegen het gebruik van atoomwapens ondertekende; dat hij helaas niet naar het congres kon komen, daar hij besloten had zich van alle politieke activiteit te onthouden; dat hij ten zeerste geroerd was, dat Joliot-Curie zich tot hem gewend had, en dat hij zich haastte hem te verzekeren, dat de administratieve maatregelen, die de Franse autoriteiten tegen hem genomen hadden, zijn gezag in de wereld der wetenschap niet konden doen wankelen.

Professor Cramer maakte zich dezelfde zorgen als Adams: hij had een uitnodiging ontvangen en wist niet, wat te antwoorden. Adams converseerde een hele avond met hem; zij spraken over Korea, over het lot van professor Mickley, over het artikel, dat professor Hennessey in een Chicagose krant gepubliceerd had. (Adams fronste het voorhoofd: „Dat is een geleerde onwaardig! Streeft professor Hennessey misschien naar de lauweren van Bill Coster?”) Tegen het eind van de avond zei Cramer:

— Het is goed, dat de Engelse regering het congres protegeert. De verdediging van de vrede houdt hierdoor op het monopolie der communisten te zijn. Ik heb gehoord, dat de meest uiteenlopende mensen uit Amerika naar Sheffield gaan, geestelijken, Quakers, zelfs professor Kenneth. In Engeland liggen de verhoudingen zo, dat het de extreme elementen wel niet zal lukken, het congres het karakter van een meeting te geven. Dat is natuurlijk niet uitgesloten, en dat is dan ook de reden,

waarom ik er niet heen wil . . . Maar misschien kunnen wij samen onze instemming betuigen . . .

— Aan het congres?

— Nee, dat zou een goedkeuring betekenen van alles, wat het congres zou doen, en u noch ik weten, hoever de initiatiefnemers zullen gaan. Er zijn teveel communisten onder hen . . . Ik denk aan de mogelijkheid, Attlee onze instemming te betuigen. Wij kunnen hem geluk wensen met het feit, dat in onze woelige tijd Engeland het land van de vrijheid blijft. Hiermee veroordelen wij de houding van onze autoriteiten, in het bijzonder de represailles tegen professor Mickley. Bovendien spreken wij ons voor een ontmoeting van vertegenwoordigers van Oost en West uit. Niemand zal ons als communisten brandmerken: voor de roden is Attlee niet beter dan Truman. Maar wij doen onze plicht en bevestigen, dat wij elke poging het wederzijdse wantrouwen uit de weg te ruimen, toejuichen.

Cramers voorstel stond Adams aan, en zij stelden een kort telegram op, dat zij naar de eerste minister van Engeland zonden.

Cramer had zich niet vergist, toen hij professor Adams zei, dat vele Amerikanen, die men niet tot de communisten kon rekenen, het bericht over de bijeenroeping van het congres te Sheffield met sympathie ontvingen. In allerlei steden vonden bijeenkomsten plaats, waarop afgevaardigden gekozen werden. Joyce van het Federale Bureau zei: „Geen ongeluk zo groot, of er is een geluk bij — nu kunnen wij tenminste onze lijsten aanvullen.”

Betty had veel te doen. Wie deze flinke, montere vrouw zag, zou niet gezegd hebben, dat men haar alle levensvreugde ontnomen had. Zij wist nu, dat Girstone niet zou vrijkomen. 's Nachts liet zij haar verdriet de vrije teugel, dan zag zij Girstone voor zich, sprak met hem, omhelsde hem en fluisterde zachtjes bij het inslapen steeds weer: „Joe . . .” Maar overdag trachtte zij vreemde en dikwijls vijandig gezinde mensen te bewijzen, dat het congres van Sheffield hen kon bevrijden.

Het communiqué van MacArthur, waarin Boidge een krenkende inmenging der militairen in de sfeer der diplomatie zag, bracht alom opschudding teweeg. Daar kwam nog bij, dat vier senatoren verklaard hadden, dat men atoombommen op Charbin en Sjanghai moest werpen. Men had het er steeds meer over, dat de oorlog lang zou duren. Bill Coster schreef weliswaar: „Onze helden zullen na de bevrijding van Korea in hun familiekring kerstkalkoenen eten, maar niet iedereen geloofde hem; de vrouwen vroegen ongerust, of de soldaten uit Korea niet naar China gestuurd zouden worden.

Betty sprak dikwijls met de eigenares van een fruitwinkel, mevrouw Browler, wier zoon naar Korea gezonden was. Twee maanden geleden had mevrouw Browler nog gezegd: „Natuurlijk maak ik mij over Tom ongerust, maar wij moesten dat kleine land toch verdedigen . . .” Daarna

was zij aan veel dingen gaan twifelen, zij begon naar Betty's woorden te luisteren. Begin October was er een vrouwenbijeenkomst. Browler hield een korte rede: „Ik houd mij niet met politiek op, maar ik wil, dat er aan die vreselijke oorlog een eind komt. Mijn hart bloedt, niet alleen omdat mijn jongen in levensgevaar verkeert. Niemand kan mij verklaren, waarom onze kinderen in Korea moeten sterven...” Mevrouw Browler werd als afgevaardigde naar het congres in Sheffield gekozen.

Toen Betty zich tot reverend MacHill wendde, was zij op zijn weigering voorbereid: sedert het begin van de Koreaanse oorlog had hij de „vredesvrienden” vermeden; men zei, dat hij het niet mogelijk achtte tegen de regeringspolitiek op te treden, nu de natie in een oorlog verwickeld was. Reverend MacHill zei Betty evenwel, dat hij bereid was naar Sheffield te gaan.

— Toen de oorlog in Korea pas uitgebroken was, — voegde hij eraan toe, — was iedereen de kluts kwijt. Ik voor mij veroordeelde ook toen al onze inmenging, maar onder mijn vrienden waren er velen, die zeiden, dat men agressie niet in de hand mocht werken en dat de president gelijk had. Natuurlijk wist toen en weet ook nu niemand precies, wie het eerst de achtendertigste breedtegraad overschreden heeft. Maar toen de troepen der Noordelijken snel naar het Zuiden begonnen op te rukken, twijfelde ik zelfs aan de bedoelingen der communisten. En na mijn optreden op de meeting, waar ook Dumas sprak, hebben ze mij nog wel de „rode reverend” gedoopt. Wat moesten wij dan van de anderen verwachten? ... Daarna wijzigde de militaire situatie zich. Ik dacht, dat onze troepen bij het bereiken van de achtendertigste breedtegraad zouden stoppen, maar zij zijn Noord-Korea binnengedrongen. Nu ziet iedereen, waar dat toe leidt. De Chinezen hebben ingegrepen... Indien wij er niet in slagen alle vredesvrienden te verenigen, staan wij voor een catastrofe.

De bioloog Kenneth, die Betty nog uit haar studententijd kende, zei haar:

— Ten eerste ben ik een aanhanger van Morgan, ten tweede ben ik allermint op de communisten gesteld, — zij zijn dogmatici, terwijl ik geen bord voor mijn hoofd heb. Maar in één ding hebben zij gelijk: aan dit gevaarlijke spel moet een eind gemaakt worden. Ik weet niet, wie de leiding heeft — Truman, MacArthur of businessmen —, maar dat doet er niet toe. Het gaat erom, dat dat spel ons in het verderf stort. Ik ga naar Sheffield.

In de fabriek, waar Girstone vroeger gewerkt had, veroorzaakte zijn arrestatie heel wat gepraat. Wipper trachtte aan te tonen, dat Girstone een grote spion was. De arbeiders zeiden: „Het kan zijn, dat hij zijn mond voorbijgepraat heeft, het is een heethoofdige knaap, maar op een spion lijkt hij niet. Er zit een luchtje aan dit zaakje...” Bijzonder verontwaardigd was Mark James, die Girstone uit de militaire dienst kende. Mark James verdiende behoorlijk, nooit bezocht hij de bijeenkomsten der roden

en hij stond bij de directie goed aangeschreven. De arbeiders beschouwden hem als een voorzichtig en verstandig man. Het maakte op iedereen dan ook grote indruk, toen hij ronduit zei, dat hij noch de officier van justitie noch de kranten geloofde:

— Al zweert de president op de bijbel, dat Joe een spion is, dan geloof ik hem nog niet. Het is niet moeilijk iets uit je duim te zuigen, zij krijgen er trouwens voor betaald. Maar ik ken Joe... Ik heb hem gezegd, dat je tegen de oorlog toch niets begint, eerst stoppen ze je pens vol vreten, en dan sturen ze je het granaatvuur in. Waarom laat men zich bij ons met zulke kuiperijen in? Ik heb gezien, wat Hitler met de Duitsers gedaan heeft, daar was het één troep leugenaars, iedereen had iets gemeens te verbergen. En tot besluit hebben ze puinhopen gekregen. Ik heb aanvankelijk geloofd, dat de onzen Zuid-Korea wilden verdedigen. Maar dat is net zo'n zwendel als met Joe...

Mark James moest nu aan Girstone's woorden denken. Zeker, Joe overdreef — hij hechtte teveel geloof aan de boeken, maar hij had gelijk, toen hij zei, dat er een grote smeerlapperij in voorbereiding was. Ik ben geen rode, maar ik wil niet, dat 'de ingewanden uit mijn buik gehaald worden... Mark James sloot zich bij 'de „vredesvrienden“ aan, en hij werd als gedelegeerde naar het congres in Sheffield gekozen.

Die nacht kon Betty haar tranen niet inhouden: waarom was Joe er niet?... Dit was ook zijn overwinning...

Onder de afgevaardigden was een negerin, de naaister Jenny Camber, die een jaar geleden uit Jackson naar Harlem gekomen was. Joyce vroeg Roberts, of men haar niet moest uitsluiten. De kolonel ried het af:

— Ik begrijp, dat wij Robeson niet uit Amerika mogen laten vertrekken. Zelfs als wij erin slagen het congres te doen mislukken, is zijn aanwezigheid in Europa ongewenst. Met die negerin is het anders gesteld... Als u werkelijk last van haar hebt, zet u haar dan bij haar terugkomst gevangen. Nu mogen wij vooral geen slapende honden wakker maken...

Toen Roberts vernam, dat professor Kenneth naar Sheffield ging, raakte hij uit zijn humeur: daar had nog iemand toegehapt, en bovendien geen onschuldige wauwelaar zoals Mickley; Kenneth had haar op de tanden. Bij een ontmoeting met Bill Coster zei Roberts:

— Ik heb een onderwerp — net een kolfje naar uw hand: u kunt tegen professor Kenneth van leer trekken. Maar u moet voorzichtig zijn: als wij een campagne tegen het congres beginnen, zullen de mensen denken, dat wij bang zijn voor de propaganda der roden, en dat is niet zo... Maar het kan geen kwaad, de lezers onder ogen te houden, dat de „aanhangers van de vrede“ een agentuur van Moskou zijn, zij moeten hun meesters helpen een uitweg uit de Koreaanse affaire te zoeken, en dan hun geluk in Duitsland of Joegoslavië beproeven.

Bill Coster schreef: „Vergeefs heb ik voor mijn huis broodkruimels

neergestrooid — de duif van Sheffield is er niet op afgevlogen, zij hapt alleen op Moscovisch goud. De roden sparen geen dollars, wanneer het om propaganda gaat: alle afgevaardigden krijgen een gratis reis, kamers in eersterangshotels en maaltijden met champagne, terwijl de leiders in geval van succes grote geldelijke beloningen in het vooruitzicht hebben. In Sheffield zal, naar wij vernemen, een kleine groep leiders, het zogenaamde „kleine bureau“, over verschillende maatregelen beraadslagen: de organisatie der spionage, de demoralisatie der Westeuropese legers, de sabotage der oorlogsindustrie, de verbreiding van valse geruchten, waardoor paniek gezaaid kan worden, de bezetting der Westelijke sectoren van Berlijn, een inval in Joegoslavië enzovoort. Intussen zullen in de grote zaal naïeve mensen toespraken houden, lieden die door de roden misleid zijn, of candidaat-leiders, die ernaar hunkeren tot het „kleine bureau“ door te dringen. Daar, in de grote zaal, zal reverend MacHill een preek houden over de verwantschap tussen de richtlijnen van de Kominform en het vijfde gebod, terwijl de hoogleraar in de biologie Kenneth, buiten adem van geestdrift, zal vertellen, wat de roden met zijn Russische collega's gedaan hebben.”

Roberts las het artikel van Bill Coster, toen hij reeds in Londen was. Hij dacht: soms slaat die zwendelaar de spijker op de kop, professor Kenneth heeft hij handig een veeg uit de pan gegeven . . .

Roberts bestudeerde de lijsten der delegaties. Het zou tactloos zijn, iedereen te weigeren, dat zou de Engelsen in een pijnlijke situatie brengen, en dan zouden de roden dadelijk verklaren, dat zij het congres naar Warszawa verplaatsen. Zij delen mee, dat zij daarop zijn voorbereid. Wij zullen hun te slim af zijn. Zij moeten in de mening verkeren, dat de Engelsen alle Westerse afgevaardigden binnenlaten en een derde of vierde van die uit het Oosten. Het komt niet op het aantal, maar op de schifting aan:

Roberts werkte met Points van Scotland Yard samen. Uitvoerig zette de kolonel de Engelsman uiteen, dat er figuren en pionnen zijn. Mensen, die door het een of ander opvallen, mochten niet toegelaten worden, maar gewone intellectuelen of arbeiders moest men een visum verstrekken, dat was zelfs effectief, de aanhangers van de Labour zouden daarmee zeggen: laten de eenvoudige mensen voor het behoud van de vrede strijden . . .

Points was niet al te vlug van begrip, maar wanneer hij eenmaal iets begrepen had, lachte hij luid. Hij was een lange vlasblonde Engelsman, die van paardrijden hield en bij zijn overhemd een passende das wist te kiezen. Hij vond, dat Roberts niet alleen smakeloos gekleed ging, maar ook onopgevoed was. Anderzijds viel Points ook bij Roberts niet in de smaak: een luiaard en een ezel. De kolonel was helemaal niet erg over de Engelsen te spreken: deze bedelaars, die de hand voor een aalmoes uitsteken, hangen de aristocraat uit. Waarvoor was zo'n Points bijvoorbeeld geschikt? . . . Je moest elke kleinigheid controleren. Roberts hoefde

maar een paar uur afwezig te zijn, of de Engelsen gaven *visa* aan ~~de~~ Sowjet-leiders, die reeds meermalen op congressen waren ~~opgevoerd~~. Hoe kwam dat? Omdat de ene assistent van Points de lijst van de ~~leiders~~ A tot O en de andere van Q tot Z had doorgenomen. De letter P hadden ze eenvoudig vergeten. Zij hadden niet onderzocht, hoe het met het zeetransport stond; Roberts ontdekte het nog op tijd, — gelukkig bleken er geen Poolse schepen in de havens te liggen.

Londen irriteerde Roberts. Wat kon iemand in zo'n stad *aantrekkelijk* vinden? Je moest Neales heten om van oude rommel te houden. De kolonel keek verveeld naar de oude zwarte huizen, de bemoste torens, de stenen spitsen der kerken. Zelfs de Theems was verouderd. Zelfs de hondjes op straat speelden de gedegen gentleman en besnuffelden *min-*achtend de oude lantaarnpalen. Roberts prees zich gelukkig, dat hij over enkele dagen naar Amerika terugging: het was de moeite, Engeland aan het lijntje te houden, maar hier te leven, neen, dat was niets waard...

Points deelde Roberts op zijn gemak het laatste nieuws mee. De afgevaardigden van Quebec waren door de Canadese autoriteiten vastgehouden. De afgevaardigden van Puerto Rico waren gearresteerd en aan het gerecht uitgeleverd. De kooplieden van Sheffield hoopten goede zaken te doen en waren plotseling voorstanders van de vrede geworden. In Italië vonden onstuimige bijeenkomsten plaats, hele volksmassa's begeleidden de afgevaardigden, de regering zei, dat zij het volk niet kon prikkelen. Uit Syrië was een grote sjeik vertrokken. Men had nog acht Grieken bij de kraag weten te grijpen. In Frankrijk was het congres erg populair, in Nieuw-Zeeland daarentegen veel minder...

Roberts ergerde zich: Zo'n kletser heb ik nog nooit ontmoet! Niets voert hij uit en niets begrijpt hij, en hij werkt met zijn gewauwel alleen maar op mijn zenuwen...

— Ik heb nog een nieuwtje voor u, — zei Points. — Twee van uw geleerden hebben Attlee een telegram gezonden, waarin zij hem bedanken voor het feit, dat hij tot het congres in Sheffield toestemming heeft verleend. De een heet Adams, de andere naam is mij ontschoten... Ik heb gehoord, dat de premier hoogst voldaan was; hij zei, dat Adams een grote naam had en dat het vleidend was, zo'n telegram te ontvangen.

Roberts zweeg. Points vroeg:

— Op welk gebied heeft die Adams zich zo'n reputatie verworven?

De kolonel antwoordde onwillig:

— Hij is cranioloog, bestudeert schedels. Hij heeft wellicht een voorstelling van de schedel van uw minister-president, maar wat er binnen in die schedel zit, daar heeft hij geen idee van...

Points keek Roberts verwonderd aan en begon toen luid te lachen:

— U bent een humorist, kolonel, bij ons in Engeland wordt dat hoog gewaardeerd.

Sablon wachtte met ongeduld op de opening van het congres. Men had getracht zijn boek „De samenzwering des doods” dood te zwijgen. Bédier had tegen Dumont gezegd: „Het beste, wat wij kunnen doen, is het bestaan van Sablon te vergeten.” Toch werd er over „De samenzwering des doods” veel gesproken: de lezers kenden de auteur, en bovendien was het boek boeiend geschreven. Bédier, die het in één ruk uitgelezen had, dacht: in één ding heeft Sablon gelijk — als er oorlog uitbreekt, blijft er van Frankrijk niets over. Misschien ziet Neales nog kans zijn tabaksdozen mee te nemen, maar Parijs kan hij niet in zijn koffer stoppen... Toen Bédier „De samenzwering des doods” echter op het nachtkastje van zijn vrouw zag liggen, werd hij kwaad:

— Waarom lees jij die vuiligheid?

Mevrouw Bédier antwoordde bedaard:

— Maar het is vreselijk spannend. Ik dacht, dat dergelijke dingen alleen in detectiveromans voorkwamen, maar ze blijken in werkelijkheid ook te gebeuren... Ik wist overigens niet, dat jij er ook bij betrokken was...

Bédier verwaardigde haar geen antwoord.

Over Sablons boek werd zowel op arbeidersbijeenkomsten als in de Assemblée Nationale gesproken. Sablon was hiermee echter niet tevreden: hij wist, dat de veldslag pas begon. Toen het boek reeds verschenen was, begon hij te onderzoeken, wat er zich achter de coulissen van „Transoc” afspeelde; hij wist er achter te komen, wie die geheimzinnige kolonel Roberts was, over wie Bill Coster gesproken had. Van Roberts leidden de draden naar Donovan, van Donovan naar Harriman, Morgan, Dupont, de aluminiumkoning, en de „Groep AB”, die zich met de import van uranium bezighield. Noch de dood van senator Low, noch de val van Nivelle konden Sablon geruststellen: hij wist, dat deze marionetten door andere vervangen waren. Bij het doorkijken van oude jaargangen van de „Daily Worker” stuitte hij op een berichtje over Bernson, die getuigen tegen Minajew naar voren had gebracht. Deze Bernson was thans tot directeur van het nieuwe agentschap „Pax” benoemd, — „Transoc” had dus slechts een ander uithangbord gekregen... Sablon had zich erop voorbereid, in Sheffield tegen de duistere machten op te treden, waarmee hij persoonlijk in aanraking was geweest.

Het was een mistige najaarsnacht. De boot voer rustig over Het Kanaal. In de rooksalon zat Joliot—Curie over een stapel dunne velletjes gebogen te werken. Andere afgevaardigden voerden gesprekken of sliepen. Sablon stond op het bovendek en ademde gretig de vochtige, zilte lucht in. Van kindsbeen af had hij gehouden van de zee, de wind, eb en vloed, de blijde en beangstigende macht der geweldige zwarte golven.

Hij dacht: alles in mijn leven is veranderd; rust zal er niet meer zijn; morgen of overmorgen zal ik in Sheffield onbekende vrienden zien, ik zal hun alles vertellen, wat ik beleefd heb...

De paspoorten werden aan boord gecontroleerd. Een lange, *vlashlonde* marechaussee met heldere, starre ogen nam Sablon de pas af. Sablon vroeg, of zij spoedig aan land mochten. De marechaussee keek hem met zijn glazige ogen aan en gaf geen antwoord.

Roberts zat al sedert de avond in het politiebureau van de haven. In de koude kamer hing de zoetige lucht van Engelse tabak. Roberts vroeg de slaperige Points voor de honderdste maal, of alle marechaussees zich de instructie in het hoofd geprent hadden. Points antwoordde flegmatisch: „Alles in orde.” Roberts hield aan: Sablon, nummer zeven, een uiterst gevaarlijke figuur, Justin Godard, nummer elf, oudminister...

Roberts was pas gerust, toen hij vernam, dat Joliot—Curie en zes andere afgevaardigden op de terugreis waren naar Duinkerken. We moeten de rede van die Syriër nog lezen, die wij bijtijds gefouilleerd hebben. Maar Points heeft geen vertaler... Ze hebben vier Denen in de nor gezet. Dat kan geen kwaad: ze moeten maar weten, dat ze voor zulke dingen niet over het hoofd gestreeld worden. Points zegt, dat er een dame bij is, die bang is voor de roden. Des te beter, misschien brengt dit haar tot inzicht. Jammer, dat de Engelsen professor Kenneth niet hebben tegengehouden...

Sablon stond op het dek. De blonde duinen van Duinkerken kwamen in zicht. De kade stond vol mensen. Havenarbeiders en bootwerkers riepen: „Leve de vrede!” Een meisje reikte Joliot—Curie bloemen. De kapitein zei verontwaardigd: „Ik ben geen communist, maar ze hebben Frankrijk een klap in het gezicht gegeven. Hoe durven ze Joliot—Curie de toegang te weigeren!...” Sablon zei hem: „Weet u wat? Ook u zult zich bij ons aansluiten. Ik heb mij er zelf een halfjaar tegen verzet... Maar wat moeten wij doen, wanneer zij oorlog willen? Dan moeten wij vechten...”

In Praag vergaderde de hele nacht een gedeelte van het comité: hier waren zowel Fransen en Amerikanen als Sowjet-afgevaardigden. Men wachtte op bericht van Joliot—Curie: er moest besloten worden, waar het congres zou plaatsvinden. In de ochtend werd er uit Londen getelefoneerd: de politie had Joliot—Curie en andere gedelegeerden, die met hem reisden, de toegang tot Engeland ontzegd. Er was geen tijd te verliezen: het besluit tot verplaatsing van het congres naar Warszawa kon slechts door het comité genomen worden, en een deel der leden bevond zich tussen Engeland en Frankrijk.

Farge trachtte Joliot—Curie telefonisch te bereiken. Het was niet bekend, waarheen de boot terugvoer: naar Calais, Boulogne of Duinkerken. De telefoniste herhaalde: „Mademoiselle Parijs, Calais alstublieft...” Een andere stem antwoordde: „Mademoiselle Praag, hier is

Boulogne. Welk nummer wenst u? . . ." Farge zei: „Wij zoeken Frédéric Joliot—Curie." Tien minuten later antwoordde een derde stem: „Mademoiselle Praag, mijnheer Joliot—Curie is in Duinkerken." De telefoniste van Duinkerken was blij te horen, dat men uit Praag Joliot—Curie aan de telefoon vroeg. Zij was verliefd op de douane-ambtenaar George Hanneaux, maar hij schonk haar geen aandacht. George Hanneaux placht op bijeenkomsten voor het behoud van de vrede te spreken, hij moest weten, waar Joliot—Curie was. Nu had zij een motief om hem op te bellen... George Hanneaux antwoordde: „Er is bij ons in de haven een demonstratie geweest, wij hebben hem onder gejuich begroet. Dank u, Claudine, u bent erg lief, dat wou ik u al lang zeggen. Ik zal hem dadelijk opsporen."

Een kwartier later ving de vergadering van het comité aan. De ene helft bevond zich in Praag; de andere vergaderde aan een houten tafel in een havencafé'tje in Duinkerken.

Om vier uur 's middags meldten verschillende radiostations: „Het Wereldvredecongres wordt op zestien November in Warszawa geopend."

Toen Roberts de verplaatsing van het congres vernam, kwam hij in een opgewekte stemming: hij nodigde Points voor het diner uit. Zij dronken sherry. Roberts zei:

— Het had niet beter kunnen gaan. Het is goed, dat de roden koppig zijn en het congres niet uitgesteld hebben. Zij hebben maar twee lijntoestellen ter beschikking, en wij hebben daarin een derde van de plaatsen gereserveerd. In het gunstigste geval lukt het hun een twintig tot dertig man over te krijgen. In Warszawa zullen een paar dozijn mensen uit de Westerse landen onder de Slaven en Chinezen verloren gaan. Wij zullen kunnen zeggen, dat de „aanhangers van de vrede" het masker afgeworpen hebben . . . Waarde mijnheer Points, ik wil op uw gezondheid drinken. Dat wij succes gehad hebben, is alleen aan uw energie te danken.

Roberts nam vriendschappelijk afscheid van Points en begaf zich naar het vliegveld. Hij was al te lang in Engeland blijven hangen, en er lagen dringende zaken op hem te wachten . . . Hij was in een voortreffelijke stemming, hij dacht zelfs: Points is een eerlijk man, al is hij traag van begrip . . . Boidge zal tegen mij zeggen: „U hebt werkelijk een uitweg gevonden. In het vervolg zal ik onmiddellijk uw advies inwinnen . . ."

Op het Parijse Gare du Nord werd Sablon door journalisten omringd.

— Mogen wij u een paar vragen stellen? Wij hebben gehoord, dat de Engelsen u niet hebben binnengelaten. Hebt u tegen Engeland geageerd?

— Nee. Maar ik heb tegen de oorlog geageerd.

— Gaat u naar het congres in Warszawa?

— Dat spreekt vanzelf.

— Denkt u het doorreisvisum te krijgen?

— Nee.

— Hebt u misschien een plaats in het vliegtuig gereserveerd?

— Nee, dat heb ik niet."

— Op welke wijze denkt u dan naar Warszawa te komen?

Sablon glimlachte, klopte de as uit zijn pijp en vroeg de journalist, die hem de laatste vraag gesteld had:

— Pardon, welke krant vertegenwoordigt u?

— Persagentschap „Pax”.

— Aha... Wel, dan kunt u schrijven, dat ik met een „vliegende schotel” reis, die in Siberië speciaal ter vernietiging der zuigelingen in de staat Oklahoma vervaardigd is. Nadere bijzonderheden kunt u van uw directeur of kolonel Roberts te weten komen. Die heren zijn letterlijk van alles op de hoogte. Maar ik moet nu gaan...

Een verslaggever, die Sablon met zijn „Leica” geknipt had, vroeg:

— Mijnheer Sablon, een ogenblikje nog... Waarheen haast u zich zo — naar huis?

— Nee. Naar Warszawa.

Boven Praag daverde de hemel. Elk kwartier landde er een vliegtuig. In de herfstnacht zagen de door schijnwerpers verlichte landingsbanen er als vuurstromen uit. Rondom hoorde men vreemde talen. De Tsjechische Vlasta noteerde: twintig Egyptenaren, zeven Nederlanders, negenenveertig Fransen, zes Bolivianen... De aankomende afgevaardigden werden met bloemen ontvangen, begroet en omarmd.

In de nacht arriveerde het vliegtuig met de Amerikanen. Het was Jenny, of zij droomde en David haar een wondermooi sprookje vertelde. Waarom bood men haar rozen aan, werd zij door iedereen omhelsd? Waarom was alles zo licht en vrolijk, lachten, riepen en zongden mensen?

Onder de Tsjechen, die de gedelegeerden op het vliegveld begroetten, was ook Frantisek Kristek. Hij ontving de Fransen; onderweg naar het station vroeg hij hun, wat er voor nieuws in Parijs was, hoe daar het leven stond, hij verheugde zich, dat zij zo vrolijk en geestdriftig waren en zong samen met hen Franse liedjes.

De volgende dag landde er weer een vliegtuig met Fransen. Frantisek kon zijn ogen niet geloven: Dédé! Hij stormde op zijn oude kameraad af. Ook Dédé was verbaasd en schoof zijn onderlip vooruit:

— Maar daar is Tsjech!...

— Allicht, waar zou Tsjech anders zijn dan in Praag! Hier heet ik eenvoudig Frantisek, maar noem jij mij maar als in de Maquis — Tsjech. Jij ziet er patent uit, Dédé! Je bent dikker geworden, maar niet te erg, je kunt nog bergklimmen, als het nodig mocht zijn...

Frantisek keek op zijn horloge: de trein vertrok over drie uur, ze hadden dus nog de tijd. Hij weifelde: hij wilde Dédé zowel Praag als Kveta laten zien. Ja, zo zou hij het doen: eerst zouden zij vanaf de Vetavakade een blik op de Hradcany werpen en dan bij Frantisek thuis een glaasje wijn drinken. Maar onderweg kreeg Frantisek lust, Dédé nog veel andere dingen te tonen: de staatswerkplaats, waar hij werkte, twee nieuwe huizen, een arbeidersclub. Hij lichtte trots toe:

— Zie je, wij hebben al iets tot stand gebracht. En dat was helemaal niet gemakkelijk: er zijn ook hier mensen, die in plaats van hersens oud krantenpapier in hun hoofd hebben. De Amerikanen kunnen er maar niet over uit, waarom de Tsjechen plotseling geen zin hebben om veramerikaaniseerd te worden, wat is dat voor een wantoestand? Daarom zijn ze zo razend. En wij werken rustig verder. Dit is de nieuwe school, waar het dochttertje van mijn buurman op gaat, hij is kuiper, maar zij wil onderwijzeres worden, net als jij, en kinderen het leven vergallen. Kijk eens hiervandaan naar de Hradcany. Mooi, hè? Onze stad is heel oud. Maar mijn vrouw is nog jong, ik vind het zelfs pijnlijk . . . Natuurlijk zal zij geen woord zeggen, als jij erbij bent, zij is zelfs met mij niet al te spraakzaam, maar je kunt mij geloven — zij is reuze verstandig . . .

Kveta was thuis. Frantisek nodigde zijn burens uit en haalde twee flessen oude „Melnik” te voorschijn. Plechtig stelde hij Dédé aan allen voor:

— De commandant van de partizanenafdeling, die de stad Limoges bevrijd heeft, en afgevaardigde van Frankrijk op het Wereldvredecongres.

Glimlachend voegde hij eraan toe:

— Jij hebt mij uitgelachen, Kveta, omdat ik van de Fransen houd, terwijl ze mij toch Frankrijk hebben uitgezet. Maar wie heeft mij eruit gezet? Een of andere minister. Hij weet zelf niet, wat hij doet, hij is eenvoudig loopjongen bij de Amerikanen. Maar nu zie je een echte Fransman, hij is bij ons gekomen, en nu zullen wij met hem een glaasje drinken. Dit is natuurlijk geen bourgogne, Dédé, — wij hebben geen zon genoeg, maar het is een goed wijntje. Op het ware Frankrijk!

Er was weinig tijd, maar Frantisek schonk zijn gast, alvorens hem weg te brengen, nog eens in:

— Op de partizanen, en vooral op onze oude vrienden — op Mado en Beer, dat zij zo gelukkig mogen wezen als een mens op aarde maar zijn kan!

Op het station speelde een orkest; de Italianen zongen „Bandiera Rossa”; meisjes wierpen bloemen in de coupèramen. Weer vertrok er een trein naar Warszawa.

Kolonel Donovan vroeg Roberts met een spotlach:

— Hoe is Londen u ditmaal befallen? Ik hoop, dat u daar goed bent uitgerust.

Roberts hield zich in en gaf geen antwoord. Toen sloeg Donovan een map open en begon Roberts met snerpende stem de mantel uit te vegen:

— U moet mij eens vertellen, waarom u er eigenlijk bent heengegaan. En vooral, waar is uw befaamde „plan”? Dertien November hadden de roden vijf vliegtuigen, veertien November negentien en gisteren acht. Zij hebben al meer dan negenhonderd man overgebracht . . . Ik heb u al lang geleden gezegd, dat u teveel met uzelf ingenomen bent. Een week

geleden hebt u mij bericht, dat er in Warszawa niet meer dan vijftig afgevaardigden uit de Westerse landen zouden zijn, en weet u, hoeveel Engelsen er alleen al zijn? Tweehonderdeenendertig. Tweehonderdzesen-twintig Fransen... Gewoonlijk laat u anderen nooit aan het woord komen, waarom zwijgt u dan nu?...

— Ik begrijp niet, hoe Roosen heeft kunnen suffen... Ik heb hem gewaarschuwd, dat hij het vliegveld van Brussel in de gaten moest houden. En Smith met de Italianen net zo... Het is natuurlijk op een ellendige geschiedenis uitgelopen. Ze hebben letterlijk een luchtbrug over West-Duitsland tot stand gebracht.

— Wat zij tot stand gebracht hebben, weet ik. Mij interesseert, wat u tot stand hebt gebracht. Zij hebben u als een kwajongen bij de neus genomen. Hoe kon u zich op uw befaamde „plan” verlaten? Ik heb u bijvoorbeeld gezegd, dat wij een stuk of tien bekwame mensen naar het congres moesten zenden om een sfeer van verdeeldheid te scheppen. En wie hebt u gestuurd? Rogge. Het is gewoon belachelijk. Misschien imponeert hij u door zijn lengte of gewicht? Voor zover ik weet, blinkt hij nu niet direct uit door zijn geest. Het congres wordt morgen geopend. Het zal veel stof doen opwaaien... Ik denk niet, dat Johnson u zal gelukwensen...

De extra trein kwam 's avonds in Warszawa aan. Een jonge vrouw bood Sablon een bos donkerrode anjers aan. Hij nam zijn hoed af en glimlachte verlegen. Toen de afgevaardigden op het plein kwamen, zag hij een geweldige menigte, Picasso's witte duiven, puinhopen en bouwsteigers. Hij dacht vaag aan zijn eigen leven. Anderhalf jaar geleden ben ik door Warszawa gekomen, met de perskaart van „Transoc” in mijn zak. Het verleden is verwoest, verbrand. Maar toch leef ik, ik denk, en bouw... Het is hun niet gelukt het congres te verstoren. Morgen zullen wij elkander ontmoeten, wij mensen der aarde, en ik geloof, dat wij het eens zullen worden...

De menigte riep steeds weer:

— Vrede! Vredel Vredel

Jenny Camber genoot bekendheid in het grote dichtbevolkte Harlem, hoewel zij pas een jaar geleden uit het Zuiden was gekomen. Evenals in Jackson naaide zij hemelsblauwe en rose bloesjes, maar zij was niet meer de vroegere Jenny: haar was veel duidelijk geworden. Nog niet lang geleden had zij de „zwarte gouverneur”, de dikke Bench, naïef gevraagd, of zij in New York David zou kunnen wreken. Zij wist toen niet, wie

de schuld van haar verdriet was: Smeadle, Low of alle blanken. In Jackson verzekerden de oude negers, dat New York een paradijs was, waar geen pogroms voorkwamen en waar de kleurlingen konden doen wat zij wilden. Toen Jenny eenmaal in New York was, merkte zij dadelijk, dat dit niet het geval was. Zij mocht weliswaar naast een blanke in de autobus zitten, maar het was de negers niet toegestaan buiten Harlem te wonen en de blanken weigerden hun de toegang tot hun theaters en kerken en gaven hun slechts zwaar en onplezierig werk.

Bench had Brewster over Jenny geschreven; zij wist niet, wat er in de brief stond, maar Brewster nam haar hartelijk op en verschaftte haar dadelijk werk. Kort na haar aankomst zei zij tegen hem: „Het hele ongeluk is, dat wij minder in aantal zijn dan de blanken.” Hij schudde het hoofd: „Nee, Jenny, er zijn ook slechte negers. En ik zal jou met goede blanken in aanraking brengen.” Jenny begon bijeenkomsten te bezoeken. Tweemaal hoorde zij professor Mickley. In het comité der „vredesvrienden” leerde zij Betty kennen. Met Brewster sprak zij niet over haar verdriet, maar Betty vertelde zij, hoe zij van David gehouden had, en zij liet haar de brief zien, die hij voor zijn dood geschreven had: „Zie je — hij schrijft, dat ik trots moet zijn...” Betty legde haar veel dingen uit. Vroeger had Jenny slechts liefde, schrik en verontwaardiging gekend, de groene onheil voorspellende ster aan de hemel, en het rode sterretje in Davids hand. Nu had zij mensen ontmoet, die streden, nu besepte zij, wat het betekende, trots te zijn.

Joyce had zijn gesprek met Roberts niet toevallig op Jenny Camber gebracht: zij stond in zijn lijsten. Joyce wist, dat deze negerin handtekeningen onder de oproep der roden verzamelde. Dat de kleurlinge zeven-duizend handtekeningen bijeen had gebracht, verwonderde hem niet; hij zei dikwijls: „Wij in Amerika hebben ons eigen palet: wat zwart is, is rood.” Maar hoe had Jenny Camber de handtekeningen van een aantal blanken weten los te krijgen? Zij is een geslepen loeder, wij moeten haar dadelijk na haar terugkomst bij de kraag pakken.

Jenny had op de mensen een grote overtuigingskracht: achter elk woord van haar voelde men verdriet, hartstocht, geloof. Toen zij vernam, dat de politie Betty's vriend gearresteerd had, herinnerde zij zich het bos bij Jackson, de cactussen, de groene ster. Zou Betty's vriend door zijn blanke huidskleur gered worden? Ze misgunnen de mensen het geluk. Indien wij hun de kop niet indrukken, zullen alle vrouwen wenen — de zwarte en de blanke.

Met verbazing bekeek Jenny de ruïnen van Warszawa. David had haar van de oorlog verteld, maar nooit had zij zich dit kunnen voorstellen. Ik begrijp, dat de mensen van overal naar het congres gekomen zijn!...

Toen zij de enorme zaal binnentrad, bleef zij geschokt staan: hier waren mensen uit alle hoeken der aarde, en zij waren allen haar vrienden. Zij nam aan de tafel der Amerikaanse delegatie plaats; aan haar ene zijde

zat Mark James, aan de andere kant reverend MacHill. Mark James zei dadelijk tot haar: „Wat een mensen! En weet u, hoe dat komt? Omdat er al met al meer mensen dan schurken zijn. Zij hebben iets laaghartigs in de zin, maar de mensen zullen het hun niet toestaan.” Jenny’s blikken gingen de zaal rond: Chinezen, Indiërs in bonte klederdracht, een Poolse boerin, Arabieren, een bisschop met een mijter op. En ginds negers uit Afrika. Zij trachtte met hen een gesprek aan te knopen, maar zij kenden geen Engels. Een van hen omarmde haar: toch verstonden zij elkander . . . Er waren vele beroemdheden, iedereen kende hen. Maar ook gewone mensen, zoals zij. Er was stellig ook een naaister onder, die bloesjes maakte . . . Allen stonden en applaudisseerden. Op het podium glimlachte een man verlegen en trachtte met zijn hand de zaal tot bedaren te brengen. Dat was Joliot—Curie, Jenny had hem herkend, — in de kamer, waar Betty werkte, hing zijn portret.

Zij deed de hoofdtelefoon aan. De zaal verloor opeens haar begrenzing: voor haar lag de gehele wereld. De havenarbeiders van La Rochelle stonden fier in de haven en verklaarden, dat zij geen kanonnen zouden lossen. Over de velden van Sicilië liepen boeren, die zwoeren, dat zij hun grond zouden verdedigen, en een heerlijk lied zongen. Tussen de hoge kaolianghalmen ijlden Chinezen voorwaarts, zij snelden de Koreanen te hulp. De Boliviaanse mijnwerkers antwoordden de gendarmes: „Wij willen geen moordenaars steunen.” Aan de oever van de Wolga groeide, als in een sprookje, het nieuwe Stalingrad. Schier bezwijmend van de hitte verzamelden Fellahs handtekeningen. Een oude Indiër droeg een gedicht over het geluk voor.

— Ik zal over mijzelf spreken, — begon Sablon zijn rede, — want er zijn nog vele mensen, die denken, zoals ik twee jaar geleden dacht. Iemand van rijpere leeftijd kan zich moeilijk voorstellen, dat hij bedrogen wordt, dat hij een speelbal in vreemde handen is. Vooral ons Fransen valt het moeilijk, ons daarmee te verzoenen, immers, bij ons houdt ieder geelgebekt vogeltje zich voor een geweldige slimmeling. Zelfs wanneer men begint te vermoeden, dat men beetgenomen wordt, klampt men zich aan zijn drogredenen vast in de mening, daardoor zijn onafhankelijkheid te bewaren. Mij had men ingepreacht, dat de Russen op oorlog uit waren, de kranten schreven het, iedereen beweerde het. Velen van hen, die zo spraken of schreven, waren eerlijke mensen, zij werden ook misleid. Anderen geloofden het wellicht uit angst voor het communisme. Ik ben geen communist, ik sta vreemd tegenover veel van hetgeen de communisten zeggen en doen. Mogelijk kom ik er nog aan toe, ik weet het niet. De communisten willen het leven anders maken, daarom strijden zij voor de vrede. Ik hecht niet aan oude privileges of vooroordelen, maar ik moet eerlijk bekennen, dat ik er tot dusver niet werkelijk over heb nagedacht, hoe men het leven moet opbouwen. Ik heb echter al lang begrepen — dat wist ik ook, toen ik mij in veel dingen nog vergiste —, dat,

indien er weer oorlog komt, niemand iets zal kunnen bouwen, ja, het zal eenvoudig onmogelijk zijn te leven. Onder hen, die de vrede verdedigen, zijn talrijke communisten, en ik noem hen mijn kameraden, zoals ik hen ook in het verzet en later in Auschwitz noemde. Het gaat er thans in de eerste plaats om, de vrede te redden. Het is slechts twee jaar geleden, nog niet eens zelfs, maar het is mij, of het al heel lang geleden is, dat ik als correspondent van „Transoc” naar Moskou ging. Met een opgewonden gevoel doolde ik door de stad. Soms rees er twijfel bij mij op: had ik wel gelijk? Maar ik zag niets, of liever: begreep niets. Thans, op dit voor mij zo grote ogenblik, heb ik er behoefte aan, een Rus mijn erkentelijkheid te betuigen. Het is een bescheiden arts, dokter Krylow geheten. Hij zei mij, dat hij de mensen van oor- en keelziekten genas. Maar mij heeft hij van de allerergste plaag afgeholpen — van blindheid. Hij heeft mij als eerste de ogen geopend. Ik heb nog lange tijd gezocht, gedwaald en getwijfeld. Ik kwam er achter, waarmee de lieden zich bezig hielden, die door „Transoc” naar Praag en andere steden gezonden werden. Coster of majoor Smeadle: zij brachten onschuldigen om. Zij moorden ook nu nog. Terwijl wij hier over broederschap spreken, schieten zij vanuit een hinderlaag, werpen bommen op de steden van Korea en bereiden oorlog in Europa voor. Zouden wij, mensen der gehele aarde, hun dan geen halt kunnen toeroepen? ...

Sablon sprak van kolonel Roberts, van het nieuwe persagentschap „Pax” en van de wijze, waarop Donovan groepen moordenaars organiseerde.

Onder de journalisten bevond zich de correspondent van „Pax” Dempsay. Hij zat onafgebroken te schrijven. De correspondent van „United Press” fluisterde hem toe: „Hebt u gehoord, wat hij over uw agentschap gezegd heeft?” Dempsay knikte en schreef door. De gehele dag had hij erover gepiekerd, wat hij Bernson moest zenden, en plotseling was de inspiratie over hem vaardig geworden. Hij dacht eraan, hoe schooljongens, die hem voor een afgevaardigde hielden, hem 's morgens bij hotel Bristol om zijn autogram gevraagd hadden. Hij begon zijn artikel aldus: „Het congres verloopt kleurloos. De sprekers lezen, ziek van verveling, van papier eentonige redevoeringen op, waarin zij de Russen ophemelen en de Amerikanen belasteren. De bevolking is gemobiliseerd: hele rijen ongelukkige inwoners moeten de gedelegeerden begroeten. Zij doen dit met onverholen haat; men heeft immers niet slechts hun woningen, kamers, zelfs bedden gevorderd, zij zijn letterlijk tot de honger veroordeeld, omdat alle levensmiddelen door de volgegeten „aanhangers van de vrede” verslonden worden. Toen ik vanmorgen mijn hotel verliet, werd ik omringd door hongerige kinderen, die om een stukje brood bedelden. Ik stak hun een paar plakken Amerikaanse chocolade toe, en ik was de enige vreemdeling, die zij hier van harte welkom heetten.”

Plotseling werden er manden met grote stervormige anjers de zaal

binnengebracht. Zij bloeiden op lange stelen en een rode ster vleide zich tegen Jenny's wang. Josephine Godet betrad het spreekgestoelte:

— Nice zendt de verdedigers van de vrede zijn bloemen...

Haar bovenlip met het kleine zwarte snorretje trilde van opwinding. Joséphine vertelde hem, hoe de vrouwen van Frankrijk tegen de oorlog streden:

— Raymonde Dien is op de rails gaan liggen om een trein met munitie tot staan te brengen. Toen men in mijn geboortestad Nice een lanceerinrichting voor de „V-2” in zee wierp, ging de heldin van het verzet. Madeleine Lancier, of, zoals wij haar noemen, Mado, aan de spits...

Jenny stelde zich de kleine vrouw voor. Zij is twintig jaar, pas getrouwd. Haar geliefde wacht op haar. Zij weet, dat de trein anderen de dood brengt. De trein snelt tegemoet. Dan werpt zij zich op de rails. Zij wordt gevangengezet en voor het gerecht gedaagd. En die andere — aan de blauwe zee. Zij wordt door een gendarme gegrepen, maar weet zich los te rukken, en daar vliegt zo'n ellendige „lanceerinrichting” het water in... Jenny klapte zo luid in haar handen, dat Mark James goedmoedig grinnikte: „Ik word er gewoon doof van...”

Toen sprak de Koreaanse Pak Den Ai, een broze vrouw in een lang wit gewaad. Niemand had zulk een aandachtig gehoor als zij. Naast Jenny weende een bejaarde Amerikaanse, dat was de eigenares van de fruitwinkel, mevrouw Browler, wier zoon naar Korea gezonden was. Pak Den Ai vertelde van het leed, dat de Amerikanen over het stille, zonnige land gebracht hadden. Jenny begreep dat alles goed. Zo waren Wright of Richmond junior de huizen van negers binnengedrongen en hadden de kinderen vermoord. Een Koreaanse droeg haar kind op de rug; toen zij het wilde voeden, zag zij, dat het niet meer ademde: het was door een bomscherv gedood. Maar de Koreanen hebben zich niet overgegeven, en zullen niet bezwijken, zij zullen hun land redden...

Toen Pak Den Ai haar rede beëindigd had, stonden allen op, velen liepen naar haar toe, drukten haar de hand, omarmden haar. Ook reverend MacHill haastte zich naar de Koreaanse toe en zei: „Vergeeft u de eenvoudige Amerikanen, zij weten niet, wat zij doen. Maar de misdadigers, die deze oorlog hebben uitgelokt, zullen zich voor God en de mensen te verantwoorden hebben.” Browler snikte nog steeds, door haar tranen heen verzocht zij de tolk: „Zegt u haar, dat ik mij vreselijk schaam, — mijn zoon is daar...” Jenny stond terzijde; toen trad zij schuchter op de Koreaanse toe — zij wist niet, hoe zij haar gevoelens onder woorden moest brengen. Pak Den Ai omhelsde haar, en Jenny hilde van verdriet en geluk.

Professor Kenneth kwam tevreden van de zitting der commissie terug en zei, dat er een groot werk verricht werd: men stelde een waarachtig vredesprogramma op. Hij had gevreesd, dat de Sowjet-afgevaardigden op alles „neen” zouden zeggen, doch zij luisterden aandachtig naar de ande-

ren, dienden gematigde voorstellen in en konden zich met veranderingen verenigen. „Nu zie ik, dat men werkelijk met hen tot overeenstemming kan komen,” — zei Kenneth.

Op het spreekgestoelte stond de afgevaardigde van Paraguay.

— De student Mariano Alonso streed voor de vrede. Zij hebben hem gearresteerd, vreselijk gefolterd en tenslotte vermoord. Hier is zijn met bloed besmeurde hemd — ik heb het naar het vredescongres meegebracht...

Jenny moest aan David denken en bedekte haar gezicht met haar handen.

De sprekers wisselden elkaar af; er waren onder hen zowel strenge juristen als geestelijken en roodwangige boeren, die niet gewend waren tegen iemand anders dan hun huisgenoten te spreken. Na een Birmaan nam een Noor het woord, na een Engels conservatief een neger uit de Antillen. De tolken in hun glazen cellen waren nat van het zweet; elke zin werd onmiddellijk in de verschillende talen vertaald. De journalisten verdrongen zich bij de telefooncabines om verslagen door te geven naar Buenos Aires, Calcutta, Kaïro. Er werd ook 's nachts vergaderd. De afgevaardigden lachten, of uitten hun verontwaardiging, of applaudisseerden. Het congres had zijn eigen koortsachtige, haastige leven, en Jenny beseftte, dat ook zij aan het grote, moeilijke werk deelnam: een dam tegen de oorlog op te richten.

In een pauze tussen twee vergaderingen ging Mark James met een groep andere gedelegeerden Warszawa bezichtigen. Bij zijn terugkomst zei hij: „Nu zie je pas, hoe het gaat, wanneer er geen schurken meer zijn! De stad is door de nazi's met de grond gelijkgemaakt. Maar dan moet je eens zien, wat de Polen tot stand gebracht hebben!... Bij ons schept men erover op, dat ze in een snel tempo bouwen, maar hier gaat het nog veel vlugger: de mensen beseffen, dat zij voor zichzelf bouwen. Wanneer wij thuiskomen, zullen wij heel wat te vertellen hebben. Ze kunnen ons natuurlijk de mond snoeren, want in Amerika wordt een ongehoorde zwijnerij voorbereid...”

De correspondent van „Pax” Dempsay verveelde zich: wat een ellendig werk! Niets om over te schrijven, en je moet met de rode roofdieren in een kooi zitten. Wie weet, wat zij nog kunnen uithalen! Maar ik moet tot het optreden van Rogge blijven: hij heeft beloofd, dat er een schandaal zou komen. Natuurlijk zullen er hoogstens tien tot twintig man met hem weggaan, maar dat kun je uitvoerig beschrijven...

Toen de afgevaardigden opstonden om Pak Den Ai toe te juichen, sprong ook Dempsay verschrikt op. Daarna rechtvaardigde hij zich tegenover zijn collega's: „Ik verkeer in een bijzonder moeilijke situatie. U hebt immers gehoord, hoe zij tegen mijn agentschap te keer gegaan zijn. Het is trouwens gebruikelijk op te staan, wanneer men een dame begroet, zodat het van mijn kant louter beleefdheid was...”

Erich Schöller arriveerde op de derde dag van het congres. Hij had

illegaal moeten reizen en was 's nachts de grens overgetrokken. In zijn rede zei hij:

— Generaal Dawes koestert ijdele hoop, dat hij Duitse divisies krijgt. Hij heeft dat met Adenauer en von Maltz afgesproken, maar niet met het volk. De nazi's hebben Warszawa verwoest, en zie — Warszawa is herrezen. Helden zijn onsterfelijk, helden, maar moordenaars niet. Niemand zal het nazi-leger doen herleven. Wij zullen het niet toelaten, dat verklaren wij hier — in Warszawa...

In de restauratie trad Dédé op Erich toe.

— Onze Pinaud is geen haar beter dan uw von Maltz, — zei Dédé. — Zij konden het in tweeënveertig uitstekend met elkaar vinden, waarom zouden ze zich nu dan niet met elkaar kunnen verenigen? Alleen zullen wij ons met hun onderhandelingen bemoeien, niet waar?

Erich lachte vrolijk en antwoordde:

— Reken maar! U hebt op het ogenblik natuurlijk een voorsprong, maar wij zullen ons best doen u in te halen.

Het woord werd verleend aan Jenny Camber.

— Ik heb nog nooit voor zo'n groot publiek gesproken, — begon zij, — en ik ben zeer zenuwachtig. Ik ben een eenvoudige negerin, een naaister. Tot vorig jaar heb ik in Jackson gewoond, in de staat Mississippi. Ik had het bijna uitgeschreeuwd, toen de Franse journalist Sablon sprak, want hij heeft de namen genoemd van mensen, die ik ken. Majoor Smeadle heeft in Jackson een vreselijke pogrom gehouden. Ze hebben banketbakker Bang verbrand en een vierjarig meisje vermoord. Smeadle had ook vroeger zijn mensen tegen ons opgehitst, elk jaar hingen zij negers op of overgoten hen met benzine en staken hen in brand. Daar komen de moordenaars vandaan, over wie Sablon gesproken heeft, zij hebben zich eerst thuis geoefend en zijn toen ook elders hun terreur gaan bedrijven. Misschien is Richmond junior niet naar Korea gestuurd, maar dan toch mensen van zijn slag. Waarom willen de mensen, die ons land regeren, oorlog? Het zijn boosaardige geldduivels. Ik had een vriend, hij werkte op een plantage van senator Low. Ze hebben hem gegrepen, wilden hem op de elektrische stoel zetten, maar hij heeft zich opgehangen. Hij schreef mij, dat ik trots moest zijn. Ik doe mijn best om trots te zijn; wanneer ik nu naar Amerika terugkeer, zal ik beter strijden dan vroeger. — ik heb gezien, met hoevelen wij op de wereld zijn, ik heb vleugels gekregen. Mijn vriend is in de oorlog geweest, hij heeft mij verteld, hoe de officieren zich over de zwarte soldaten vrolijk maakten. En toen heette het nog wel, dat wij tegen Hitler vochten, omdat hij andere volken onderdrukte en de Joden uitmoordde. Gisteren heeft een Poolse mij Warszawa laten zien. Ik heb gezien, wat de moordenaars hier aangericht hebben. Wat een geluk, dat Polen thans vrij is, dat er hier noch Duitsers noch Amerikanen van het soort van een Smeadle zijn! Daarom bouwen de Polen hun stad, bouwen dag en nacht. Toen wij gisteren van de

nachtelijke zitting kwamen, zag ik, dat men bij het licht van schijnwerpers werkte. Ik ben zo blij, als waren die huizen van mij. Ik heb mij niet verheugd, toen Richmond in Jackson een huis liet bouwen, maar hier verheug ik mij. De Poolse heeft mij naar het vroegere ghetto gebracht, daar ligt tot nog toe alles in puin, een vreselijke aanblik. Zij vertelde mij, dat de Duitsers in het ghetto de Joden gevangen hielden. Dat kan ik mij voorstellen: bij ons in Jackson is er ook een stadswijk voor negers. De Poolse heeft mij verteld, hoe de mensen in het ghetto in opstand kwamen en in de ongelijke strijd de dood vonden. Ik, een vrouw uit Jackson, heb diep gebogen voor het gedenkteken, — deze mensen zijn te gronde gegaan, omdat de trots in hen ontwaakt was. Wij hebben het heden erg moeilijk in Amerika, — ik heb het niet alleen over de negers, — alle eerlijke mensen hebben het moeilijk. U weet misschien, dat men onlangs professor Mickley evenals Howard Fast in de gevangenis heeft geworpen, terwijl ze van plan zijn, Girstone wegens spionage te veroordelen. Maar zijn enige schuld ligt hierin, dat hij vrede wilde en handtekeningen onder het appèl van Stockholm verzamelde. Hij heeft een geliefde, ik wil haar naam niet noemen. Zij is zeer dapper, zoals de Françaises, van wie hier sprake was. Er zijn in Amerika velen als zij. Ik verzoek u met klem, ons volk niet naar de boeven te beoordelen. U zult Amerika nog eens leren kennen, het hart van Amerika... Bij ons schrijven de kranten, dat de Russen onze vijanden zijn. Mijn vriend, die door Smeadley's mensen is omgebracht, vertelde mij, dat een Russisch kolonel hem aan de Elbe de hand geschud had. Mijn vriend heeft hier voor zijn dood aan gedacht, hij schreef het mij. Ik weet, dat het Sowjet-volk vrede wil. In mijn kamer hangt Stalins portret. Toen de Sowjetafgevaardigde Sjebarsjin hier het woord voerde, was ik bang een woord te missen. Ik heb alles genoteerd, ik zal het in Amerika kunnen navertellen... Mijn vriend is niet hier, hij is doodgekwd, maar ik wil de Sowjet-gedelegeerde de hand drukken — zowel namens mijn vriend als namens vele anderen, zwarten en blanken... Hier heb ik een nieuwe wereld aanschouwd. Niemand gaat mij uit de weg, omdat ik zwart ben. De Poolse heeft mij gevraagd, of ik niet in Warszawa wil blijven, ik heb haar geantwoord, dat ik naar huis wil terugkeren. Natuurlijk zou ik het hier veel gemakkelijker hebben. Maar ik houd van Amerika. Een mens wordt maar eens geboren en sterft maar eens, en hij heeft slechts één vaderland. Mijn vader werkte op een plantage in Jackson, en mijn moeder werkte daar ook, daar ben ik geboren, aan de oever van de gele rivier, daar zijn de bomen in de wouden met mos begroeid, en de cactussen zijn er hoger dan de mensen. Daar wordt veel leed geleden. Indien nodig, moet men voor zijn vaderland sterven, zoals de Koreanen sterven, zoals de Paraguayse student gestorven is, zoals de helden van Stalingrad gestorven zijn. Ik heb de lagere school bezocht, tracht zoveel mogelijk te lezen, maar ik weet nog maar heel weinig; in onze delegatie zijn geleerden, en al onze afgevaardigden zijn

ouder dan ik. Ik kan u slechts één ding beloven: wat mij ook moge overkomen, ik zal strijden voor de mens, voor de verbroedering, voor de vrede. Dat zweer ik u, ik, Jenny Camber, naaister uit Harlem.

Toen zij het podium verliet, trad Sjebarsjin op haar toe. In haar opwinding kon zij niet dan met moeite uitbrengen:

— Hij heette David Harrison... De Russen hadden hem een klein rood sterretje geschonken...

Zij omarmde Sjebarsjin en wiste glimlachend haar tranen weg.

De laatste twee nachten was Sjebarsjin niet naar bed geweest: hij bestudeerde de ontwerpen der resoluties, controleerde vertalingen, onderhield zich met afgevaardigden. Hij moest professor Kenneth duidelijk maken, dat discussies tussen de biologen vreedzame samenwerking niet in de weg stonden. De Fransman Lecroix verlangde een exacte definitie van het begrip „internationale controle”. De Engelse mevrouw Linds betoogde, dat men MacArthur, ook al had hij in Korea bestialiteiten toegelaten, hiervan niet openlijk mocht beschuldigen, omdat er nog geen internationaal gerechtelijk onderzoek geweest was. Sjebarsjin antwoordde rustig en vriendschappelijk; hij was zich ervan bewust, dat er heel verschillende mensen naar Warszawa waren gekomen, die slechts één ding gemeen hadden: de wens een oorlog af te wenden. Zij moesten rekening houden met de talrijke vooroordelen en vooringenomenheden van hun landgenoten, dikwijls waren zij er zelf niet vrij van — Sablon had het raak gezegd. De Sowjet-afgevaardigden bekeek men op een bijzondere wijze — hetzij met onbegrensd vertrouwen, hetzij met een zekere vrees; zij mochten zich er niet over opwinden, en evenmin hun gevoelens de vrije teugel laten.

De laatste tijd voelde Sjebarsjin zich niet goed: in de zomer was de vakantie er geheel bij ingeschoten. Zijn voorstel betreffende de eiken werd fel bestreden; zoals altijd waren er tegenstanders, zij beriepen zich op incidentele mislukkingen. Hij moest schrijven, spreken, bewijzen. En plotseling (vijf uur in het vliegtuig) moest hij van de twist over de keuze der begeleidende boomsoorten overschakelen op de discussie over het onderwerp, welk karakter de internationale controle moest dragen: een periodiek of een permanent.

Sjebarsjin dacht aan Stockholm terug: daar vergaderden wij in de „catacomben”, de bewoners trokken zich niets van ons aan, de journalisten dreven de spot met het denkbeeld handtekeningen in te zamelen. En nu Warszawa... Zo iets is er waarschijnlijk nog nooit geweest. Wij hebben ons over de hoofden der machthebbers heen tot de eenvoudige mensen gewend, en deze eenvoudige mensen hebben moed gevat, hebben gevoeld, dat hun stem veel dingen kan beslissen, en zij hebben plechtig hun handtekening gezet. In stijf kantoorhandschrift staan daar de namen van Londense ambtenaren; de Chinezen hebben kilometers zijden lint vol karaktertekens meegebracht; een neger in de oerwouden van Afrika heeft

in plaats van zijn handtekening een kerf in een boom gemaakt. Het mensdom is gaan spreken. Professor Dumas heeft in Stockholm gezegd, dat wij tot de mensen moeten doordringen. Jammer, dat hij dood is en deze zaal niet kan zien...

Toen Jenny Sjebarsjin omhelsde, zag hij haar ogen vol liefde en verdriet; in deze ogen lag alles: de herinnering aan haar dode vriend, en grote verwachtingen. Het was Sjebarsjin, alsof hij Ljolja's ogen voor zich had. Zo had zij naar Koeksa gekeken, toen zij het op een avond over de oorlog hadden. Een blanke en een zwarte, maar hoezeer lijken de mensen op elkaar, en in het zo gecompliceerde, zo verwarde leven bestaat iets simpels, dat ieder begrijpt: de menselijke liefde.

Sjebarsjin werd in zijn gepeins gestoord door Pierre Cot, die met hem overleg wilde plegen over de definitie van agressie.

De Sowjet-afgevaardigden werden niet met rust gelaten: Mark James moest en zou met Russische arbeiders spreken; Dédé converseerde met een onderwijzeres uit Moskou; een Cubaans dichter zocht Fadejew.

Erich stond met een jonge Chinees voor de landkaart; zij konden elkaar niet verstaan, maar er was geen tolk in de buurt. Erich wees met een hand naar Sjanghai en met zijn andere naar de Elbe en glimlachte: met zovelen zijn wij! Ook de Chinees glimlachte met die lichte, schier onzichtbare glimlach, waaruit een grote rust spreekt.

Dempsay was woedend: Rogge had hem in de steek gelaten; het was niet tot een schandaal gekomen. Toen tijdens Rogge's rede enige jonge Italianen floten, leefde Dempsay op: nu begint het... De voorzitter greep echter naar de bel. En in plaats van demonstratief heen te gaan, ging Rogge voort iets voor te lezen. Hierover viel niets te schrijven...

Dempsay ging naar de ambassade: er zal wel een telegram liggen, in Washington weet men beter, wat ik schrijven moet. De gezantschapssecretaris zei:

— Bernson heeft meegedeeld, dat u niets meer over het congres hoeft te schrijven. Hij verzoekt u met enkele Polen te spreken — uw aanwezigheid hier moet uitgebuit worden...

Dempsay gaapte verveeld: het lachte hem niet toe nog een week in Warszawa te moeten zitten en met deze of gene verdachte typen afspraken te maken... Hij antwoordde lusteloos:

— Goed, dat zal ik doen... Wel, wat vindt u van de rode kermis?

De secretaris grinnikte:

— Dit was natuurlijk te verwachten. Maar zij hebben zichzelf overtroffen... De ambassadeur heeft gisteren gezegd, dat, zelfs indien het ons lukt de Koreaanse veldtocht voor Kerstmis te beëindigen, dat niet zal opwegen tegen de indruk, die Warszawa in Europa gemaakt heeft...

Dempsay keek op zijn horloge: ik heb nog tijd naar „Bristol" te gaan om het avondmaal te nuttigen, de wodka is daar niet slecht, en ik heb beslist een hartversterking nodig.

Op de laatste avond stonden de afgevaardigden op de tribunes: de inwoners van Warszawa trokken aan hen voorbij. De fakkels flakkerden in de nacht, het scheen, of ze elk ogenblik konden uitdoven, maar ze vlamden nog feller op. Uit hun levende, rusteloze licht straalde de hoop, die in de harten der mensen leefde.

Toen werd de stad door raketten verlicht: de huisveringwekkende ruïnen en de hoge nieuwe huizen, de bouwsteigers, de fabrieken, de Wisla, de as van het ghetto, de tragedie van het volk, zijn triomf. Honderdduizenden mensen keken naar de hemel. Een reusachtige vuurschoof viel uiteen en tussen de gerafelde rookwolken scheen een enkele rode ster te hangen. Jenny tuurde ernaar en fluisterde: „Mijn liefde! Mijn leven! . . .”

34

Toen Dmitri Alexejewitsj zijn rondgang door de ziekenzalen beëindigd had, zei Rakitin glimlachend:

— Ik moet u gelukwensen, op het congres is er over u gesproken . . .

Krylow begreep het niet:

— Op het congres? . . .

— Het staat vandaag in alle kranten. Een Fransman heeft gezegd . . .

Krylow werd verlegen:

— Ik heb mij vandaag verslapen, weet u, Jewgeni Wladimirowitsj. Ik slaap tegenwoordig slecht, de hele nacht heb ik liggen woelen en draaien en tegen de ochtend ben ik, of de duvel ermee speelt, ingedut. Toen ik wakker werd, was het acht uur. Ik heb mij bij het scheren gesneden. Ik had geen tijd meer, de krant in te kijken . . .

Dokter Rakitin gaf hem de „Prawda”. Dmitri Alexejewitsj las Sablons rede door en riep uit:

— Weet u, dat is verbazend! . . . Hier, in deze zelfde kamer, heeft hij nog onzin uitgekraamd . . . En nu heeft hij het prachtig gezegd . . . Wat hij over mij zegt, is natuurlijk larie, hij heeft eenvoudig mijn naam onthouden. Ik heb hem toen al gezegd, dat het leven hem zal genezen. Zo ziet u, Jewgeni Wladimirowitsj, wat voor dingen er kunnen gebeuren! Hij is hierheen gekomen in opdracht van een schunnig persagentschap, ze hadden hem tegen ons opgehitst, de man geloofde nergens meer aan, en toch heeft de waarheid gezegevierd. Ik dacht het al dadelijk: hij heeft iets menselijks over zich. Heel wat mensen denken bij ons immers: wie niet bij ons hoort, is onze vijand. Ze vergeten daarbij, hoe men hen ginds opvoedt, wat men hun vertelt. Het gaat niet om Sablon als enkeling — er zijn miljoenen twijfelaars, ik overdrijf niet, om hen wordt thans gestreden: als het lukt hun de ogen te openen, zal er vast geen oorlog komen.

Het is niet van belang, dat de Amerikanen bommen hebben, het komt erop aan, dat de mensen weigeren mee te doen. Wanneer ik dit zo lees, denk ik: wat is het prachtig, dat een man als Sablon tot bezinning gekomen is! Naar zijn stem luisteren velen . . . Maar hij had niet zo over mij moeten kletsen, dat is kinderwerk, ik vind het niet eens prettig . . .

Plotseling fronste Krylow zijn wenkbrauwen:

— Ik moet nog naar Fomina gaan kijken. Daar bevalt mij iets niet. Als er maar geen complicaties optreden . . .

Van het ziekenhuis ging Krylow naar het ministerie van sociale zaken, vervolgens naar het openbaar ministerie en tenslotte naar een wetenschappelijke vergadering. De ganse tijd dacht hij eraan, dat hij aan het middageten zijn kleinzoon zou zien.

In de herfst was er in het leven van Dmitri Alexejewitsj verandering gekomen; gekscherend zei hij: „Mij heeft het lot met een prijs bedacht.” In de zomer was Sjebarsjin op het bosstation van Saratow; Natasja's proefnemingen met eikenvariëteiten, welke het meest tegen droogte bestand waren, trokken zijn aandacht. Wlachowa's werk scheen hem interessant, en hij bracht haar overplaatsing naar Moskou te berde, waar zij onder gunstige omstandigheden haar proeven zou kunnen voortzetten.

Natasja en Wasenka arriveerden in October. In Krylows huis stond alles op zijn kop. Zelfs de oude Tomka leek nu wel een jonge hond. Bijzondere vreugde beleefde Dmitri Alexejewitsj aan zijn kleinzoon: hij was baldadig, onverschrokken, kon geen ogenblik stilzitten en vernielde al wat onder zijn bereik kwam. (Om hem te verontschuldigen zei Krylow: „Dat is de uitvindersgeest, die in hem steekt.”) Eerst nu besepte Dmitri Alexejewitsj, dat hem, ook al verveelde hij zich nooit, toch deze vrolijke drukte, de kinderlach en tederheid ontbroken hadden; dat alles was met Natasja en zijn kleinzoon in zijn huis gekomen. Bof ik even, dacht hij, ik ben wel veertig jaar jonger geworden, net als Faust! . . .

Hij had erop gerekend tegen zeven uur thuis te zijn, om negen uur was de commissie bij het Moskouse partijcomité vastgesteld; de vergadering op de academie duurde echter langer dan bedoeld was, de commissie daarentegen werd uitgesteld — hij was dus de hele avond vrij.

Het dienstmeisje deed hem open: Natasja was naar het instituut geroepen. Wasia zat te schilderen. Hij was blij, dat zijn grootvader thuis was, en overstelpte hem terstond met vragen: „Opa, een straalvliegtuig, vliegt dat als een raket of als een vliegtuig? . . . En kun je een raket zo afschieten, dat zij heel, heel ver wegvliegt, van hier tot Bezymjonka, nee, nog verder? . . .” Dmitri Alexejewitsj keek zijn kleinzoon aan en schoot in de lach:

— Heb jij je penseel soms aan je neus afgeveegd? Kijk maar eens, je neus is groen en rood, net als bij een papegaai. Ga je maar gauw wassen. .

— Ik was mij straks wel . . . Maar waarom zijn er bij ons geen papegaaien?

— De winter is te koud.
 — Dan moeten we ervoor zorgen, dat de winter warm wordt . . . Zeg, opa, zullen straalvliegtuigen binnenkort naar de maan vliegen?
 — Vast en zeker. Hoezo? Heb jij zin naar de maan te gaan?
 — Nou en of.
 — En wat wil je op de maan dan gaan doen?
 — Ik ga er een reuze grote stad bouwen.
 — Wel, vriend, daarvoor hoef je niet naar de maan te vliegen, een stad kun je beter op de aarde bouwen.

— Nee, op de aarde zijn ze nu aan het bouwen, maar wanneer ik groot ben, zal op de aarde alles al afgebouwd zijn. Ik ga op de maan wolkenkrabbers bouwen . . . Opa, ben jij erg oud?

— Voor jou wel.

— Ljonja's vader was nog niet erg oud en is gestorven. Wanneer iemand doodgaat, blijft er dan niets, helemaal niets van hem over?

— Hoe kom je daarbij? Wanneer ik sterf, blijf jij over.

— Dat komt, doordat jij mijn opa bent. Bij ons in Bezymjonka was een jongen, Sjoera Nikitin, hij zei mij, dat hij nooit een papa of een mama had gehad — hij is dus van niemand overgebleven. In Bezymjonka was opa Tsjerewatych, hij had achttien kleinkinderen. En van jou blijf ik alleen maar over . . .

— Nee, wacht eens even, niet alleen jij. Ik leid toch studenten op, na mij blijven er dokters over. Jij hebt mij gisteren van de kleine eikjes verteld. Wanneer jij volwassen bent, zullen die eiken ook groot zijn, zij blijven van mama over. Snap je?

— Wat valt daar nou aan te snappen? Dat hebben ze ons op school uitgelegd . . . Maar ik ga geen bomen zaaien, dat is niks voor mij, dan moet je wachten, en ik heb geen geduld. Ik ga liever bouwen, zoals papa; ik wil een huis van duizend verdiepingen bouwen . . . Opa, wat denk jij, zijn er op de maan papegaaien?

Hij begon te geeuwen en wreef met zijn vuisten in zijn ogen. Dmitri Alexejewitsj bracht hem naar bed en ging toen naar zijn kamer. Hij moest de kranten nog lezen . . .

Hij verzonk in gedachten. Het is moeilijk in de toekomst te kijken, al te snel verandert alles. Wanneer ik nu aan het verleden terugdenk, komt het mij vreemd voor, dat ik dat was . . . Advocaat Sjtsjeglou in Ljboerz gold als „onbetrouwbaar”, omdat hij romans van Garin en Spielhagen las. De mensen liepen naar de gek Jasjka, die door knijpen genas; hij ging altijd bij de kerk zitten kwaken. Tijdens de carnavalsdagen verdrongen de mensen zich van de vroege ochtend af bij het huis van koopman Jachontow, men bracht hun pannekoeken naar buiten; en Jachontow beweerde: „Een goede pannekoek smaakt alleen bij het middageten, niet eerder.” Waska leeft in een interessantere tijd; onze kindertijd was onbezorgd, maar treurig.

In 1905 leefde heel Moskou op; kort daarna kwamen de grenadiers van Semjonow en stond de Presnja in brand. Het was een vreselijk Nieuwjaar! Ik zat toen in de achtste klas, wij twistten erover, wie er gelijk had — de sociaal-democraten of de sociaal-revolutionairen. Ik was verliefd op de gymnasiaste Moesia en las haar het gedicht voor: „De harp is gebroken, nog snikt het accoord...”

Het moet voor vreemdelingen moeilijk te begrijpen zijn, waarom Rusland plotseling zo naar voren gekomen is. Onze mensen waren onge- woon. Ik heb Duitse artsen ontmoet, er waren ernstige en kundige mensen onder, maar voor allen was de geneeskunde slechts een broodwinning. Als ik dan aan dokter Golowanow denk! ... Hij reed in de stromende regen honderd werst door de modder om een kind te redden. Hij is aan typhus gestorven. Trouwens, alle plattelandsartsen waren prachtmensen! Zij dienden met de geneeskunde het volk, hun idealen. En de dorps- onderwijzers! ... De studenten en studentes verslonden de leerstof, debat- teerden hele nachten, werden lid van illegale kringen, werden in de Boetyrk-gevangenis geworpen, naar Narym of Toeroechansk verbannen, en de jonge mensen gaven hun leven zonder pose, zonder grote woor- den ... Het Westen kende het begrip „intelligentsia” niet eens. Bij ons heeft men vaak gelachen om het leven vóór de revolutie, allicht — men dacht aan koopman Jachontow, aan Raspoetin, aan de domme dametjes, die de Parisienne uithingen. Maar er was ook nog iets anders: de mensen hadden lief, leden en streden ...

Daar ben ik aan het filosoferen geslagen ... Ik moet de krant inkijken. Krylow las alle redevoeringen van het congres in Warszawa. Een der afgevaardigden sprak ervan, dat Amerika zich op een bacteriologische oorlog voorbereidt. Dmitri Alexejewitsj wierp nijdig de krant weg. Kun- nen medici dan tot zo iets gemeens in staat zijn? ... Het is al lang geleden, dat ik de biografie van Pasteur gelezen heb, maar ik herinner mij elke episode nog: een door en door nobele figuur ... Toen Pasteur stierf was ik zeven jaar ... En daar komen zulke schoften met een academische graad en fokken pestvlooien. Wat een schandaal! ... Het is maar goed, dat men ze ontmaskerd heeft, zij zullen zich er niet aan wagen, want alle fatsoenlijke mensen zijn verontwaardigd.

Ik weet nog, hoe in de eerste wereldoorlog Gorsjenin stierf. Dat was in de Karpathen. Twee dagen lang heb ik mijn best gedaan hem te red- den ... Hij zei: „Binnenkort zal alles anders worden ...” Hij ijlde en zag bloemen voor zich ... Een jaar later brak de revolutie uit ...

Natasja is in 1919 geboren, dat was een moeilijk jaar, Moskou was donker, koud en hongerig. Op de trottoirs kon men niet lopen — het was gewoon een ijsbaan, men liep in ganzenmars over de rijweg, met aktentassen, boodschappenmandjes en rugzakken. En op het Theaterplein, precies op de hoek van de Dmitrowka, straalden lichtletters: „De kinderen zijn de bloemen des levens.” Ik liep daar toen en dacht: hoe zal Natasja's

leven worden? Er waren veel verschrikkelijke dingen, je wilt er liever niet aan denken, maar wij zijn er toch doorgekomen...

Krylow wierp een blik in de zijkamer. Wasenka sliep vredig. Het scheen Dmitri Alexejewitsj, dat hij glimlachte. Waarschijnlijk vloog hij juist naar de maan...

Waar blijft Natasja toch zo lang? De vergaderingen duren bij ons te lang, dat is een ongeluk...

Krylow pakte een gedichtenbundel en verzonk, alles vergetend, in een wereld van beelden, woorden en klanken.

Natasja kwam om een uur 's nachts, dronk thee en vertelde van de vergadering: Mamonow had weer gemopperd, dat Sjebarsjin onbesuisd te werk ging. Over Sjebarsjin sprak Natasja vol geestdrift:

— Stel je voor — gisteren is hij uit Warszawa teruggekomen en hij heeft dadelijk alles wakker geschud, een andere atmosfeer. Wanneer hij hier is, zitten de mensen niet zo maar wat voor de vorm te doen, maar werken. Hij heeft altijd gedurfde ideeën... Hij heeft mij nu met zijn auto thuisgebracht, hij heeft mij van Warszawa verteld. Hij zegt, dat Sablon op iedereen een geweldige indruk heeft gemaakt. Ik vind het heerlijk, dat hij zo goed over jou gesproken heeft..."

Krylow antwoordde verlegen:

— Daar is niets heerlijks aan. Hij heeft nodeloos mijn naam genoemd. Weet je, Natasja, ik mocht hem al dadelijk — hij had zulke levendige, treurige en hulpeloze ogen... Maar Sjebarsjin heeft uitmuntend gesproken. Ik denk, dat Warszawa op de Amerikanen indruk zal maken, zelfs degenen, die hen geloofden, keren zich van hen af. Nou, en met hun pestvlooiën zullen ze niet ver komen...

Natasja vroeg:

— Wat las jij daar?

— Ach, zo maar wat... Dit boek kwam toevallig in mijn handen...

Plotseling raakte hij in vuur:

— Gedichten heb ik gelezen. Prachtige!... Luister maar eens:

De hemel is half in schaduw bevangen,
Slechts ginds in het Westen is fonkeling —
Talm, avondlijke dag, talm langer,
Blijf, blijf nog wat, betovering!

Met een lichtelijk ironisch lachje voegde hij eraan toe:

— Misschien spreekt het mij alleen aan, omdat het op mijn leeftijd slaat... Maar wat een rythme en wat een klank;...

Natasja keek hem enthousiast aan. Waarom heeft hij het over zijn leeftijd? Hij is jonger dan de jeugd. Waarlijk, ik ken geen tweede zoals hij. Uit al zijn woorden spreekt hartstocht, en altijd steekt er iets achter zijn woorden. Morgenochtend rent hij weer naar het ziekenhuis, dan

verschafft hij iemand een kamer of pensioen, en overtuigt nog even een Sablon... En 's nachts zit hij Tjoettsjew te lezen. Ik zeg het niet, omdat hij mijn vader is, maar hij is inderdaad verbazend...

Krylow schaterde plotseling:

— Weet je, waar Waska naar toe wil? Naar de maan, van iets anders wil hij niet horen...

35

Maria Michailowna was niet thuis, toen er een ambtenaar van het ministerie bij Olja kwam; hij vertelde, dat Minajew tijdens een lucht-aanval zware brandwonden opgelopen had; zijn leven was niet in gevaar; zodra zijn temperatuur zou dalen, zou hij naar Wladiwostok worden overgebracht. Olja zei tegen Maria Michailowna, dat zij haar vacantie samen met Mitja in Wladiwostok wilde doorbrengen. Maria Michailowna was bedroefd, maar zei geen woord.

Een week later vertrok Olja naar Wladiwostok. In het vliegtuig had zij moeite haar tranen te bedwingen; zij stelde zich vreselijke taferelen voor, zag haar man verminkt, voelde wroeging, dat zij niet met hem was meegegaan. Het was ondragelijk heet; Olja's oren deden pijn; vliegvelden schoten voorbij; wolken stapelden zich op, wouden, steden en rivieren doken op en verdwenen weer; maar zij zag vuur, het hospitaal, bloed, verband, de dood, wit en stil als sneeuw.

Zij herinnerde zich niet, hoe zij het ziekenhuis was binnengegaan en Mitja aangekeken had, zij wist nog slechts, dat hij zei: „Een vervelende geschiedenis... Daar gaat je vacantie...” Zij wilde het uitschreeuwen: wat een ongekend geluk — hij leeft, de dokter heeft gezegd, dat hij er weer bovenop komt! —, maar zij kon geen woord uitbrengen: de tranen snoerden haar keel dicht.

Een paar dagen later, toen het Minajew beter ging, vroeg zij:

— Hoe is het gebeurd?

Hij glimlachte:

— Ze steken alles in brand, snap je? ... Nou, en ik ben er ook in verzeild geraakt. Ik ben uit het raam gesprongen... Al met al niets bijzonders... Maar jij kunt je niet voorstellen, Olja, wat zij daar aanrichten! Ze bombarderen de stad net als indertijd dat heuveltje, weet je nog? De Koreanen zijn kranen, de bevolking houdt zich schitterend...

Hij begon van de oorlog te vertellen, tot Olja hem onderbrak:

— Genoeg, je mag je niet vermoeien.

Later vertelde hij haar dikwijls over de eerste dagen van de oorlog in Pjongjang, maar verzwegen, hoe hij in het brandende huis gekomen was.

Begin October verschenen Minajew en Olja bij Maria Michailowna. Zij moesten haar nu vertellen, dat Mitja zware brandwonden had opgelopen; om haar de opwinding te besparen, hadden zij geschreven, dat het werk hem in Wladiwostok vasthield.

Maria Michailowna begon te huilen.

— Moeke, waarom huil je? Nu is alles toch in orde. Zie je wel, het is of ik uit een badplaats kom, ik ben zelfs dikker geworden.

— Maar ze hadden je toch kunnen doden, — zei Maria Michailowna snikkend voor de zoveelste maal.

Toen begon zij zich te verontschuldigen:

— Wees maar niet boos, Mitja. Jouw moeke is oud geworden. Toen jij in de oorlog was, heb ik anderen getroost, toen was ik sterker. Ik ben al drieënzeventig, dat is het beroerde...

De volgende ochtend zag Minajew, dat zijn moeder weer zat te huilen. Hij trachtte haar te kalmeren: de brandwonden zaten slechts aan de buitenkant, de artsen zeiden, dat ze zelfs geen spoor zouden nalaten. Maria Michailowna weende nog steeds:

— Ik heb met de mensen te doen, Mitja. Wat richten zij onder het mensdom aan! Is zo iets dan mogelijk? ... Toen Hitler zich vergiftigd had, dacht ik, dat iedereen nu zou verademen. En wat zien wij? Nauwelijks is de een getemd, of er begint weer een ander. Wat verschrikkelijk! De mensen willen toch eens tot rust komen ... Ik haat die Amerikanen. Toen ze jou gearresteerd hadden, begreep ik meteen, dat zij geen geweten hadden. Mensen te verbranden! ... Ze denken zeker, dat iemand, die geen Amerikaan is, niets om het leven geeft! Wie heeft hun het recht gegeven een volk uit te moorden? Maar ze graven hun eigen graf ... Ik weet nog, hoe de Duitsers door de straten gevoerd werden. Ik heb er met wijlen David Grigorjewitsj naar gekeken ... Ook de Amerikanen zullen wij wel krijgen. Alleen is het vreselijk voor de mensen. Hoeveel onschuldigen zullen deze koppensnellers nog te gronde richten, voor zij zichzelf vergiftigen? Zeker zijn er ook in Korea jongens als Grisja, hun ouders wenen, misschien ook zijn hun ouders verbrand ... Een mens leeft toch maar eens ...

— Minajew ging al weer naar zijn werk, ging op in het leven in Moskou en sprak zelden over het verleden; 's nachts zat hij over de heuvel bij Stalingrad te schrijven. Maria Michailowna was echter nog steeds niet gerust, vrijwel elke dag vroeg zij Olja: „Wordt Mitenka nu nergens meer heen gestuurd? ...” Zij had de indruk, dat de Amerikanen het in hun hoofd hadden gezet, haar zoon om te brengen.

Maria Michailowna besloot, Mitja op zes December een verjaarsfeest te bereiden: zij bakte een pirog en kocht een fles champagne. Bij het zien van de gedekte tafel zei Mitja verwonderd: „Wat valt er hier nou zo te vieren? Ik ben al vijfendertig en heb nog niets gepresteerd ...”

Zij gingen aan tafel. Plotseling werd er gebeld. Er kwam een Koreaan

binnen. Minajew knipperde verlegen; hij kon zich niet herinneren, waar hij deze man gezien had. De Koreaan bracht hem in herinnering, dat zij elkaar op de Sowjet-ambassade in Pjongjang ontmoet hadden, hij was schrijver en was op de terugreis uit Warszawa, waar hij het vredescongres had bijgewoond. Hij had een boodschap voor Minajew...

Maria Michailowna was opgewonden:

— Nee, nu moet u bij ons blijven eten. Geneert u zich maar niet, er is genoeg voor allemaal... Gaat u hier naast mij zitten...

De gast zei, dat hij haast had. Maria Michailowna gaf zich niet gewonnen:

— Neemt u tenminste een stuk pirog... Vandaag is Mitenka jarig...

Men tastte toe en klonk met de glazen. Toen zei de Koreaan:

— Ik zou u niet lastig gevallen zijn, maar ik heb het Li Ok Jen beloofd. Zij is nu een heldin, zij is aan het front, bij het luchtdoelgeschut, twee vliegtuigen heeft zij neergehaald... Haar dochttertje heeft zij bij haar moeder gelaten. Ik heb haar voor mijn vertrek naar Warszawa ontmoet, en zij verzocht mij u beslist op te zoeken en u te zeggen, dat zij nooit zal vergeten, hoezeer zij u verplicht is. Zij vroeg mij u deze foto te geven...

Maria Michailowna zocht lang naar haar bril en bekeek de foto. Zij begreep er niets van en besloot eindelijk te vragen:

— Wie is dat?...

Hij raakte in vuur:

— Bij ons heeft men het vaak over u, kameraad Minajew. Natuurlijk kent niet iedereen uw naam, ze zeggen: „de Rus, die het meisje gered heeft...” Beseft u, wat dat voor ons betekent? De Amerikanen vermoorden elke dag kinderen, maar een Sowjet-mens zet zijn eigen leven op het spel om een Koreaans meisje uit de vlammen te dragen... Ik zal in Pjongjang vertellen, dat u weer hersteld bent en dat ik op uw familiefeest geweest ben — dat is een grote eer voor mij...

Maria Michailowna en Olja waren geschokt. Minajew was beduusd en bracht het gesprek snel op de gebeurtenissen in het Noorden van Korea en het congres in Warszawa.

De Koreaan stond op:

— U wilt mij wel verontschuldigen, maar wij vertrekken vandaag...

Toen de gast was heengegaan, barstte Maria Michailowna in tranen uit. Minajew boog zich over zijn bord, alsof hij geheel door de pirog in beslag genomen werd.

— Waarom heb je je moeder er niets van verteld? Als je iets lelijks wilt verbergen, dat kan ik nog begrijpen. Maar jij hebt een kind gered... Nou, waarom zeg je niets? Jij bent niet goed snik! Jouw vader was een eenvoudige man en ik ben, geloof ik, toch ook geen buitenbeentje — van wie heb je dat toch?

Minajew mompelde:

— Moet je daar nu zoveel ophef over maken? Er is aan de hele geschiedenis niets bijzonders . . . Het huis was in brand geraakt, en ik heb het meisje uit het raam aangereikt . . .

— Maar waarom heb je je moeder niets gezegd? . . .

— Wat valt daar nu van te vertellen? Wanneer je het als buitenstaander bekijkt, ziet het er heel anders uit, dan kun je er ik weet niet wat van denken, maar in werkelijkheid is het niet zo . . . Ik heb Olja er ook niets van gezegd. Wees niet boos, moeke. Ik zeg je eerlijk — ik heb dat kind helemaal niet met opzet gered, het ging eenvoudig vanzelf . . .

Maria Michailowna zat nog lang te snotteren, zij schimpte op Mitenka, maar was toch verrukt over hem. Toen trok zij haar viltlaarzen en haar bontmantel aan.

— Waar ga jij zo laat nog naar toe? — vroeg Minajew.

— Naar de oude woning. Jij hoeft je over mij niet ongerust te maken, ik smijt vandaag met geld — ik neem een taxi. Anna Borisowna is ziek, ik was al lang van plan haar op te zoeken. Ik moet haar vertellen, hoe jij door de mand gevallen bent . . . De arme ziel is zo alleen, zij vraagt altijd naar jou, nu kan ik haar meteen een beetje opvrolijken. Niet iedereen heeft zulke grillen als jij, zij zal trots zijn, dat jij een Koreaans meisje gered hebt, snap je? Zij herinnert zich jou nog, toen je nog niet eens boven tafel uitkwam, zij heeft je leren lezen . . . Ik had niet gedacht, dat jij zo zou opgroeien . . .

Zij begon weer te huilen en omarmde haar zoon:

— Mijn lieve jongen! . . . Dat je je moeder niets gezegd hebt . . .

Maria Michailowna ging heen. Met bezorgde blik keek Minajew naar Olja:

— Nu begin jij natuurlijk?

Olja lachte:

— Nee, ik ken je toch. Jij was aan het front net zo . . . Wat heb je mij niet gekweld! Jij kon het niet zeggen . . . Je kwam zelfs op het idee te vertellen, dat je verloofd was . . .

Zij kwam bij hem staan en omhelsde hem:

— Van zo'n man houd ik . . .

— Wat bedoel je met „zo'n man”? Een doodgewone . . . Ik begrijp, dat er een vervelende situatie is ontstaan, men kan denken, dat ik het opzettelijk verzwegen heb, uit ijdelheid. Het is eenvoudig niet in mij opgekomen, daarom heb ik het niet verteld . . . Ik heb moeke de waarheid gezegd — er is niets bijzonders aan, in mijn plaats had iedereen zo gehandeld . . .

Olja zei nadenkend:

— Weet je, Mitja, jij bent een onmogelijk mens, maar ik begrijp je . . . Als je de krant neemt, lees je allemaal ongewone woorden. Maar de mensen bij ons zijn bescheiden, zij praten helemaal niet zo. Als ze het doen, dan alleen op bijeenkomsten . . . Ja, hoe groter het gevoel, des te

eenvoudiger moeten de woorden zijn. Poeha te maken is geen kunst . . .

— Daar denk ik vaak over. Ik zal het je wel eens vertellen, maar niet nu . . . Ik streef ernaar, simpele woorden te vinden . . . Ik sta er overigens buiten, ik ben juridisch adviseur, wij hebben ons eigen lexicon . .

Hij glimlachte en zei met andere stem, heel zacht:

— Zie je, wat kan ik jou nu bijvoorbeeld zeggen? Dat jij Olenka bent, dat jij grijze ogen hebt, die groen worden, wanneer wij samen zijn, dat ik een reuze geluksvogel ben, omdat ik jou gevonden heb. Dat alles raakt niet de kern. Ik zou je twee of drie woorden willen zeggen, waardoor het plafond in een sterrenhemel zou veranderen . . .

Hij drukte haar tegen zich aan en kuste haar, kuste haar zo, dat haar grijze ogen terstond groen werden. Zij zeiden niets meer; in de kamer was het stil, slechts de pendule van Maria Michailowna tikte hardnekkig, maar noch Minajew noch Olja hoorden haar.

MacHorn had pech. Wanneer hij later al het gebeurde in zijn herinnering ophaalde, dacht hij: al met al heb ik geboft, dat ik zo'n verbazende pech heb gehad. Toen hij op zes December wakker werd, begreep hij al ras, dat er grote onaangenaamheden op til waren. Hij baseerde dit meer op zijn eigen voortekenen dan op de woorden van luitenant Berkley of de schatting der algehele situatie. In Duitsland had hij al bemerkt, dat men prachtig tussen de mazen van het net kon doorglippen, wanneer de zaak er bar slecht voorstond, maar luitenant Lewis was één dag voor de capitalutie der Duitsers gesneuveld. Voortekenen bedrogen MacHorn echter zelden. Tegenover de algemeen gebruikelijke vormen van bijgeloof stond hij onverschillig. Om een of andere reden waren de mensen bang voor het cijfer dertien, maar MacHorn had zijn militaire medaille uitgerekend op 13 April 1945 gekregen. Het zit hem niet in cijfers, het is een veeg teken, wanneer je 's ochtends je sok binnenstebuiten aantrekt, dat wijst altijd op een of andere ellendige geschiedenis. Zo was het ook gebeurd op de dag, dat die Rus bij hem gekomen was en een donkerblauw costuum had besteld. Wat steekt daar nu achter, zou men menen, wanneer je een sok verkeerd om aantrekt, maar toen begonnen ze MacHorn te plagen, ieder ogenblik kwamen Dubbelt en politiemensen binnen, tot hij zijn atelier tenslotte moest verkopen. Op zes December werd MacHorn bij het krieken van de dag gewekt door luitenant Berkley, die geheel buiten zichzelf was en iets over Chinezen schreeuwde. MacHorn zei, dat hij naar de duivel kon lopen: luitenant Berkley stond alom bekend als een lafbek, over de Chinezen had men al ruim een maand de mond vol, ze

hadden mij heus niet voor dag en dauw hoeven te roepen. Hij trok de deken over zijn hoofd en sliep nog een uurtje verder. Toen stond hij op, keek uit het raam en trok een zuur gezicht: de wind scheen nog erger dan gisteren te zijn, je kreeg het al koud bij de gedachte, dat je straks je neus buiten de deur moest steken. Hij begon zich aan te kleden en bemerkte tot zijn ontsteltenis, dat hij zijn linkersok binnenstebuiten had aangetrokken. Joost mag het weten, misschien heeft Berkley wel gelijk. MacArthur zegt weliswaar, dat er geen sprake is van Chinezen, maar waarom moet ik hem geloven? Hij is natuurlijk ook een grote schurk.

Ook in New York had MacHorn zich geen illusies gemaakt, hij had Anders op slag doorgehad. Waarom had die spitsboef MacHorn naar Korea gestuurd, terwijl hijzelf thuisbleef? Dacht hij misschien, dat MacHorn hem geloofde, toen hij zei, dat zijn „burgerplichten” hem weerhielden? Zo'n ezel was MacHorn nu toch ook weer niet! Hij wist, dat ze hem in een smerige affaire gesleept hadden. Dit was een vervloekt land, de Amerikanen hadden er niets te zoeken. De duivel mocht uitvissen, wie van beiden gelijk had en wie de schuld trof. MacHorn kon het in elk geval geen snars schelen.

De eerste tijd was hij desondanks nog vol goede moed geweest. Het weer was prachtig. De Amerikanen bombardeerden de Koreanen, maar de Koreanen bombardeerden de Amerikanen niet, zodat er te leven viel. Zeker, toen had MacHorn zich ook al geërgerd. Hij had bijvoorbeeld oorpijn, en daarna had hij last van diarree. Hij dacht er dikwijls over, dat hij beter niet naar Korea had kunnen gaan. Het is afschuwelijk door platgebrande steden te trekken, waar kleine kinderen huilen en de mensen je dreigend aankijken, als wilde dieren. Nou ja, daar is het oorlog voor ... De jongens van MacHorn vergrepen zich aan jonge meisjes en ranselden Koreanen — ze sloegen hen niet dood, maar deden het toch behoorlijk hardhandig; de een koelde zijn woede, anderen amuseerden zich eenvoudig. In Seoel vond MacHorn een meisje, haar vader was Amerikaan en haar moeder een Japanse, zij werkte in een eethuis. Hij verkrachtte haar niet, God verhoede, hij was geen gemeen soldaat, en bovendien was hij daarvoor al boven de leeftijd Twee weken vermaakte hij zich, en toen rukten zij naar het Noorden op. MacHorn had over het algemeen geluk: zij kwamen vrijwel niet met roden in aanraking. Slechts eenmaal omsingelden zij een vijftig Koreanen. Dat was een rottag: luitenant Nelson werd gewond en vier soldaten gedood. De roden werden vernietigd. Drie van hen gaven zich over, maar de jongens zeiden, dat de roden iedereen vermoordden, zodat je met hen korte metten kon maken; de gevangenen werden neergeknald. Een ander maal werden zij door bandieten overvallen, waarbij een sergeant doodgeschoten werd. Natuurlijk had niet het hele dorp schuld, maar wie ging dat uitzoeken, de sergeant was dood, dus moest men allen neerschieten.

Toen kwam de herfst. In de bergen was het koud, kaal en bars. De

verzorging was, ronduit gezegd, miserabel: dag in, dag uit conserven. Zij lagen lang in een halfplatgebrand plaatsje. De soldaten verveelden zich en sprongen uit de band; een jongen sloeg een ander zijn neus stuk. Ze begonnen over Chinezen te spreken. Eindelijk kwam het bevel van MacArthur. Iedereen vatte weer moed. De oorlog hing de mensen de keel uit, zij verlangden ernaar, met Kerstmis weer thuis te zijn. Dus alles op alles gezet!

Drie dagen liep alles gesmeerd. MacHorns bataljon rukte veertig kilometer op. MacHorn keek op de kaart en dacht eraan, dat het niet ver meer was tot de Jaloekiang, en daar hield dat driedubbel verwenste Korea op. Luitenant Berkley was nerveus en zei, dat de Chinezen nog wel een streek konden uithalen. Luitenant Prutt bromde: „Wanneer wij eenmaal aan de Jaloekiang staan, kan Truman het wel eens in zijn hoofd halen de democratie in China te herstellen, en dan laten ze niemand naar huis gaan.” MacHorn bewaarde evenwel zijn optimisme. De avond voor de dag, waarop iets ondenkbaars gebeurde, had hij een warm huis gevonden en een halve fles whiskey leeggedronken, en hij zou heerlijk uitgeslapen zijn, indien luitenant Berkley hem niet gewekt had. En nu nog die allerellendigste geschiedenis met die sok...

Toen hij zich aangekleed had, ging hij naar buiten en zag meteen, dat er iets gebeurd was. De wachtposten waren nergens te bekennen. Vier jeeps suisten voorbij, MacHorn kon niet eens onderscheiden, wie er in zaten. Hij liep naar het buurhuis, waar luitenant Berkley overnacht had, maar de luitenant was er niet. Er was helemaal geen mens. Plotseling ontwaarde hij kapitein Oldwick, die in een volgepropte jeep zat. De chauffeur morrelde in de motor. MacHorn vroeg, wat er aan de hand was. Kapitein Oldwick kon niet spreken, zijn onderkaak bibberde te hevig. Een luitenant (MacHorn zag hem voor het eerst) zei:

— Wat er aan de hand is? Op tien mijl afstand zitten Chinezen.

— Dat kan niet! — riep MacHorn uit.

Niemand begon met hem te redetwisten. De luitenant spoorde de chauffeur tot spoed aan. Behalve de beide officieren zaten er nog zeven soldaten in de jeep. MacHorn dacht even na en zei toen:

— Als de roden werkelijk maar tien mijl van ons af zijn, ga ik ook.

Weliswaar was de auto al tjokvol, maar waar negen man in kunnen, is ook nog wel plaats voor de tiende, om er dan nog maar over te zwijgen, dat een soldaat zijn plaats aan een officier moet afstaan. Niemand verroerde zich echter, en de onbekende luitenant zei:

— De kolonel heeft gezegd, dat ze u vier wagens gestuurd hebben. Wij hebben hier de papieren van de staf...

De jeep stootte weg. MacHorn slenterde verder. Op de weg zag hij luitenant Prutt en een stuk of twintig soldaten. Al lopend vloekten zij luid. Niemand groette MacHorn, alleen luitenant Prutt zei:

— Ons spelletje is uit...

MacHorn dacht: het ziet er inderdaad bedonderd uit. Ik geloof niets van die vier auto's. En ook dat verhaal over de papieren van de staf is gelogen, niemand wou eenvoudig zijn plaats afstaan. Berkley is hem gesmeerd, dat is niet kameraadschappelijk, als ik in zijn plaats was geweest, zou ik hem meegenomen hebben. Waarom zijn de mensen zulke schoften? . . .

— Wat zullen we doen? — vroeg MacHorn luitenant Prutt.

— Dat is klaar — kreperen. Dat tuig heeft ons in de steek gelaten. Ik heb getracht een auto aan te houden. Ze kijken je niet eens aan . . .

Een soldaat zei:

— Er blijft ons niets anders over dan de handen omhoog te steken. Vermoedelijk zullen de roden tegen de avond hier zijn. U denkt toch zeker niet, dat wij hen tot staan kunnen brengen?

— Nee, dat denk ik niet, — antwoordde MacHorn. — Maar het is idioot om je aan de roden over te geven. U weet toch, dat zij iedereen vermoorden. Waarom zouden zij juist ons sparen?

— Ik beweer niet, dat zij ons zullen sparen, ik zeg alleen, dat wij geen andere uitweg hebben. Als wij de handen omhoog steken, zullen zij ons hoogstwaarschijnlijk doden. Maar misschien ook niet. Maar als wij op hen gaan schieten, maken ze ons beslist van kant.

MacHorn dacht: daar zit iets in. Hij nam een slok whisky uit zijn veldfles, wat hem een gevoel van warmte gaf, en hij begon zelfs te fluiten. Joost mocht het weten, misschien waren er helemaal geen Chinezen en hadden de jongens eenvoudig de angst te pakken gekregen. Bij Maagdenburg was een luitenant komen aanrennen, die schreeuwde, dat er twee SS-divisies in aantocht waren, en toen bleken het slechts soldaten te zijn, die de wapens weggeworpen hadden.

Tegen de middag besloten zij een stukje te eten en uit te rusten. Het huis was onbewoond, maar binnen woei tenminste die vervloekte wind niet, die een mens door merg en been ging. MacHorn deed zelfs luid snurkend een tukje: luitenant Berkley had hem te vroeg wakker gemaakt.

Twee uur later zetten soldaten van het Volksleger MacHorn in een jeep en brachten hem naar het Noorden. Hij besepte, dat hij dadelijk gedood zou worden, en wilde ten afscheid aan iets prettigs denken. Maar er kwamen allerlei onzinnige gedachten in hem op. Ik heb Peggy geschreven, dat zij van Bunser die honderdtwintig dollar terug moet vragen, ik ben benieuwd, wat zij met het geld gaat doen. Zij zal er wel een kerstcadeau voor haar hinkepoet van kopen. Hij loopt eigenlijk helemaal niet achter haar aan, maar zij achter hem. Bunser had het geld verdorie nog beter kunnen houden . . . Het schoot hem te binnen, dat dit de laatste minuten van zijn leven waren en hij begon binnensmonds het „Onze Vader” op te zeggen. Hij besloot te tellen, hoeveel maal hij het gebed zou kunnen herhalen, voor hij afgemaakt zou worden. Toen hij voor de achtentwintigste keer „amen” zei, stopte de auto bij een klein wit huis.

MacHorn werd verhoord en vervolgens naar de aangrenzende kamer gebracht, waar men hem het middageten voorzette. Hij keek naar het bord en geloofde zijn ogen niet: hoe komen ze erbij, mij als afscheid nog eten te geven? Hij was verkleumd van de autotocht en lepelde met smaak de hete soep. Bij het invallen van de duisternis sliep hij op een bank in. De volgende morgen werd hij naar het kamp gebracht. Daar zag hij luitenant Berkley. Die schoft dacht mij te slim af te zijn, maar de roden hebben hem achterhaald — er is toch nog rechtvaardigheid.

MacHorn werd ondervraagd door een Koreaan, die uitstekend Engels sprak. Hij bood MacHorn sigaretten aan; er stonden Chinese tekens op het pakje, maar de smaak van de sigaretten deed aan „Camel” denken.

— Waarom bent u naar Korea gekomen?

— Dat is een lange geschiedenis. Voor de oorlog — niet deze, maar de echte — had ik een regenjassenatelier. Er bestonden geen betere dan de mijne. Misschien hebt u ze toevallig wel eens gezien, er stond een fabrieksmerk met een sirene in. Toen heb ik in Duitsland gevochten, ik heb er zelfs een medaille voor gekregen — ik had een geweldig geluk: de Duitsers hadden ons omsingeld, zoals u nu, maar toen wisten wij ons er doorheen te slaan. In Amerika liep alles mij echter tegen. Het leven bij ons is zo, dat je niet met je handen in je schoot kunt zitten. Terwijl ik aan het front was, maakten anderen regenjassen, en toen ik weer thuis kwam, was er voor mij niets meer te doen. Ik opende een kleermakerij. Er kwam een Rus bij mij, hij bestelde een donkerblauw costuum en gaf een voorschot, en vlak na hem verscheen Fred Dubbelt. U kent hem natuurlijk niet, maar hij is een grote smeerlap, ik vermoed zelfs, dat hij bij de politie werkt. Hij zei mij, dat hij beslist het colbertje van de Rus moest lostornen, omdat de roden van plan waren de fabriek in Tennessee op te blazen. Wat hij in het jasje gevonden heeft, weet ik niet, — hij was er achter een scherm mee bezig, maar ik weet wel, dat het mij mijn gezondheid gekost heeft. De Rus werd gevangengezet en weer vrijgelaten, maar ik moest het gelag betalen. Ze hebben mij met die rode zo getreiterd, dat ik mijn atelier voor een appel en een ei verkocht heb. Daarna kwam ik bij een begrafenisonderneming te werken, dat is een luguber baantje.

— op wacht staan bij levende mensen en maar wachten, tot ze de geest geven. Dat is natuurlijk nog altijd beter dan oorlog voeren in Korea, want hier wachtte ik op het moment, dat ik de geest zou geven. Ik snap zelf niet, hoe ik er heelhuids afgekomen ben. Ik ben niet op mijn achterhoofd gevallen en ben evenmin van gisteren, maar bij ons beweerde letterlijk iedereen, dat de roden Amerika wilden aanvallen. De kranten stonden er dagelijks vol van en verhaalden zulke vreselijke dingen, dat ik er hele nachten niet van kon slapen. Dubbelt heeft mij naar een andere schoft toegestuurd. Hij heet Anders en is van het „Amerikaanse Legioen”, misschien hebt u wel eens van hem gehoord. Hij zei mij, dat ik Amerika moest redden. Wanneer ze je zulke dingen zeggen, weet u, dan doet je

dat iets. Natuurlijk zie ik nou in, dat hij mij beet heeft genomen: ik vermoedde indertijd al, dat hij een schurk was, maar ik had mij nu eenmaal al opgegeven, en ieder mens heeft zijn trots. En zo komt het, dat ik nu in Korea zit. In New York zei men, dat het een oorlog van niets zou wezen en dat het leven dan beter werd — er zou voor iedereen werk zijn. Wat dat laatste betreft — dat betwijfel ik sterk: na de grote oorlog zijn veel mensen rijk geworden, maar ik bijvoorbeeld kwam volkomen op zwart zaad te zitten. De een gaat het goed, anderen slecht, dat is bij ons altijd zo. Nou, en wat die oorlog van niets betreft — dat is onzin. Mijn bataljon had tot op de laatste dag geluk, maar er zijn onderdelen, die meer doden dan levenden tellen. Al met al is het fijn, dat u mij niet gedood hebt. Niet dat ik zo'n geluksvogel ben, maar leven wil iedereen. En als u mij vraagt, wie deze oorlog nodig heeft, antwoord ik u: Jim MacHorn niet. Gaat u maar eens met Truman praten, hij weet het beslist. Volgens mij is het een grote smeerlapperij. Ik versta bijvoorbeeld geen woord van uw taal, hoe moet ik dan weten, wie van u gelijk heeft en wie schuldig is. Ik heb alleen gezien, dat onze jongens behoorlijk huisgehouden hebben en de vliegeniers compleet alles hebben platgebrand. Ik veronderstel, dat wij op het ogenblik evenzeer door de Noord- als Zuid-Koreanen met de nek worden aangekeken. Waarom zouden ze ook op ons gesteld zijn? Wij hebben hier grote afstanden afgelegd, maar ik heb niet één gave stad gezien. En dan laat ik nog buiten beschouwing, hoe onze jongens de roden behandeld hebben. Dat is mijn hele geschiedenis. U kunt mij veroordelen, zelfs ophangen, als dat bij u gebruikelijk is. Ik vind het natuurlijk niet leuk, maar ik begrijp, dat u fel gebeten op mij bent, — al met al bent u niet naar mij toegekomen, maar ik naar u. Ik ben ook nijdig — niet op u, maar op die smeerlappen. Als het wonder mocht gebeuren, dat ik nog ooit in New York kom, zal ik eens een hartig woordje met Anders spreken...

De Koreaan zei MacHorn, dat hij gerust kon zijn, daar niemand van plan was hem op te hangen.

's Nachts verzonk MacHorn in gedachten: nu heb ik al net als Girstone gesproken. Zouden ze mij een injectie gegeven hebben? Nee, als je een spuitje krijgt, doet het pijn, en ik heb gisteren de hele nacht geslapen, niemand heeft mij wakker gemaakt. Smeadle heeft het zeker verzonnen, dat ze hem iets ingespoten hadden, hij was ook een doortrapte schurk. Ik ben toch niet op mijn achterhoofd gevallen, waarom geloof ik eigenlijk alles, wat ze schrijven? Merkwaardig!...

Hij keek uit het raam. Het was een heldere maannacht. Buiten vroor het waarschijnlijk. Hij huiverde. Wat wordt er niet allemaal met de mensen uitgehaald! En je leeft toch maar eens, twee levens heb je niet, en je leeft, eerlijk gezegd, miserabel... Met deze trieste gedachte sliep hij in.

Een paar dagen geleden had Roberts zich zijn nederlaag nog zeer aangetrokken. Zeker, Donovan was altijd al een bruoit geweest, maar ditmaal had hij gelijk. Ik heb mij werkelijk door een abstract schema laten meeslepen, de roden hebben mij de loef afgestoken. In Amerika waren de kranten op de hoogte, niemand heeft het in zijn hoofd gehaald ter wille van de sensatie Warszawa uitvoerig te beschrijven, maar in Europa hebben wij grote verliezen geleden. Boidge kan moeilijk een hoge dunk van mijn diplomatieke capaciteiten hebben. Al met al heeft Warszawa mijn prestige ernstig ondermijnd. Zelfs Bernson heeft zich tijdens zijn gesprek met mij een misplaatste grap veroorloofd. Ik streef niet naar roem of dankbaarheid, maar ik laat mij niet in de hoek zetten als een schooljongen, die kattenkwaad heeft uitgehaald...

Met een spotlach dacht Roberts aan zijn belediging terug: nu is het prestige van heel Amerika een slag toegebracht. Ik ben nooit een voorstander van de Aziatische variant geweest, maar wanneer een oorlog eenmaal aan de gang is, is het te laat erover te twisten, of men er eigenlijk wel aan had moeten beginnen. Het achtste leger trekt overijld terug, het is mogelijk, dat het er niet in slaagt de omsingeling te doorbreken. Natuurlijk is MacArthur er schuld aan. Hoe kon hij verzekeren, dat de Chinezen zich er buiten zouden houden? Dat was natuurlijk dwaas. Niemand zal echter in onze nederlaag alleen maar een misstap van MacArthur zien. Europa zal het als een teken van zwakte van ons leger beschouwen. Velen hebben nog geen idee van de omvang der catastrofe, zij menen, dat wij slechts een stuk territorium en een paar duizend soldaten verloren hebben en de eenwording van Korea voor onbepaalde tijd hebben uitgesteld, maar in wezen schudt de Atlantische Unie op haar grondvesten. Waarom zouden wij de Fransen alle schuld in de schoenen schuiven? Ik heb gezien, hoe wantrouwend de Engelsen tegenover onze plannen staan, men kan zich gemakkelijk voorstellen, wat zij nu zeggen.

Kolonel Donovan was van mening, dat het State Department voor de gebeurtenissen verantwoordelijk was. Onze diplomaten willen niet inzien, dat wij in een tijdperk van oorlogen leven. Wij hadden meer pressie op de bondgenoten moeten oefenen. Per slot van rekening geven wij hun geen dollars om een of andere Bédier met sletten bij „Maxim” orgieën te laten houden. Het ongeluk wil, dat het land geregeerd wordt door een partij, die zelf uit wel tien partijen bestaat! De ene democraat eist, dat wij morgen een bom op Moskou laten vallen, terwijl een ander je hoofd gek zeurt over verzoening. Er zitten teveel slampampers onder hen, die met Roosevelts griesmeelpap grootgebracht zijn. Acheson wil de hele toedracht van de zaak als een duel tussen MacArthur en de president voorstellen, dat is belachelijk. Nu gaat het erom, de situatie te redden.

Als wij niet een paar Chinese steden vernietigen, zullen niet alleen de Chinezen, maar ook de Fransen ons uitlachen.

Hoe vaak heb ik niet gezegd, dat MacArthur het land naar een catastrofe voert, zei Boidge bij zichzelf. Het zijn allemaal streken van de republikeinen. Niemand heeft ooit ontkend, dat wij in Azië belangen hebben, maar een kind kan begrijpen, dat wij Korea niet kunnen houden, zolang Moskou bestaat. Een kankerlijder geeft men geen druppels om de eetlust op te wekken. Niemand is in zijn schik met de Koreaanse oorlog. Wij hebben bereikt, dat vijftig landen militaire hulp aan Zuid-Korea hebben toegezegd. Allen tezamen hebben zij veertigduizend man geleverd. Is dat geen klucht? Ik maak de Engelsen of Fransen geen verwijt, zij vinden het waanzin, mensen naar Korea te sturen. Zij hebben er ook gisteren niet aan geloofd, dat wij hen tegen de roden kunnen beschermen, nu zullen ze definitief de moed verliezen. De aanhangers van neutraliteit zullen de kop weer opsteken. Een of andere fabrikant in Lyon is bang, dat hij zijn vermogen zal verliezen — ook dat mogen wij niet over het hoofd zien. Misschien zullen onze zakenkringen na de Koreaanse affaire tot inzicht komen? Geen ongeluk zo groot, of er is een geluk bij: ik hoop, dat MacArthur zal moeten verdwijnen en dat ze die snotapen uit het Pentagon eens flink op hun nummer zullen zetten.

In de senaat was het sinds lang niet zo heet toegegaan. Senator Brewster verlangde, dat MacArthur onmiddellijk een bom op Charbin of Mockden zou werpen. Senator Morse zei, dat het beter was, meteen in de roos te treffen en de bom op Moskou te laten vallen. Senator Kane, een vriend van de overleden Low, betoogde bemiddelend:

— Wij hebben minstens tweehonderd bommen, wij kunnen ze zowel op China als op Moskou laten vallen. Onze binnenlandse politiek moet van beide partijen uitgaan. De hoofdzaak is, de knoop door te hakken en de eerste bom te werpen . . .

Toen Peggy MacHorn hoorde, wat er in Korea gebeurd was, dacht zij dadelijk: Jim komt niet meer terug. Zij staat alleen op de wereld. Zeker, zij heeft Charles, maar de eigenaar van de cafetaria is een hardvochtige kerel, bovendien kijkt hij naar ieder knap meisje, maar Peggy is al vierendertig, op haar gezicht vertonen zich afschuwelijke rimpels, waartegen crèmes noch massage iets uitrichten.

's Avonds ging Peggy met Charles naar de schouwburg. Er werd een nieuwe operette opgevoerd: de oorlog tegen de roden was begonnen, iedereen rende naar de schuilkelder, en in het donker hield een vrouw haar man voor haar minnaar en begon met hem te vrijen, hij herkende haar evenmin en veronderstelde, dat zij zijn knappe buurvrouwje was, en ineens ging het licht aan. Peggy lachte. Plotseling moest zij aan Jim denken. Hij lag nu dood, en bij zijn lijk deden Chinezen een rondedans. Zij was alleen, Charles zou haar weldra in de steek laten. Haar ogen vulden zich met tranen. Na het eerste bedrijf zei de eigenaar der cafetaria:

— Laten wij naar de bar gaan, ik wil mijn keel een beetje bevochtigen. Toen hij Peggy zag huilen, was hij verbaasd:

— Om wie heb jij zo'n verdriet? Toch niet om je bedrogen echtgenoot? Zij schudde het hoofd:

— Het is reuze komisch... Maar Jim is gesneuveld, dat staat vast.

— Schei uit met je gejammer! Waarom zou hij gesneuveld zijn?... Er staat vandaag in „News”, dat de president het vraagstuk van de bom bestudeert. Snap je, wat dat betekent? Over enkele dagen worden alle roden gebraden, daar twijfel ik niet aan. En jouw Jim komt met een nieuwe medaille terug.

Op de fabriek zei Mark James tegen de arbeiders:

— „De president bestudeert”... Stel je voor! Hij moest liever bestuderen, hoeveel miljoenen het appèl van Stockholm getekend hebben. Sinds Warszawa weet ik, dat de hele wereld tegen de bom is. Over de arbeiders heb ik het niet eens, maar het Rode Kruis is er tegen, bisschoppen, zelfs de Belgische koningin... De Koreanen hebben groot gelijk, dat ze MacArthur een flinke opstopper gegeven hebben. De smeerlappen moeten mij eens vertellen, waarom ze naar Korea zijn toegegaan!...

Wipper deed een poging hem tegen te spreken:

— Er moest orde geschapen worden.

— Ze konden beter hier orde scheppen. Ik weet nog, hoe ze rondbazuinden, dat wij allemaal rijk zouden worden. Tot dusver zijn alleen de zwendelaars rijk geworden. Hebben ze onze lonen soms verhoogd? Geen sprake van. Maar de prijzen in de winkels zijn omhoog gegaan. Wij zijn zo rijk geworden, dat wij over een of twee jaar volkomen verpauperd zullen zijn. Nu hebben ze niet genoeg aan Korea, ze willen China ook nog te lijf gaan. Dat is een enorme zwijnerij, want wij moeten het gelag betalen...

Boidge bestudeerde geënerveerd de telegrammen. Hij had wel voorzien, dat de woorden van de president een heftige reactie zouden uitlokken, maar zo iets had hij niet verwacht. Boidge had zich kunnen verheugen: hij had altijd gezegd, dat men niet met vuur mocht spelen; bij de poging een stuk land in Azië te redden, kon men gemakkelijk heel Europa verliezen. Het was nu echter niet het ogenblik om met de republikeinen af te rekenen, de toestand was te ernstig, de toekomst der natie stond op het spel. De president had nauwelijks gesproken, of er braken in Parijs stakingen uit, in de Italiaanse steden vonden demonstraties voor de ambassade en de consulaten plaats en honderd Labour-afgevaardigden ondertekenden een protest. Men moest toegeven, dat de roden hun doel bereikt hadden, de atoombom was een schrikbeeld geworden. Zij hebben er zoveel drukte over gemaakt, handtekeningen verzameld, oproepen gericht tot vrouwen, dat wij heel Europa tegen onszelf in het harnas zouden jagen door nu een bom op Charbin of zo neer te werpen. Een beroerde situatie, ik weet niet, wie daarvoor zal moeten opdraaien...

Bij haar terugkeer uit Warszawa had mevrouw Browler het bericht gevonden, dat haar zoon in Korea gesneuveld was. De fruitwinkel was gesloten. Mevrouw Browler zat in de kamer met neergelaten jaloezieën geluidloos te snikken. Zij dacht aan Tom: hoe hij begon te lopen en bij de stoel op de grond viel, hoe hij mazelen had, hoe blij hij was, toen zij hem meenam naar zee. Zij zag hem voor zich als klein kind, met bolle wangen en hoogblonde haartjes. Later was Toms haar donkerder geworden, bruin, en ook zijn gezicht was veranderd, het was langer en smaller geworden, men noemde hem een leuke jongen, maar mevrouw Browler zag hem steeds weer als baby voor zich. Het verhaal van de Koreaanse schoot haar te binnen: er liep een vrouw, en plotseling bemerkte zij, dat het kind op haar rug dood was . . . Tom was geen piloot, en hij was een goede jongen, maar in de oorlog was iedereen een moordenaar. Misschien had ook hij iemand gedood en treurde er nu samen met haar een vrouw in Korea . . .

Vier dagen lang zat zij met behuild gezicht thuis, toen opende zij, met ingevallen gezicht en geheel in het zwart, haar winkeltje weer en rangschikte de sinaasappelen, appelen en bananen. Iedereen in de omtrek wist van haar verdriet af, de mensen kwamen bij haar binnen om haar hun deelneming te betuigen. Tegen de avond verscheen Brown, de eigenaar van de winkel in elektrische artikelen. Ook hij zuchtte, drukte mevrouw Browler de hand en zei toen:

— De president bestudeert het vraagstuk van de bom, — de moordenaars van uw zoon zullen dus weldra hun eigen Hiroshima krijgen.

De betekenis hiervan drong niet dadelijk tot haar door, zij liep alsof zij slaapwandelde. Zij deed Browns sinaasappelen in een zak, en toen hij al afscheid genomen had, zei zij:

— De president heeft mijn jongen omgebracht.

Brown snelde rood van toorn de winkel uit. Ach ja, ik heb er niet aan gedacht, dat zij een rode is, zij is zelfs naar hun congres toegeweest. Ik heb medelijden met haar zoon, maar niet met haar. Door zulke heksen stort alles ineen. Wanneer wij het nuchter bekijken, kunnen we zeggen, dat zijzelf de dood van haar zoon op haar geweten heeft. Zo waar als ik Frank Brown heet, ga ik vandaag bij de politie aangeven, welk een taal zij zich veroorlooft.

Bankdirecteur Beandle zei tegen Roberts:

— Ik mag mij overstuur maken, maar de president niet. Wat betekent „hij bestudeert”? . . . De oorlog in Korea is een quadrille: nu eens trekken wij naar het Noorden, dan weer gaan de roden naar het Zuiden. Als het zo nog twee jaar doorgaat, zal niemand er iets op tegen hebben. Dat is een locale politionele operatie . . . Ik zal niet betwisten, dat de zaken een opleving vertonen, maar men moet maat weten te houden. Het is te riskant, nu een wereldoorlog te beginnen.

Roberts gaf geen antwoord. In zijn hart was hij het met Beandle eens.

De president was te hard van stapel gelopen, zulke woorden kunnen de Europeanen huiverig maken. Wanneer je de bom wilt gaan werpen, kondig je dat niet op persconferenties aan. Nu is het werkelijk niet het geschikte moment om te beginnen: het is te laat of te vroeg. Het Europese leger bestaat alsnog alleen op papier. Dawes schrijft, dat er binnen twee à drie jaar niet op de Duitsers valt te rekenen. Onze preutse heren kunnen zich niet eens met Franco verenigen. Zelfs met Tito schieten ze niet op... Dat is allemaal waar, maar Beandle is een lafbek. Hij heeft niet voor niets een onderaards huis laten bouwen. Hem kan het niet schelen, dat het prestige der natie een slag is toegebracht, de oorlog in Korea betekent voor hem alleen maar een heleboel dollars. Het is wel een vreselijke tijd, wanneer de stem van zo'n kletser veel meer gewicht in de schaal legt dan mijn stem! Waar is het eergevoel gebleven? Waar is het meest fundamentele begrip voor fatsoen?...

Die avond vernam Roberts, dat er een officiëel démenti gepubliceerd zou worden: Trumans woorden waren in de pers onjuist weergegeven. Roberts grinnikte: ze zetten niet alleen mij in de hoek... Nu ja, het is beter de president te desavoueren dan de oorlog te verliezen. Een treurige geschiedenis, die velen de ogen zal openen. Boidge zegt ronduit, dat de toepassing van de bom door de propaganda der roden verhinderd is. Daaruit dienen wij onze conclusies te trekken. In de koude oorlog mogen wij evenmin als in welke andere oorlog ook in de verdediging blijven. Het is de hoogste tijd tot de aanval over te gaan. Over een maand is iedereen de nederlaag in Korea vergeten, Beandle heeft gelijk — het is een kleine politionele operatie. Wij moeten al onze aandacht op Europa concentreren, de communisten in Frankrijk en Italië verpletteren, in de rode landen onze vijfde colonne oprichten, met Franco tot een accord komen. Tito geld geven — dat zijn immers dertig divisies met soldaten, die niet door comfort verwend zijn. Wij moeten vliegende groepen voor het werk in het achterland van de tegenstander organiseren: de tijd van het diletantisme is samen met die ezel van een Low geëindigd, de zaak moet nu door de staat, door het Pentagon, door mij aangepakt worden.

Jenny ging dadelijk na haar aankomst in New York naar Betty.

— Hoe is het met Girstone?

— Het proces is opnieuw uitgesteld. De advocaat zegt, dat zijn kansen een op honderd staan... Het is hem gelukt, mij een briefje te sturen, hij schrijft, dat hij opgewekt is, en vraagt, hoe het congres is verlopen. Als jij hem dat eens kon beschrijven!... En, hoe is het daar geweest?...

In het vliegtuig had Jenny nagedacht over alles wat zij Betty te vertellen had: over Sablon, hoe men naar de stem van Robeson geluisterd had, hoe de Koreaanse op de handen gedragen was, wat Sjebarsjin had gezegd. Maar nu, opgewonden, overstelpt door herinneringen, zei zij plotseling:

— De laatste avond was er vuurwerk, raketten met rode sterren...

Betty lachte: soms leek Jenny nog een klein meisje Toen vroeg Betty:

— Heb je vandaag de krant gelezen? Truman heeft met zijn bom de aftocht geblazen. Ze kunnen zeggen wat ze willen, maar de handtekeningen hebben zich doen gelden...

Jenny klapte verheugd in haar handen en begon van het congres te vertellen. Toen zij heenging, zei Betty:

— Ach, dat was ik bijna vergeten... Advocaat Clark is vrijgelaten. Hij is naar New York gekomen, hij was hier en vroeg naar jou.

— Ik moet hem beslist zien. Weet je, voor ik hem leerde kennen, dacht ik, dat alle blanken ons haatten. Maar hij was Davids verdediger en is naar mij toegekomen... Jij kunt je niet indenken, wat dat voor een man is! Hoe kan ik hem vinden?

— Hij is morgen om vijf uur hier — wij bereiden een meeting voor, die aan Warszawa gewijd is. Jij moet ook spreken.

Jenny sprak niet op de meeting en zij kreeg ook Clark niet te zien: zij werd diezelfde avond gearresteerd.

De agent noteerde: „Camber Jenny, geboren in de stad Jackson (Mississippi), 27 Januari 1931...” Hij schoot plotseling in de lach: te bedenken, dat dit zwarte monster zich met politiek bezighoudt! Zij behoort met een of andere schoenpoetser te slapen, en geen handtekeningen onder petities der roden te verzamelen. Nou ja, het geeft niet, wij zetten haar netjes in een kooi en dan zal ze wel tot inkeer komen...

Rechter Gilmore had reeds lang ingezien, dat men Clark zou moeten vrijlaten: het was geen neger, het was gevaarlijk, een bekend advocaat in een gekkenhuis te houden. Maar zolang senator Low leefde, was de rechter er niet toe gekomen, de kwestie direct aan de orde te stellen. Wie wist, wat Clark in de zin had? Als hij de geschiedenis met Mary openbaar maakte, zou de senator de rechter te gronde richten. Sindsdien was er veel veranderd, de senator was gestorven en was in zijn testament zijn eigen dochter gepasseerd. Heel Jackson zei: daar steekt wat echter, de oude man aanbad Mary — Clark heeft dus niet gelogen, zij had zich inderdaad met die zwarte ingelaten. Toen Mary Lows executeur-testamentair, notaris Johnson, mededeelde, dat zij niet van plan was naar Amerika terug te keren, vatte rechter Gilmore moed en tekende het vrijlatingsbevel voor Clark.

Anna Clark en Bella waren buiten zichzelf van geluk, maar Clark scheen bezorgd en zweeg. De volgende dag zei hij tegen zijn vrouw:

— Ik moet voor een week naar New York.

— Denk je daar werk te vinden?

Hij schudde het hoofd:

— Nee. Maar ik moet de „vredesvrienden" opzoeken, van wie de officier van justitie gesproken heeft. Herinner jij je, dat zij verzonnen hadden, dat ik geld van de roden zou hebben gekregen? Dat is natuurlijk allemaal onzin. Voordat dit ongeluk mij overkwam, meende ik, dat men eerlijk kon zijn door zich afzijdig te houden. Ik heb in die tijd veel

overdacht... Anna, op het ogenblik moet ieder eerlijk mens ingrijpen, anders richten die schurken alles te gronde. Kijk maar eens, wat ze in Korea uitvoeren...

Anna barstte in tranen uit:

— Ik dacht, dat nu alles voorbij was en dat wij weer als vroeger konden leven. Ik smee je — laat je niet met politiek in. Zij zullen je vermoorden... Denk aan Bella... Neal zegt, dat hij je wel een baantje op de bank kan verschaffen.

Clark sprak haar niet tegen. Zij dacht, dat zij hem overtuigd had, maar 's avonds, voor zij naar bed gingen, omhelsde hij haar innig en zei:

— Anna, jij bent altijd een trouwe vriendin geweest. Ik weet, wat jij hebt moeten doormaken... Maar je moet begrijpen, dat ik, als ik het niet doe, geen zuiver geweten heb. Ons leven hebben zij kapot gemaakt, maar Bella kan nog gelukkig worden. Er zijn jonge mensen. Freds kameraden... Wij moeten aan de arrestaties, brandstichtingen en moorden van die schurken paal en perk stellen...

Hij verwachtte tegenwerpingen, smeekbeden, tranen, doch zij antwoordde zacht:

— Doe, zoals jou goed dunkt... Ik zal je niet verlaten. Wat er ook moge gebeuren...

Richmond junior was verontwaardigd over de gebeurtenissen. De ene catastrofe na de andere. Ten eerste had rechter Gilmore de rode spion Clark vrijgelaten. Ten tweede verheugen de negers zich over onze tegenslagen in Korea. Ten derde had de vrouw van dokter Hellitz in tegenwoordigheid van de gouverneur en Wright gezegd, dat zij Smeadle zo graag mocht, omdat hij een „grote gangster” was, terwijl Richmond junior slechts een „vulgaire vlegel” was. Ten vierde hadden de roden na de arrestatie van de spoorwegman O’Cannell een onbeschaamd vlugschrift verspreid, waarin zij beweerden, dat Wright en Richmond junior weldra in de beklagdenbank zouden terechtkomen. Richmond junior overwoog, welke maatregelen er voor Amerika’s redding genomen moesten worden. Jackson beleefde woelige dagen. De stamgasten van de Victoria-bar staken een negerschool in brand en hingen de onderwijzer Ammerson op. (Hij zou de dochter van Wright onbetamelijke voorstellen gedaan hebben.) De vrouw van dokter Hellitz werd drie uur lang ondervraagd, wat voor boeken zij las: zij verzekerde, dat zij helemaal niets las, maar men geloofde haar niet. Toen overlegde dokter Hellitz een verklaring, dat zijn vrouw aan een ernstige vorm van geesteszwakte leed en een langdurige kuur onder medisch toezicht nodig had. Hij zei tegen zijn vrouw: „Blijf thuis zitten, anders zetten ze je ergens anders neer...” Het geval van de spoorwegman O’Cannell was de zaak van rechter Gilmore; maar Richmond junior vertrouwde hem niet; hij verklaarde voor de „commissie voor onderzoek naar onamerikaanse activiteit”, dat de rechter, wiens maîtresse een negerin was, zich een gedeelte van het geld, dat de roden aan Clark gestuurd

hadden, toegeëigend had. De rechter was zo verontwaardigd, dat hij het bed moest houden. Richmond junior zat in de Victoria-bar whisky te drinken en schreeuwde:

— Als er eerst maar een bom op die geelmuilen valt, dan worden ze op slag wit! . . . Napalm is ook geen gek spul, ik heb het in de bioscoop gezien — dat brandt prima . . .

De barmixer Peter keek hem aan en dacht neerslachtig: waarom ben ik eigenlijk getrouwd? Wanneer de oorlog losbarst, wie moet er dan naar de slachtbank? Niet die snotaap, maar ik . . .

De „Times” had het telegram, dat de professoren Adams en Cramer aan de Engelse premier gezonden hadden, gepubliceerd en toen professor Adams vernam, hoe het met het congres in Sheffield afgelopen was, schaamde hij zich diep. Hij zei dan ook tegen professor Cramer:

— Wij zijn tezamen honderdtwintig jaar oud, maar wij hebben ons als twee domme bakvisjes laten kennen.

— Wie had dat kunnen voorzien, — zuchtte Cramer. — Ik had gedacht, dat Attlee veel ruimere opvattingen aan de dag zou leggen . . .

— Ik weet niet, wie er bekrompen en wie er brede opvattingen op nahoudt. Het is natuurlijk bespottelijk, de Russische metropoliët of Sjostakowitsj het visum te weigeren. Maar van de andere kant zijn de „aanhangers van de vrede” met de communisten verbonden. Hoe het ook zij, wij hebben allebei een domheid begaan, wij hadden of het congres moeten goedkeuren of moeten zwijgen. Ik ben altijd van mening geweest, dat geleerden slechte politici zijn. Ik ben niet van plan in mijn leven nog ooit iets te ondertekenen behalve mijn eigen werk.

Adams zwoer opnieuw bij zichzelf, dat hij geen kranten meer zou lezen, en hield het wederom niet vol: toen een laborant vertelde, wat er in Korea gebeurd was, greep hij de „Times”. De ganse avond dacht hij na over hetgeen hij gelezen had: wat was dat een zinloze en stupide oorlog! . . . Hij vond, dat de Amerikanen zich niet in de Koreaanse kwestie hadden moeten inmengen, maar de nederlaag van het achtste leger stemde hem droef. Hoewel hij MacArthur veroordeelde, koesterde hij toch een vage hoop, dat de krantenberichten overdreven waren en er niets tragisch was voorgevallen.

Hij was in een gedrukte stemming en sukkelde met zijn gezondheid: de aanvallen van asthma werden veelvuldiger. Professor Kenneth trof hem treurig en ziek aan. Adams luisterde naar het omstandige relaas over het Warszawase congres en zei toen, dat hij blij was voor professor Kenneth — het was goed, naast wetenschappelijke werkzaamheid andere hartstochten te hebben —, en vroeg plotseling:

— Daar u geen vrouw bent, moet u mij toch eens zeggen, hoe oud u eigenlijk bent.

— Tweeënveertig.

— Kijk eens aan, en ik ben vierenzestig. Ik ben in de ideeën van

verdraagzaamheid opgevoed. Mijn vader, een eenvoudige doktersassistent op het land, heeft mij eens gezegd: „Jij kunt in God geloven of niet, maar onthoud, dat de ongeloven de gelovigen gekruisigd hebben, terwijl de gelovigen de ongelovigen verbrand hebben.” Zeker, wat men professor Mickley heeft aangedaan, is afschuwelijk. Indien iemand u de mond durft te snoeren, zal ik de eerste zijn om te zeggen, dat dat een onwaardige handelwijze is. Maar ik voor mij wil noch met u noch met uw tegenstanders meegaan. Ik geloof in de mens, wanneer hij alleen is. Zodra de mensen zich verenigen, onverschillig waarvoor — voor een filosofisch ideaal of nationale belangen, komen alle negatieve kanten der menselijke natuur te voorschijn.

Toen Kenneth was heengegaan, verzonk professor Adams in gepeins. Kenneth heeft zijn weg gevonden. Hij staat in het ene kamp, Hennessey in het andere. Maar waar sta ik? ... Voor wie niet in het gelid wil marcheren, is er geen plaats meer. De beide vijandelijke legers zijn elkaar zo dicht genaderd, dat er geen „niemandsland” meer is. Men moet zich verheffen en van boven af neerkijken ... Maar wat is het daar koud! Dat is de aarde niet meer, het is de stratosfeer ... Je kunt er niet ademen ...

Hij snakke naar lucht: het begin van een asthma-aanval.

In lang had New York niet zo'n drukbezochte en rumoerige meeting gezien als die, waarop de uit Warszawa teruggekeerde afgevaardigden het woord voerden. In de geweldige zaal was het heet en rokerig, de verre gezichten van degenen, die de bovenste galerijen vulden, waren door de nevel nauwelijks te onderscheiden, en professor Kenneth had toch graag gezien, wie er gekomen waren.

Hij was opgewonden: hij was niet gewend op dergelijke bijeenkomsten te spreken; in Warszawa had hij alleen op de zittingen der commissies het woord gevoerd. Kenneth beseftte, dat de mensen woorden verwachtten, die het hart wisten te raken — allen waren door de gebeurtenissen in Korea en de onzekere houding van de politici en de pers in opschudding gebracht. Maar hij was niet op succes uit, hij wilde een nuchtere uiteenzetting van zijn ideeën geven: Wie wist, of er niet ergens in de engelenbak sceptici zaten, die dachten, dat de roden Kenneth omgepraat hadden? Vooral met het oog daarop begon hij als volgt:

— Veel dingen houden mij van de communisten gescheiden, in het bijzonder de biologische concepties — dat is het terrein, waarop ik werk. Mijn verblijf in Warszawa heeft mij geen volgeling van professor Lysenko gemaakt, hoewel ik zijn verdiensten als practicus van formaat niet ontken en ook nooit ontkend heb. Dit is echter geen wetenschappelijke vergadering en ik zal hier niet verder op ingaan. Ik wil slechts zeggen, dat de gecentraliseerde en geunificeerde wereld der Russen mij niet aantrekt. Ik heb dat in Warszawa tegen de Sowjet-gedelegeerde professor Sjebarsjin gezegd, waarop hij mij het volkomen redelijke antwoord gaf, dat de Russen, als zij zich alleen met gelijkdenkenden wilden ver-

enigen, niet aan dergelijke congressen hoefden deel te nemen. Ik weet niet, hoeveel aanhangers van het communisme er in Warszawa geweest zijn. Te oordelen naar het applaus, dat sommige zinnen der sprekers onderstreepte, waren het er heel wat. Maar daar mag men niet op afgaan; ik heb gemerkt, dat de communisten, vooral de jonge, sneller en luider reageren dan de mensen met gematigde opvattingen, dat is natuurlijk. In Warszawa heb ik met vele afgevaardigden gesproken, die afwijzend tegenover de theorie en de praktijk van het communisme staan. Hoevelen er zo over dachten, weet ik niet: men heeft ons niet gevraagd, welke meningen wij huldigen, en een statistiek bezit ik niet. Maar dat is ook niet essentieel, van belang is iets anders: ik heb van de kant der Sowjet-vertegenwoordigers de oprechte wens geconstateerd tot overeenstemming te komen, een voor allen aanvaardbare *modus vivendi* te vinden. Professor Sjebarsjin heeft mij onder meer gezegd, dat het Sowjet-stelsel geen exportartikel is, en dat verschillende landen verschillende wegen gaan. Voor het congres in Warszawa was ik van mening, dat de Russen internationale controle over de toepassing van atoomenergie van de hand wezen. Het was echter een der Sowjet-afgevaardigden, die voorstelde, het controle-orgaan de bevoegdheid te geven om in ieder land zowel de officieel bekend gemaakte als de vermoede objecten te onderzoeken. Ik heb goede wil gezien en dat zal ik overal rondvertellen. De journalist Coster is al zo snugger geweest mij als communist te bestempelen, maar daar trek ik mij weinig van aan. Ik ben geen Rus, ik ben een Amerikaan, en ik lijd onder hetgeen in Korea gebeurt. Daarom ben ik dan ook hier gekomen en ik ben vastbesloten, met alle mensen van goeden wille, of zij communist of anti-communist zijn, voor de vrede te strijden.

Professor Kenneth had gedacht, dat zijn woorden veel mensen zouden ergeren: de meerderheid hier sympathiseerde immers met de communisten, maar zijn toespraak oogstte hartelijk applaus.

Na hem voerde Mark James het woord. Hij begon eveneens met de opmerking, dat hij geen communist was en zich tot zijn veertigste jaar niet met politiek had ingelaten. Niet de woorden der roden, maar de daden der schurken hadden hem ertoe gebracht, toch naar Warszawa te gaan.

— Laten wij de dingen eens zakelijk bezien. Wie heeft er voordeel bij de Koreaanse oorlog? Wij arbeiders zijn er niet rijk van geworden. Maar Grayson, die heeft er dik aan verdiend, en Beandle ook. Onze kranten misleiden ons gruwelijk. Zij hebben bijvoorbeeld geschreven, dat de Polen als in een tuchthuis leven, maar volgens mij is de stemming in Warszawa vrolijker dan bij ons. Ik heb door de stad gelopen, ben een café binnengegaan en heb in een park gezeten. Jongens lopen meisjes achterna, moeders vertroetelen hun kroost. En er is zoveel gebouwd, dat je er gewoon versted van staat. U moet mij eens vertellen: wat winnen zij bij een oorlog? Goed, laten wij verdergaan, ook zakelijk. Onze kranten beweren, dat de Russen er erg slecht aan toe zijn, ik ben er niet geweest, ik weet

het niet. Maar ik heb in de „Times” gelezen, dat er in Rusland niet één particulier bedrijf bestaat. Dat betekent, dat niemand oorlogswinst kan maken, dat kan zelfs een kind begrijpen. Natuurlijk ben ik benieuwd, hoe de Russen leven, in Warszawa heb ik met een vrouw uit Moskou gesproken, vrouwen hebben meer verstand van dergelijke kwesties, ik zei haar: wij zullen de ideeën buiten beschouwing laten — wat verdient men bij u, en wat kost zo het leven? Kleding bleek bij ons goedkoper te zijn, maar huur en vervoer bij hen. Maar elke prijsverandering is bij hen een daling en bij ons een stijging. Waarom? Omdat er bij ons veel oplichters zijn. Ik vind er geen doekjes om: oplichters zitten bij ons niet slechts in de handel. Ik zal u een treffend voorbeeld geven. Ik heb met Girstone in één regiment gevochten. Zeker, hij heeft pech gehad: hij is iemand met een academische opleiding en moest op een fabriek gaan werken. Maar dat is toch geen misdaad. Girstone is een fatsoenlijk mens, waren al onze senatoren maar zo eerlijk als hij. En hem hebben ze aangewreven, dat hij de Russen geheime tekeningen verkocht heeft. Ik vraag u: is dat soms geen smeerlapperij? Met ons is er een jong meisje naar Warszawa meegegaan. Dadelijk na onze terugkomst is zij gearresteerd. Ze zullen waarschijnlijk schrijven, dat zij aan de ineensstorting van het achtste leger schuldig is. Ik zeg u zakelijk: het is een ongehoorde zwijnerij, want wij zullen het gelag moeten betalen, daar kunt u van op aan . . .

Advocaat Clark vertelde, hoe men hem in een krankzinnigengesticht had opgesloten; hij besloot zijn rede met de woorden:

— Ik heb gelezen, wat Jenny Camber in Warszawa gezegd heeft. Het begint bij een pogrom in Jackson, bij de misdrijven van een Smeadle, of Wright, of Richmond junior, en dan volgt Korea. En wat komt er verder? Moeten werkelijk miljoenen en miljoenen mensen te gronde gaan? . . . Zij zijn gek geworden. Misschien hebben ze mij daarom waanzinnig verklaard. Ik kan niet meer schertsen, lachen, met kinderen spelen — zij hebben mijn oude dag vergald. Maar ik wil niet, dat zij de jongeren te gronde richten . . .

Als laatste sprak mevrouw Browler. Uit angst geen woord te kunnen uitbrengen, had zij haar rede opgeschreven. Maar toen zij het podium betrad en de schare overzag, vergat zij haar papier.

— Ik, Eleanor Browler, ben een weduwe, die haar zoon heeft grootgebracht. Ik heb mij nooit met politiek bemoeid. Ik heb een fruitwinkeltje aan Washington Square. Mijn zoon is in Korea gevallen. Niet ik heb hem daarheen gestuurd, en hij is ook niet uit eigen beweging gegaan. Tom was een goede jongen, maar onze soldaten in Korea richten onheil aan. Nee, mijn zoon heeft niet Amerika verdedigd, zelfs die troost heb ik niet. Wanneer ik naar zijn foto kijk, waarop hij als klein kind staat afgebeeld, denk ik voortdurend: waarom heeft men hem de dood ingejaagd? Als er hier moeders zijn, zullen zij mij begrijpen. Redt de levenden, voor het te laat is!

De mensen drongen naar het podium, omringden mevrouw Browler en omarmden haar. De ogen van Betty, die niet ver van het podium stond, werden wazig.

Bill Coster wijdde zijn jongste artikel aan een beschrijving van de meeting der roden. Hij dronk whisky en dicteerde luid geeuwend: „De agenten van Moskou hebben een geesteszieke, die onlangs bij vergissing uit een inrichting is vrijgelaten, naar de vergadering toegesleept. Deze ongelukkige heeft de laatste richtlijnen van de Kominform uiteengezet. Overigens verschilden de redevoeringen der andere sprekers slechts weinig van het gebazel van deze krankzinnige. Moskou smijt met geld om zich heen, in de hoop door zulke circusstunts de Amerikanen van de wijs te brengen...” Hij gaapte nogmaals en dacht: het zou niet gek zijn, als iemand mij geld in de schoot wierp...

De volgende dag liet de directeur van het persagentschap „Pax” hem voor een dringende aangelegenheid bij zich komen.

Bernson sprak op vleierige toon, terwijl hij met zijn hand over de leren schrijfmap op zijn bureau streek:

— Eisenhower heeft de opdracht gekregen, een inspectiereis door West-Europa te maken. Dat is een gebeurtenis van internationale betekenis. Ik zou niet weten, wie de reis van de opperbevelhebber beter kan beschrijven dan u. Wij van onze kant zullen alles doen om u het werk te verlichten.

Bill Coster monsterde de kleine, magere Bernson. Een vent van niets! Zeker, de roodharige was een zeldzame ezel, maar zelfs hij zag er nog aannemelijker uit. Bovendien had de senator opwellingen van edelmoedigheid, hoe gierig hij ook was, hij kon soms emotioneel worden en voor een artikel vijfduizend dollar afschuiven. Maar dit is een typisch boekhoudertje uit het Midden-Westen.

Coster sloeg het aanbod evenwel niet af. Van zijn verlangens naar een stil en rustig leven was niets terechtgekomen: hij zat in een ellendige geldnood. Bij Victoria is het gewoon een ziekte: zij kan geen dag leven zonder tenminste tweehonderd dollar uit te geven. Ik heb geprobeerd haar tot rede te brengen, maar daardoor is de toestand nog verergerd: spasmen van de bloedvaten, zenuwstoornissen, flauwtes, en de artsen moeten beslist een wereldnaam hebben — anders laat zij ze niet eens bij zich toe. Het is nog de vraag, wat duurder is: abstracte schilderkunst of de charlatans, die haar met psycho-analyse behandelen. Het is natuurlijk geen lolletje in Europa rond te scharrelen, maar hier is het tegenwoordig ook niet zo leuk. Wat zal hij afschuiven, dat is het punt, waar het om draait. Hij zegt, dat hij „het werk zal verlichten”, maar wanneer het om geld gaat, begint hij te drukken. Een grotere vrek is er niet. Hij heeft toch, naar het schijnt, de duiten van de roodharige gekregen, hij zou het er zelf goed van kunnen nemen en anderen niet behoeven te kwellen, — maar niks, hij telt iedere cent...

Bill trok zijn jasje uit en begon op een papiertje te berekenen, hoeveel hij verloor, wanneer hij naar Europa ging. Bernson streek over de schrijfmep en gaf niet toe. Tenslotte zei Coster:

— De duivel hale u, ik doe het. Niet ter wille van u, maar om Eisenhower. Ik heb hem in Frankrijk ontmoet... Maar waarom beven uw handen zo?

Bernson wist, dat Coster een onbeschaamde vlerk was, maar niettemin was hij uit het veld geslagen en zei als verontschuldigend:

— Dat komt van de zenuwen.

Bill schaterde.

— Ach, hebt u ook last van zenuwen? Net als mevrouw Coster... Denkt u er wel aan, dat de dokters u zullen plukken als een kippetje. Alleen kan ik één ding niet begrijpen: mijn vrouw moet wegens haar zenuwen beslist het geld over de balk smijten, maar bij u is het precies andersom... Nou, ik wens u gezondheid. En ik ga een glaasje drinken — ik moet vandaag absoluut mijn kieuwen bevochtigen.

Wij gaan goed het nieuwe jaar in, dacht Roberts. Korea is een bagatel. Seoel kan nog wel tienmaal van bezetter veranderen, dat interesseert geen mens. Eindelijk heeft iedereen dan toch begrepen, dat Europa de zaak beslist. Misschien zal Eisenhower de Engelsen en Fransen een beetje op gang weten te brengen. Het zou natuurlijk dwaasheid zijn nu een oorlog te ontketen, maar het is nog dwazer hem voor tien jaar uit te stellen. Nog twee of drie jaartjes, en wij zijn klaar. In het Witte Huis heerst een andere stemming. Donovan heeft de opdracht gekregen een wetsontwerp op te stellen voor de toewijzing van honderdmiljoen dollar ter organisatie van vijfde colonnes. Ik weet nog goed, hoe iedereen de spot dreef met de „muggebeten”, nu is het een maatregel van staatswege. Natuurlijk kan men ook zonder openlijke verklaring roden uit de weg ruimen, daartoe zijn er voldoende geheime fondsen, maar zo'n wet is nuttig: het verbrandt de bruggen. Wij hebben lang genoeg van verdediging gesproken. In Europa gelooft niemand meer, dat de Russen van plan zijn ons aan te vallen. En ook in Amerika begint men eraan te twijfelen. Wij dienen openlijk te verklaren, dat wij niet op deze aarde kunnen leven, zolang de roden bestaan. Zonder angst voor woorden: wij rusten ons tot een grote kruistocht uit. Ik kan er als kleine man trots op zijn, dat Amerika de weg gaat, die ik zeven jaar geleden reeds gezien heb, toen men alom voor de Russen warmliep. Oorlog is onvermijdelijk, nu heeft iedereen dat ingezien.

In gedachten verzonken, zag hij verschrikkelijke en tegelijkertijd aantrekkelijke toekomstbeelden voor zich: een luchtvloot, die de ganse hemel vervulde, instortende wolkenkrabbers, een volkerenslag ergens aan de Rijn, bacillen in kristallen reageerbuisjes, koortsachtige nachten bij de generale staf, de kaart der twee halfronden vol kleurige potloodstrepen, een woestijn, waar geen boom, geen vogel, geen mug meer kon leven, banieren met

sterren, as, bloed. Hij zit bleek en afgemat op zijn stoel, een verbindings-officier komt binnen en meldt: „Onze voorhoede is Moskou binnengerukt.”

Kort voor Kerstmis werd Roberts' dochter zwaar ziek; het begon met een gewone griep, toen traden er complicaties op, en de chirurg achtte een schedeltrepanatie noodzakelijk. Roberts zat de hele nacht in de kliniek. Hij dacht: als Ella sterft, blijft mij niets meer over, dan wordt het leven leeg en vreselijk. Hij werd gevoeliger, had innige gesprekken met zijn vrouw, zijn gezicht verloor die onvermurwbare en hautaine uitdrukking, welke zijn huisgenoten anders altijd zo angstig maakte.

Ella werd gered. Roberts reed met zijn vrouw naar huis en glimlachte stil. Binnengekomen, keek hij naar de grote foto van zijn dochter en dacht: eergisteren wendde ik mij af, toen ik deze foto zag. Wat een geluk, dat zij blijft leven...

Hij had er behoefte aan te spreken — luid en opgewekt. Hij begon erover uit te weiden, waarmee hij vlak voor Ella's ziekte bezig geweest was, vertelde zijn vrouw, hoe de Amerikanen zich voor hun missie uitrustten, hoe zwaar de botsing zou zijn, hoe de zege zou komen. Plotseling zag hij, dat Elizabeth weende. Hij raakte van zijn stuk: ik had er niet over moeten praten, — ze is toch al op van de zenuwen...

Mevrouw Roberts zei:

— Is dat dan werkelijk niet te vermijden? Waartoe heeft men Ella dan gered? Het meisje heeft zo geleden... Ik begrijp er niets van...

Hij zat terneergeslagen en geheel van streek in een donkere hoek van de salon. Nee. Ella zal het niet makkelijk hebben. Zij kan omkomen. Maar wat is er aan te doen?...

— Denk jij, dat ik niet besef, hoe afschuwelijk dat is? Maar terug kunnen wij niet. Wij kunnen overwinnen of ondergaan. Ik ben maar een kleine man, maar ik zal alles doen, opdat wij overwinnen.

Mevrouw Roberts durfde haar man gewoonlijk nooit tegen te spreken. Nu waren de zenuwen haar de baas, krampachtig snikkend riep zij uit:

— Jij bent een onmens!... Jij wilt Ella vermoorden!...

Roberts ging zwijgend naar zijn kamer. Hij dacht nergens aan: noch aan zijn dochter, noch aan de woorden van Elizabeth, noch aan oorlog. Hij was als verstard. Plotseling hoorde hij geschreeuw en gelach op straat. Hij huiverde: het is oudejaarsavond. Een vreemde manier om hem te vieren... Maar ach, wat doet het er eigenlijk toe: Elizabeth is een kloek. De situatie is niet slecht, zodat ik de toekomst rustig onder ogen kan zien.

In New York werd het oudejaarsfeest luidruchtig gevierd. Jazzklanken, gezang en gelach drongen in Betty's kamer door. Zij hoorde niets — zij zat Girstone te schrijven: men had haar beloofd, de brief de gevangenis binnen te smokkelen.

Gelukkig Nieuwjaar! Misschien zal dit jaar nog niet aan ons toebehooren, maar het zal een jaar van strijd zijn voor al wat ons lief is, en voor jou, Joe. Toen op de meeting jouw naam genoemd werd, klonken er uitroepen, applaus en gefluit, iedereen was verontwaardigd over de laagheid van de openbare aanklager en men zei, dat men jou vrij zou krijgen. Ik wou, dat er een wonder gebeurd was en dat jij langs een onzichtbare antenne deze meeting had kunnen horen. Nog nooit heb ik zoiets gezien. Dit was het ware New York, zijn hart. Joe, Jenny Camber heeft mij verteld, dat men het ook in Warszawa over jou gehad heeft, ze waren er allemaal verontwaardigd over en jouw naam werd met applaus begroet. Daar waren ook Sowjet-afgevaardigden, en een van hen vroeg Mark James, of hij geen foto van jou had. Hij had er geen, maar ik heb een afdruk laten maken van de foto, die ik altijd bij me draag — weet je nog, jij hebt je aan zee laten fotograferen, toen wij daarheen gegaan waren om onze tweede ontmoeting en ons tweede, neen, ons eerste, echte leven te vieren. Ik zal die foto naar Moskou sturen, wanneer onze delegatie erheen gaat, ik wil, dat de Russen haar te zien krijgen. Jenny is vlak na de terugkeer van onze afgevaardigden gearresteerd, zij wordt van „hulp aan een buitenlands centrum” beschuldigd. De anderen heeft men tot dusver niets gedaan. De politie krijgt het steeds moeilijker, zij kan toch moeilijk alle mensen arresteren, die de meeting hebben bijgewoond en iedereen was verontwaardigd, zelfs professor Kenneth. Wij hebben een artikel van advocaat Clark als brochure uitgegeven. Jij herinnert je natuurlijk die schandalige geschiedenis in Mississippi nog wel, waarbij senator Low betrokken was. Ze hebben Clark ruim een jaar in het gekkenhuis vastgehouden. Hij was in New York en is gisteren naar Jackson teruggedaan, hij zei, dat hij in zijn eigen stad wilde strijden. De brochure wordt ons gewoon uit handen gerukt, het is werkelijk een schokkende geschiedenis. Je ziet: wij zijn sterker geworden, niemand lacht ons meer uit, in de kranten staan nijldige artikelen, maar de gewone mensen beginnen na te denken. De tijd is niet ver meer, dat wij miljoenen Amerikanen voor jou op de been kunnen brengen. Ik weet, dat jij taai bent, jij hebt ook mij standvastig leren zijn. Ik was geen bakvis meer, toen wij elkaar leerden kennen, maar geloof me: jij bent niet alleen mijn eerste liefde — jij hebt een mens van mij gemaakt. Ideeën alleen zijn niet voldoende, ze moeten een deel van jezelf worden, moeten leven worden. Lieve Joe, mijn eerste en eeuwige liefde, als jij een antenne had, zou ik alle nachten met jou spreken, jou omhelzen en jij zou horen, hoe mijn hart onder jouw hand klopt! Alles spaar ik voor jou op — mijn glimlach, scherts, mijn adem en mijn lippen, en mijn ogen, alles, alles, waar jij zo van hield. Joe, wij zullen overwinnen en zullen weer samen zijn, dat zweer ik je — je vrouw, je geliefde, je kleine meisje, jouw, voor altijd jouw

Betty."

In de loop van het laatste jaar was Neales' genegenheid voor de Fransen geluwd. Weliswaar werd hij nog onverminderd geboeid door hun smaak en hun geest: de eerste de beste Parijse schooljongen, die geilheden op de muur van een urinoir schrijft, is honderdmaal fijner besnaard dan een Bill Coster, en in een klein Frans kroegje eet je veel smakelijker dan in de dure restaurants van Washington; ja, als Frankrijk er niet geweest was, zou Neales zijn verzameling van de prachtigste tabaksdozen ook niet bezeten hebben. Dat is allemaal waar, maar Neales is geen Fransman, hij kan het leven niet slechts als genoeg zien, hij heeft ideeën, kent zijn plichten en weet, welke taken hij te vervullen heeft. En in ernstige aangelegenheden zijn de Fransen onmogelijke partners. Men kan zich hier op niemand verlaten. Neales had Bédier uit de hachelijke affaire met de chèques gehaald, en had die politieke Don Juan geholpen in het nieuwe kabinet zijn portefeuille te behouden. Maar kon hij nu soms op Bédier rekenen?

Neales schoot plotseling in de lach: hij moest denken aan het zotte verhaal, dat Garcy hem verteld had. Mevrouw Bédier had tegenover mevrouw Garcy bekend: „Dat mijn man mij bedriegt, is volkomen natuurlijk, — dat doen alle mannen, maar nu moet u zich voorstellen: hij heeft op het ogenblik twee maîtresses, en die bedriegt hij ook . . .” Nee, de Fransen passen niet in deze tijd en deugen evenmin voor het grote doel, dat Amerika zich gesteld heeft.

Ofschoon Neales zijn sympathie voor de Fransen verloren had, bleef hij van mening, dat Frankrijk het belangrijkste land was. Engeland ligt te ver af, bovendien is dat een eiland, Italië is randgebied, een echte laars aan het been, Spanje ligt achter de Pyreneeën en West-Duitsland is te dicht bij de roden, dat kan gemakkelijk verloren gaan, al dadelijk in de eerste weken van de oorlog. Van Hamburg zullen wij waarschijnlijk geen gebruik kunnen maken. Maar de havens van Frankrijk, vooral die in het Zuidwesten — dat is iets anders.

Neales' voorliefde voor La Rochelle ondervond Lejean aan den lijve. Het hem na de gebeurtenissen in Februari aangedane proces eindigde voor de prefect in een nederlaag. Lejean, de bootwerker Roux en de arbeider Brosset waren aangeklaagd wegens het veroorzaken van straatrelletjes en handtastelijk optreden tegen vertegenwoordigers der openbare veiligheid. De politie-agent, die door een der demonstranten met een steen getroffen was, verklaarde, dat hij door de hand van Lejean gewond was geraakt; een andere agent zei, dat Roux hem een slag op zijn rug had toegediend; een derde betoogde, dat hij Brosset gegrepen had op het moment, dat deze een stok boven het hoofd van een officier zwaaide.

Er traden enige getuigen à décharge op: zij vertelden, dat de CRS en